

แนวทางการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจากมุมมองจิตวิทยา
และกฎหมายล้มละลายในประเทศไทย

โดย

นายคมน์ทงชัย ฉายไพโรจน์
ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์คดีชำนาญพิเศษ
สำนักงานศาลยุติธรรม

นักศึกษาวិทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๓
ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔

หนังสือรับรอง

วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ ได้อนุมัติให้เอกสารวิจัยส่วนบุคคลเรื่อง “แนวทางการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจากมุมมองจิตวิทยาและกฎหมายล้มละลายในประเทศไทย” ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา ของ นายคมน์ทงชัย ฉายไพโรจน์ เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๖๓ ประจำปีการศึกษา พุทธศักราช ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔

พลโท

(วิโรจน์ เกิดแสง)

ผู้อำนวยการวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
สถาบันวิชาการป้องกันประเทศ

บทคัดย่อ

เรื่อง แนวทางการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจากมุมมองจิตวิทยาและกฎหมาย
ล้มละลายในประเทศไทย

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

ผู้วิจัย นายคมน์ทงชัย ฉายไฟโรจน์ **หลักสูตร** วปอ. **รุ่นที่** ๖๓

หนี้ครัวเรือนนับเป็นปัญหาสำคัญ เป็นต้นตอของปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสถาบันการเงิน ปัญหาการเมือง และที่สุดอาจนำไปสู่ปัญหาความมั่งคั่ง หรือ ปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย หากปัญหานี้ยังคงสะสมและทวีความรุนแรงขึ้น จะส่งผลกระทบต่อ การพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติในทุกมิติ การแก้ไขปัญหานี้ควรใช้แนวทางแบบเดิม เช่น การพักชำระหนี้ การลดดอกเบี้ย การขยายระยะเวลาการชำระหนี้ การจัดทำคลินิกแก้ไขปัญหานี้ หรือการช่วยเหลือ อุดหนุนลูกหนี้ เหล่านี้ไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างยั่งยืน และจะทำให้ประชาชนก่อหนี้เพิ่ม ขาดวินัย ในการใช้เงิน และหนี้ไม่มีวันหมดไป

ปัญหานี้ครัวเรือนเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ระบบการเงินในปัจจุบันของประเทศไทยเป็นระบบการเงิน แบบผูกขาดมีธนาคารหรือสถาบันการเงินจำนวนน้อย ขาดธนาคารชุมชนหรือธนาคารรายย่อยที่เป็น ทางเลือกให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินกู้ต้นทุนต่ำ ไม่มีมาตรการผ่อนคลายในการเข้าถึงแหล่งทุนและ การชำระหนี้คืน ลูกหนี้เมื่อเป็นหนี้แล้วขาดอำนาจต่อรองและต้องตกเป็นเบี้ยล่างที่ต้องแบกรับ ความเครียดและการหาเงินมาชำระคืนพร้อมอัตราดอกเบี้ยที่สูงมาก

ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ โครงสร้างทางสังคมที่เน้นการบริโภค ผ่านระบบการตลาดที่ ปลอ่ยให้มีการโฆษณาชวนเชื่อ ผ่านระบบการศึกษาที่ไม่สอนให้คนรู้จักออม ไม่มีการรณรงค์ส่งเสริม ความรู้เรื่องการลงทุนอย่างต่อเนื่องในทุกระดับ

ทางแก้ที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน

รัฐบาลควรผลักดันให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๕๕๓ โดยเพิ่มเติมกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำอัน เกิดจากหนี้ครัวเรือน โดยควรพิจารณาแก้ไขในแนวทางของกฎหมายล้มละลายของประเทศ สหรัฐอเมริกา Chapter 13 และนำข้อดีของระบบกฎหมายของประเทศสหราชอาณาจักร และระบบ DRO มาเป็นแนวทาง และรัฐบาลควรออกกฎหมายหรือระเบียบเกี่ยวกับการโฆษณาผลิตภัณฑ์ ทางการเงิน ในทำนองเดียวกันกับการโฆษณาเครื่องดื่มประเภทสุราและของมีนเมา หรือโฆษณาบุหรื ในลักษณะมีค่าเตือนที่เป็นอันตรายต่อการกั๊ยมหรือก่อหนี้ทุกประเภท

Abstract

Title The solution to household debt problems from a psychological and legal perspective in Thailand

Field Social - Psychology

Name Mr. Komtharnongchai Chaiphairojn **Course** NDC **Class** 63

Household debt in Thailand is a crucial problem. It is a source of the problems of inequality, social securities, politics, economics, financial institutions, stabilities of state, and others. If the problems of household debt are still accumulated and severe, they will inevitably affect to all levels of strategy plan of Thailand. Old methods for solving problems on household debt such as moratorium on debt, interest reduction, extension of the repayment period, establishing a debt solution clinic, or debtor subsidies, cannot be solved the problems sustainably and efficiently, moreover, Old methods may cause people to incur more debt, lack of discipline in spending money and finally debt never expires.

Household debt problems arise from socio-economic factors.

Economic factors, there is a monopoly financial system. There are a few banks or financial institutions, lack of community banks or local banks that are an alternative to low-cost funding sources. There is no easing in access to funding sources and repayment of debt. The debtors lack the bargaining power and are at a disadvantage to bear the stress and money to pay high interest rates.

Social factors, such as consumption-focused social structure through a marketing system that allows propaganda, through an education system that does not teach people to save, and there is no ongoing campaign to promote investment knowledge at all levels.

An effective and sustainable solution

The government should push for the amendment of the Bankruptcy Act B.E.2483 by adding to the process of considering the debt restructuring of natural persons. This should be considered in the guidelines of the Bankruptcy law of the United States of America Chapter 13, and take the advantages of the United Kingdom system with DRO system as a guide. Furthermore, Thai government should enact laws or regulations regarding the advertising of financial products, similarly to the advertising of alcoholic beverages and intoxicants, or cigarette that has a warning that is dangerous for borrowing or incurring all types of debt.

คำนำ

งานวิจัยชิ้นนี้ เป็นผลสืบเนื่องมาจากการเรียนในหลักสูตร วปอ. ซึ่งมีเนื้อหาหลัก ชำมชั้นครอบคลุมทุกด้าน สมดังคำที่ว่า วปอ. คือหลักสูตรที่สำคัญที่สุดอันดับหนึ่งของประเทศ ความรู้ทางวิชาการที่ได้จากคณาจารย์ผู้สอนทำให้เกิดประกายความคิดที่จะนำเสนอแนวทางแก้ปัญหาสำคัญของประเทศ และงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจากมุมมองจิตวิทยาและกฎหมายล้มละลายในประเทศไทย” จึงเกิดขึ้น

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลงานวิจัยฉบับนี้จะสามารถจุดประกายผู้กำหนดนโยบายในการนำไปสู่วิธีการที่ดีที่สุดในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนในประเทศไทยให้ได้ผลยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสูงสุด เพราะปัญหาหนี้ครัวเรือนคือปัญหาสำคัญที่จะนำไปสู่ปัญหาต่าง ๆ มากมาย หากแก้ปัญหาหนี้ได้ปัญหาอื่น ๆ ก็จะลดลง ประชาชนก็จะมั่งคั่ง การพัฒนาประเทศชาติด้านต่าง ๆ ก็จะมีบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติทุกด้าน ได้ในที่สุด

(นายคมน์ทงชัย ฉายไฟโรจน์)
นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๓
ผู้วิจัย

กิตติกรรมประกาศ

การได้มาเรียน วปอ. ถือเป็น การได้รับโอกาสครั้งสำคัญในชีวิต ทำให้ได้รับความคิดทางสังคม การเมือง การเศรษฐกิจ และการทหารได้กว้างขวางและลึกซึ้งอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน สามารถเห็นมิติของปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหาของประเทศอย่างเป็นระบบและมีบูรณาการมากขึ้น ความรู้ที่ได้สามารถนำไปใช้ได้ในการทำงานทั้งในเชิงลึกได้เป็นอย่างดี

งานวิจัยเรื่อง เรื่อง “แนวทางการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจากมุมมองจิตวิทยาและกฎหมายล้มละลายในประเทศไทย” เกิดจากแรงบันดาลใจจากการฟังบรรยายในห้องเรียนที่คณาจารย์ทุกท่านได้พยายามถ่ายทอดความรู้ประสบการณ์ตรงอย่างเต็มที่ ทำให้ผู้วิจัยเกิดความคิดที่จะทำการศึกษาเรื่องที่จะส่งผลกระทบต่อการแก้ปัญหาของประเทศชาติได้อย่างตรงจุดและเกิดประสิทธิภาพอย่างแท้จริง ในส่วนนี้ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่าน ผอ.วปอ. พลโท วิโรจน์ เกิดแสง ที่ได้ดูแลนักศึกษา วปอ.๖๓ ทุกคนเป็นอย่างดี และกราบขอบพระคุณคณาจารย์ในหลักสูตร วปอ.ทุกท่านทั้งอาจารย์ประจำวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร และอาจารย์รับเชิญจากภายนอกที่ได้ถ่ายทอดความรู้อย่างเต็มกำลัง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณท่านอาจารย์ พลตรี ดร.โสภณ ศิริงาม ที่พร่ำสอนแนวคิดเรื่องยุทธศาสตร์ชาติอย่างลึกซึ้งและถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ อย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย นับเป็นนักการทหารและนักวิชาการที่หาตัวจับยากในยุคนี้ หากปราศจากท่านแล้วความรู้เรื่องยุทธศาสตร์ของผู้วิจัยคงไม่กระจ่างดังเช่นทุกวันนี้

นอกจากนี้ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณ พลเอก สงคราม ชุมทอง ที่ได้ให้คำแนะนำในขั้นตอนของการสอบเค้าโครง ทำให้งานวิจัยมีเนื้อหาที่ครบถ้วน และขอกราบขอบพระคุณ พลโท สัมพันธ์เพชร สายสรรพมงคล อาจารย์ประจำกลุ่มถกแถลง ๑ ที่ได้ให้ความรู้และข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ตลอดมา และยังเป็นอาจารย์สอบงานวิจัยพร้อมด้วย พันเอกหญิง ฐานีย์ บุญสิลา และนาวาเอกหญิง ปิยะฉัตร ไชยนต์ ที่ได้ให้ข้อคิดเห็นที่มีคุณค่าในชั้นสอบปากเปล่า ทำให้งานวิจัยเสร็จสมบูรณ์ ข้อเสนอแนะของทุกท่าน ผู้วิจัยได้นำมาแก้ไขปรับปรุงในงานวิจัยครบถ้วนแล้ว

ท่านต่อมาที่จะลืมเสียมิได้ คือท่านอาจารย์เอื้อน ขุนแก้ว ผู้ช่วยผู้พำกษาศาลฎีกาผู้เชี่ยวชาญกฎหมายล้มละลายอันดับหนึ่งของประเทศไทย นักศึกษา วปอ.๖๒ ที่ได้อ่านงานวิจัยและได้กรุณาสละเวลามาเป็นอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิในการสอบงานวิจัย คำแนะนำที่มีประโยชน์และทันสมัยเกี่ยวกับกฎหมายล้มละลายของประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ กระผมได้นำมาปรับปรุงตามคำแนะนำของท่านแล้ว ขอกราบขอบพระคุณมา ณ ที่นี้

สุดท้ายนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณเพื่อน ๆ หมู่สี่ วปอ.๖๓ ทุกท่านที่เป็นกำลังใจ กระตุ้นเตือน ผลักดัน และเร่งเร้าให้รีบทำงานวิจัยให้ทันเวลา จนในที่สุดงานวิจัยฉบับนี้ก็สำเร็จลุล่วง

(นายคมน์ทงชัย ฉายไฟโรจน์)
นักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๓
ผู้วิจัย

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ข
คำนำ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
สารบัญแผนภาพ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
ขอบเขตของการวิจัย	๓
วิธีดำเนินการวิจัย	๔
ประโยชน์ที่รับจากการวิจัย	๔
คำจำกัดความ	๔
บทที่ ๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเกิดหนี้ครัวเรือนการบริหารจัดการหนี้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๕
กล่าวนำ	๕
สภาพปัญหาหนี้ครัวเรือน ยุทธศาสตร์ระดับชาติ และแนวนโยบายของรัฐบาล ในแก้ปัญหาในปัจจุบัน	๗
การทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับบ่อเกิดของหนี้สิน	๘
ทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow Theory of Motivation)	๒๗
ทฤษฎีและแนวคิดทางด้านจิตวิทยาในการแก้ปัญหาหนี้	๓๐
ทฤษฎีและแนวคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับการแก้ปัญหาหนี้	๓๑
สรุปการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง	๓๑
กรอบแนวคิดของการวิจัย	๓๒
สรุป	๓๓
บทที่ ๓ หลักกฎหมายและแนวนโยบายรัฐบาลในการบริหารหนี้ครัวเรือน ในปัจจุบัน	๓๔
วิเคราะห์โครงสร้างพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.๒๕๕๓	๓๔
แนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างหนี้	๓๕
มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับแผนการปรับโครงสร้างหนี้ครัวเรือนของบุคคล ธรรมดาที่ประเทศไทยควรมี	๓๖

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
บทวิเคราะห์	๔๐
วิเคราะห์แนวนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือน	๔๔
แนวคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับการคุ้มครองลูกหนี้	๔๖
สรุป	๔๗
บทที่ ๔ วิเคราะห์สภาพปัญหาหนี้ครัวเรือนและทางแก้ไขโดยอาศัยปัจจัยทางจิตวิทยาและกฎหมาย	๔๘
สรุป	๕๒
บทที่ ๕ สรุปและข้อเสนอแนะ	๕๕
สรุป	๕๕
ข้อเสนอแนะ	๕๖
บรรณานุกรม	๕๗
ภาคผนวก	๕๘
ผนวก แบบสอบถามงานวิจัย วปอ.	๖๐
ประวัติผู้วิจัย	๖๓

สารบัญแผนภาพ

แผนภาพที่	หน้า
๒ - ๑ สัดส่วนการออมต่อรายได้ของครัวเรือนไทยแยกตามกลุ่มรายได้	๙
๒ - ๒ ความเชื่อมโยงระหว่างการออมน้อย การเป็นหนี้สูงและการเป็นหนี้ยาวนาน	๙
๒ - ๓ สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ และมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำแนกตามกลุ่มอายุ	๑๐
๒ - ๔ สัดส่วนครัวเรือนที่มีปัญหารายรับไม่พอรายจ่าย จำแนกตามปัจจัยด้านรายจ่าย	๑๑
๒ - ๕ สัดส่วนรายรับของครัวเรือนจำแนกตามประเภทรายรับและกลุ่มครัวเรือน	๑๒
๒ - ๖ ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายและเงินออมของครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ เทียบกับกลุ่มที่มีสัดส่วนรายได้มั่นคงที่ ๐-๒๐%	๑๓
๒ - ๗ ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายรวมของครัวเรือนจำแนกตามอายุ เปรียบเทียบกับปี ๒๕๕๔	๑๔
๒ - ๘ ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายของครัวเรือนที่ใช้อินเทอร์เน็ตเทียบกับครัวเรือนที่ไม่ใช้อินเทอร์เน็ต และความแตกต่างของค่าใช้จ่ายรายประเภทของครัวเรือนที่ซื้อของ Online เทียบกับครัวเรือนที่ซื้อของ Offline	๑๕
๒ - ๙ Marginal Propensity to Consume จำแนกตามอายุเฉลี่ยครัวเรือน	๑๖
๒ - ๑๐ สัดส่วนรายจ่ายปัจจุบันที่ควรลด แยกตามหมวดต่าง ๆ สำหรับครัวเรือนที่มีหนี้และมีปัญหาทางการเงิน	๑๗
๒ - ๑๑ รูปแบบพฤติกรรมผู้บริโภคอย่างง่าย หรือ S - R Theory	๒๔
๒ - ๑๒ รูปแบบพฤติกรรมผู้ซื้อ (ผู้บริโภค) (Model of Buyer (Consumer) Behavior) และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการซื้อของผู้บริโภค (Factors Influencing Consumer Buying Behavior)	๒๕
๒ - ๑๓ แบบจำลองพฤติกรรมผู้บริโภคตาม S -R theory	๒๖
๒ - ๑๔ ลำดับชั้นความต้องการของมนุษย์ตามทฤษฎีมาสโลว์ (Maslow's hierarchy of human needs)	๒๘

บทที่ ๑

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปี (๒๕๖๑-๒๕๘๐) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของประเทศไทยไว้ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ทั้งนี้ ได้กำหนดความหมายของคำว่า “ความยั่งยืน” หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเป็นการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจที่อยู่บนหลักการใช้ การรักษา และการฟื้นฟูฐานทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ไม่ใช่ทรัพยากรธรรมชาติจนเกินพอดี ไม่สร้างมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อมจนเกินความสามารถในการรองรับและเยียวยาของระบบนิเวศ การผลิตและการบริโภค เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม และสอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์มากขึ้นและสิ่งแวดล้อมมีคุณภาพดีขึ้น คนมีความรับผิดชอบต่อสังคม มีความเอื้ออาทร เสียสละเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวม รัฐบาลมีนโยบายที่มุ่งประโยชน์ส่วนรวมอย่างยั่งยืน และให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน และทุกภาคส่วนในสังคมยึดถือและปฏิบัติตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการพัฒนาอย่างสมดุล มีเสถียรภาพ และยั่งยืน

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ กลับพบข้อมูลที่สวนทางกับเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติอย่างแจ่มชัด กล่าวคือประเทศไทยยังมีปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างรุนแรง ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยกว้างขึ้นอย่างน่ากังวล โดยตัวเลขหนี้ครัวเรือน ที่คนส่วนใหญ่ของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากหน่วยครัวเรือนที่ขาดความสามารถในการสร้างความมั่งคั่งส่วนบุคคล ขาดการออม รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย เกิดสภาพความรวยกระจุก ความจนกระจายอย่างชัดเจน จะเห็นได้จากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย ณ วันที่ ๓๐ ธันวาคม ๒๕๖๓ คนไทยเป็นหนี้ครัวเรือนสูงถึงประมาณร้อยละ ๘๙.๔ ของ GDP และล่าสุด ณ วันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๖๔ ข้อมูลจากศูนย์วิจัยกสิกรไทยระบุว่าประเทศไทยมีหนี้ครัวเรือนแต่ละระดับร้อยละ ๙๐ ต่อ GDP^๑ จะเห็นได้ว่าปัญหานี้จะยิ่งสะสมและทวีความรุนแรงขึ้นและจะมีผลกระทบต่อยุทธศาสตร์ชาติในทุกมิติ เพราะหนี้ครัวเรือนคือสาเหตุหลักของปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสังคม ปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาการเมือง และที่สูดอาจนำไปสู่ปัญหาความมั่งคั่ง

หนี้ครัวเรือนคืออะไร ตามนิยามของธนาคารแห่งประเทศไทย (ธปท.) หนี้ครัวเรือนหมายถึง เงินให้กู้ยืมที่สถาบันการเงินให้แก่บุคคลธรรมดาที่มีถิ่นที่อยู่ในประเทศ ซึ่งอาจเป็นเงินที่กู้ยืมไปใช้เพื่อการจับจ่ายใช้สอยต่างๆ หรือเพื่อประกอบธุรกิจ โดยข้อมูลหนี้ครัวเรือนจะครอบคลุมเฉพาะเงินให้กู้ยืมของสถาบันการเงินที่ ธปท. เก็บข้อมูลได้ ดังนั้น หนี้ครัวเรือนในที่นี้จึงไม่รวมหนี้นอกระบบ

^๑ <https://www.prachachat.net/finance/news-703734>

โดยทั่วไปแล้วหนี้ครัวเรือนหากอยู่ในระดับที่เหมาะสมและสอดคล้องกับปัจจัยพื้นฐานทางเศรษฐกิจ การเงิน (เช่น การเพิ่มขึ้นของรายได้ประชากร) ย่อมจะช่วยสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจ ผ่านเงินกู้ยืมที่ครัวเรือนนำไปใช้ในการอุปโภคบริโภคหรือประกอบธุรกิจต่างๆ อย่างไรก็ตาม หากหนี้ครัวเรือนอยู่ในระดับสูงต่อเนื่องเป็นเวลานานจนไม่สอดคล้องกับระดับรายได้ก็อาจส่งผลกระทบต่อความสามารถในการชำระหนี้ของครัวเรือน จนเป็นปัญหาต่อสถาบันการเงินที่ปล่อยกู้ได้ ในกรณีของประเทศไทยหนี้ครัวเรือนขยายตัวเร่งขึ้นมากในช่วงปี ๒๕๕๔-๒๕๕๕ โดยประเภทสินเชื่อที่เร่งตัวขึ้นมากที่สุด คือ สินเชื่อเพื่อเช่าซื้อรถยนต์ สาเหตุหลักที่ทำให้หนี้ครัวเรือนไทยสูงขึ้น ณ เวลานั้น ได้แก่

๑. นโยบายคืนภาษีรถยนต์คันแรกของภาครัฐ
๒. ภาวะอัตราดอกเบี้ยต่ำซึ่งเอื้อต่อการก่อหนี้

นอกจากนี้ยังมีปัจจัยเสริมอื่นๆ เช่น ความต้องการกู้ยืมเพื่อซ่อมแซมหลังน้ำท่วมปี ๒๕๕๔ และการแข่งขันปล่อยสินเชื่อรายย่อยของสถาบันการเงิน ส่วนหนึ่งเพราะธุรกิจขนาดใหญ่หันไประดมทุนผ่านการออกหุ้นกู้แทน ไม่ใช่แค่ประเทศไทยเท่านั้นที่มีปัญหาหนี้ครัวเรือนสูง แต่ปรากฏการณ์นี้ยังเกิดขึ้นกับหลายประเทศทั่วโลก ทั้งในกลุ่มประเทศที่พัฒนาแล้ว เช่น ออสเตรเลีย และกลุ่มประเทศกำลังพัฒนา เช่น มาเลเซีย เกาหลีใต้ โดยเฉพาะมาเลเซียซึ่งมีสัดส่วนหนี้ครัวเรือนต่อ GDP สูงถึง ร้อยละ ๘๗ ในปี ๒๐๑๓ นับว่าสูงที่สุดในกลุ่มอาเซียน โดยการเพิ่มขึ้นของหนี้ครัวเรือนในต่างประเทศส่วนใหญ่เป็นผลจากภาวะอัตราดอกเบี้ยต่ำจากการดำเนินนโยบายการเงินแบบผ่อนคลาย และมาตรการกระตุ้นเศรษฐกิจของรัฐ เป็นต้น^๒

หนี้ครัวเรือนไทยที่พุ่งสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง กระทบอะไรบ้าง การที่หนี้ครัวเรือนสูงขึ้นสวนทางเศรษฐกิจกลาง กำลังตอกย้ำภาระหนี้สูงในช่วงที่ฐานะทางการเงินและครัวเรือนอ่อนแอลงในวงกว้าง แสดงให้เห็นถึงกลุ่มครัวเรือนที่ขาดสภาพคล่อง เพราะได้รับผลกระทบจากสถานการณ์เศรษฐกิจ รายได้ที่ลดลง ยิ่งทำให้ครัวเรือนกลุ่มนี้อาจต้องก่อหนี้เพิ่มเพื่อดำรงชีพ ช่วงที่ผ่านมา ธปท. ออกมาตรการช่วยเหลือกลุ่มผู้ได้รับผลกระทบจากโควิด-๑๙ เฉพาะระยะแรกที่สิ้นสุดลงไปแล้วมีลูกหนี้รายย่อยเข้าร่วมโครงการกว่า ๑๑.๕ ล้านบัญชี คิดเป็นร้อยละ ๓๓ ของจำนวนบัญชีลูกหนี้รายย่อยทั้งหมด และคิดเป็นมูลค่าหนี้รวม ๓.๘ ล้านล้านบาท ซึ่งมีสัดส่วนเป็นร้อยละ ๒๘ ของยอดคงค้างหนี้ครัวเรือน

การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนต้องเริ่มที่ตรงไหน ธปท. พยายามแก้ไขในหลายปีที่ผ่านมาซึ่งแนวทางของ ธปท. จะมุ่งเน้น ๓ มิติ คือ

๑. การกำกับสถาบันการเงินให้มีความรับผิดชอบต่อผลิตภัณฑ์และบริการที่ออกไป
๒. ช่วยลูกหนี้ที่มีหนี้ล้น จ้างเห็นโครงการอย่างคลินิกแก้หนี้ ออกมา และ
๓. การให้ความรู้ วางแผน และวินัยทางการเงินกับประชาชน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ๒-๓ ปีมานี้ ทั้งกระทรวงการคลัง ธนาคารเฉพาะกิจของรัฐ และธนาคารพาณิชย์ หันมาให้ ‘ความรู้ทางการเงิน’ กับประชาชนมากขึ้น แต่เรื่องนี้ยังต้องดูแลลัพท์ที่ทุกฝ่ายผลักดันในระยะยาว อย่างไรก็ตาม ปัญหาหนี้ครัวเรือนที่เกิดขึ้นส่วนหนึ่งต้องยอมรับว่าเกิดจาก

^๒ <https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitution/Highlights/ASEANCommunity/BankersTalk/Vol3Issue1.pdf>

พฤติกรรมการใช้จ่ายของประชาชนด้วย ทว่าหากมองให้ลึกถึงปัญหาเชิงโครงสร้างที่เกิดขึ้นกับหนี้ครัวเรือน ยังต้องดู ‘สาเหตุที่ทำให้เกิดหนี้’ ว่าเกิดจากอะไรบ้าง^๓

จะเห็นได้ว่าหนี้ครัวเรือนนับเป็นปัญหาสำคัญ ซึ่งอาจเป็นต้นตอของปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสถาบันการเงิน และปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย ซึ่งทุกรัฐบาลก็ได้ตระหนักถึงปัญหานี้ และได้ออกมาตรการช่วยเหลือรูปแบบต่างๆ อย่างไรก็ตาม การแก้ไขปัญหา อาจมีวิธีการที่ดีอื่น ๆ มาประกอบ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงสาเหตุของการก่อหนี้ครัวเรือน เพื่อหามาตรการใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืนมาแก้ไขปัญหา โดยผู้วิจัยมุ่งที่จะศึกษาถึงสาเหตุของปัญหา และหาทางออกของปัญหาทั้งในเชิงจิตวิทยาและเครื่องมือทางกฎหมาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาปัจจัยมูลเหตุของการก่อหนี้ของบุคคลธรรมดาในมิติทางด้านจิตวิทยา
๒. เพื่อศึกษาโครงสร้างกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยเกี่ยวกับกลไกในการแก้ปัญหาหนี้สินของบุคคลธรรมดาหรือหนี้ครัวเรือน
๓. เพื่อเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นระบบโดยอาศัยแนวคิดทางจิตวิทยาและเครื่องมือทางกฎหมาย

ขอบเขตของการวิจัย

๑. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- ๑.๑ การวิจัยนี้เน้นการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางจิตวิทยาและหลักกฎหมายเท่านั้น
- ๑.๒ การวิจัยนี้จะมุ่งเน้นที่พฤติกรรมก่อหนี้ของบุคคลธรรมดา และนำเสนอทางออกในการแก้ปัญหาทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค โดยจะให้น้ำหนักการวิจัยด้านจิตวิทยาเป็นสำคัญ
- ๑.๓ การวิจัยนี้อาจมีการยกตัวอย่างสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น อัจฉกคำพิพากษาศาลฎีกามาเป็นตัวอย่าง เพื่อนำเสนอทางแก้ไขปัญหานี้สินของบุคคลธรรมดาหรือหนี้ครัวเรือน

๒. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลธรรมดาที่มีหนี้ครัวเรือน

^๓ <https://thestandard.co/household-debt-increase-๘๓-percents/>

วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ดังนี้

๑. การรวบรวมข้อมูล

๑.๑ ข้อมูลปฐมภูมิ ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลธรรมดาที่มีหนี้ครัวเรือน

๑.๒ ข้อมูลทุติยภูมิ ดำเนินการโดยการศึกษาค้นคว้าจากตำราและเอกสารต่าง ๆ

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Context Analysis) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบ และสังเคราะห์ข้อมูลทฤษฎี หลักการต่าง ๆ

๓. การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ จากการศึกษาวิจัย

ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑. ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรค/ข้อขัดข้องในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนในประเทศไทย

๒. ทำให้ทราบแนวทางในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืนเพื่อให้สังคมไทยพัฒนาบรรลุเป้าหมายตามยุทธศาสตร์ชาติ ๒๐ ปีข้างต้น

๓. ผลการวิจัยจะทำให้รัฐบาลหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถกำหนดนโยบายป้องกันและแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนในอนาคตอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

คำจำกัดความ

หนี้ครัวเรือน หมายถึง หนี้ที่บุคคลธรรมดาที่มีภูมิลำเนาในประเทศไทยกู้ยืมเงินจากสถาบันการเงินภายในประเทศ

หนี้สินล้นพ้นตัว หมายถึง ไม่มีความสามารถที่จะชำระหนี้คืนเจ้าหนี้ได้ และความหมายตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ. ๒๕๕๓ ในหมวดว่าด้วยการฟื้นฟูกิจการ

บุคคลธรรมดา หมายถึง บุคคลทั่วไปที่มีชนิตบุคคล

บทที่ ๒

แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการเกิดหนี้ครัวเรือน การบริหารจัดการหนี้ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

กล่าวนำ

หนี้ครัวเรือน หรือหนี้ของบุคคลธรรมดาที่เป็นหัวหน้าครอบครัว หรือหากจะกล่าวให้ลึก
ลงไปก็คือ ภาระหนี้สินของบุคคลธรรมดาทั่วไป ไม่จำเป็นต้องเป็นหัวหน้าครอบครัว ซึ่งปัจจุบัน
นับเป็นปัญหาใหญ่ของประเทศ ดังจะเห็นได้จากสถานการณ์ล่าสุดศูนย์วิจัยกสิกรไทยวิเคราะห์ว่า
แนวโน้มหนี้ครัวเรือนปี ๒๕๖๔ ทรงตัวสูงต่อเนื่อง ล่าสุดในไตรมาส ๔/๒๕๖๓ ข้อมูลจากธนาคารแห่ง
ประเทศไทย (ธปท.) สะท้อนว่า หนี้ครัวเรือนของไทยยังคงอยู่ในระดับสูง และมีทิศทางเพิ่มสูงขึ้น
อย่างต่อเนื่องสวนทางสัญญาณอ่อนแอของภาวะเศรษฐกิจ โดยสัดส่วนหนี้ครัวเรือนในไตรมาส ๔/
๒๕๖๓ ทำสถิติสูงสุดในรอบ ๑๘ ปีครั้งใหม่ที่ ๘๙.๓% ต่อจีดีพี และล่าสุด ณ วันที่ ๒ กรกฎาคม
๒๕๖๔ ข้อมูลจากศูนย์วิจัยกสิกรไทยระบุว่าประเทศไทยมีหนี้ครัวเรือนแต่ละระดับร้อยละ ๙๐ ต่อ
GDP

ความเปราะบางทางการเงินในภาคครัวเรือนของไทยทยอยปรากฏชัดเจนมากขึ้นตาม
สัญญาณอ่อนแอของเศรษฐกิจไทยในช่วงหลายปีที่ผ่านมา จากฐานข้อมูลผลสำรวจภาวะเศรษฐกิจ
และสังคมของครัวเรือน ปี ๒๕๖๒ ของสำนักงานสถิติแห่งชาติที่พบว่า ภาพรวมครัวเรือนทั้งประเทศมี
รายได้เฉลี่ยต่อเดือนลดลงในอัตราที่มากกว่าการลดลงของค่าใช้จ่ายต่อเดือน สวนทางกับภาระหนี้ที่ยัง
อยู่ในระดับสูง ขณะที่ระดับการออมของครัวเรือนไทยอยู่ในสถานการณ์ที่อ่อนแอลงตั้งแต่ก่อนวิกฤต
โควิด

หากพิจารณาลึกลงไปเพื่อวิเคราะห์ความเปราะบางในระดับครัวเรือนเพิ่มเติม พบว่า
ในขณะที่ภาระหนี้ต่อรายได้ หรือ DSR (Debt Service Ratio) โดยเฉลี่ยของครัวเรือนทั้งประเทศอยู่ที่
ประมาณ ๒๗.๐% แต่ครัวเรือนในกลุ่มรายได้น้อย หรือมีรายได้เฉลี่ยไม่เกิน ๑๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน
กลับมี DSR อยู่ในระดับสูง และสูงกว่าค่าเฉลี่ย DSR ของครัวเรือนทั้งประเทศหลายเท่า โดยเฉพาะ
ครัวเรือนในกลุ่มที่มีรายได้ต่ำกว่า ๕,๐๐๐ บาทต่อเดือน มี DSR ที่สูงถึง ๘๔ % ขณะที่ครัวเรือนใน
กลุ่มที่มีรายได้ระหว่าง ๕,๐๐๐ - ๑๐,๐๐๐ บาทต่อเดือน มี DSR ประมาณ ๔๐ % โดยภาพ
ดังกล่าวสะท้อนสถานะทางการเงินที่ค่อนข้างตึงตัวและมีความอ่อนไหวต่อปัญหาเศรษฐกิจและวิกฤต
โควิด-๑๙ ที่ปะทุขึ้นมาในปี ๒๕๖๓ โดยศูนย์วิจัยกสิกรไทยประเมินว่า ความเป็นไปได้ที่หนี้ครัวเรือน
ของไทยอาจเพิ่มขึ้นมาที่ ๙๑.๐% ต่อจีดีพี หรืออาจสูงกว่านั้น หากเศรษฐกิจได้รับผลกระทบจากโควิด
มากกว่าที่ประเมิน และส่งผลทำให้จีดีพีในปี ๒๕๖๔ เติบโตน้อยกว่ากรณีพื้นฐานที่ ๒.๖% ทั้งนี้ภาพ
หนี้ครัวเรือนที่ทรงตัวสูงต่อเนื่องดังกล่าว เป็นหนึ่งในเครื่องชี้ที่ตอกย้ำปัญหาเชิงโครงสร้างของ
เศรษฐกิจไทย และความเปราะบางของฐานะทางการเงินในภาคครัวเรือนที่เป็นโจทย์รอการแก้ไข

ยิ่งไปกว่านั้นยังมีสัญญาณการเร่งตัวขึ้นของการก่อหนี้ก้อนใหม่ในภาคครัวเรือนในไตรมาสที่ ๓/๒๕๖๓ โดยเฉพาะหนี้เพื่อที่อยู่อาศัย รวมถึงหนี้ก้อนใหญ่ เช่น หนี้เพื่อการประกอบอาชีพ หนี้เช่าซื้อรถยนต์ และหนี้เพื่ออุปโภคบริโภค เช่น บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล^๑

จากภาพใหญ่ของปัญหาหนี้ครัวเรือนที่ทรงตัวสูงอย่างต่อเนื่องดังกล่าว อาจนำไปสู่ปัญหาการขยายตัวของเศรษฐกิจทั้งในระยะสั้นและปานกลาง จากภาระหนี้ที่เพิ่มสูงขึ้นเมื่อเทียบกับรายได้ที่ลดลง รวมทั้งราคาสินทรัพย์ทั้งหุ้นและอสังหาริมทรัพย์ที่ปรับลง จะทำให้ภาคครัวเรือนมีสมดุลที่แย่งและเผชิญกับปัญหา Debt overhang ส่งผลให้ต้องปรับตัวผ่านกระบวนการซ่อมแซมงบดุลและ ลดภาระหนี้ (Deleveraging) ซึ่งหมายถึง การลดค่าใช้จ่ายและการเลี่ยงก่อหนี้ใหม่ที่ไม่จำเป็น ขณะที่ความเชื่อมั่นผู้บริโภคที่ลดลงมากและฟื้นช้า ทำให้ภาคครัวเรือนโดยรวมเพิ่มการออมเพื่อรองรับความเสี่ยงในอนาคต (Precautionary saving) สะท้อนจากปริมาณเงินฝากในระบบธนาคารพาณิชย์ที่เพิ่มสูงขึ้นกว่า ๑๐% (yoy) ในช่วงปลายปี ๒๕๖๓

ทางออกคือการแก้ปัญหาอย่างเป็นระบบและมีการประสานงานของทุกฝ่ายอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้กระบวนการ Deleveraging ของภาคครัวเรือนเป็นไปได้อย่างราบรื่น ไม่สร้างความเสี่ยงต่อการฟื้นตัวของเศรษฐกิจโดยแนวทางดำเนินการในระยะสั้นยังต้องดำเนินนโยบายการเงินการคลังที่ผ่อนคลายอย่างต่อเนื่อง เพื่อลดต้นทุนทางการเงิน เพิ่มการเข้าถึงสภาพคล่องของธุรกิจ SME ที่มีศักยภาพ และส่งเสริมการจ้างงาน ซึ่งจะมีส่วนช่วยฟื้นฟูรายได้และงบดุลของครัวเรือนควบคู่กับการปรับโครงสร้างหนี้ในเชิงรุกโดยเฉพาะกรณีที่มีเจ้าหนี้หลายราย ซึ่งข้อมูลบ่งชี้ว่ากว่า ๕๐% ของผู้กู้มีบัญชีมากกว่า ๕ รายขึ้นไป นอกจากนั้น ต้องเตรียมพร้อมรับมือกับสินทรัพย์ที่ไม่ก่อให้เกิดรายได้ที่จะเพิ่มขึ้นเพื่อลดความเสี่ยงของการปรับตัวลงของราคาสินทรัพย์อย่างรุนแรง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อฟื้นตัวของเศรษฐกิจ ไม่ว่าจะเป็น การเพิ่มเครื่องมือใหม่ ๆ เช่น Securitization หรือ Warehousing ตลอดจนการปรับแก้กฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงาน สำหรับการดำเนินการในระยะยาว จะต้องเน้นสร้างความเข้มแข็งทางการเงินของภาคครัวเรือนอย่างยั่งยืน ผ่านการยกระดับทักษะแรงงานในการใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มผลผลิตการผลิตและรายได้ของครัวเรือนไทย ซึ่งจะสนับสนุนการบริโภคได้อย่างแท้จริงแทนการพึ่งพาการก่อหนี้ที่มากเกินไป และการสร้างภูมิคุ้มกันทางการเงิน ผ่านการยกระดับความรู้และวินัยทางการเงินของครัวเรือน รวมทั้งปรับกฎเกณฑ์การกำกับสถาบันการเงินให้เท่าเทียมและขยายเชื่อมต่อกับฐานข้อมูลของลูกค้าหนี้ เพื่อส่งเสริมการปล่อยสินเชื่ออย่างมีความรับผิดชอบและลดความเสี่ยงของการก่อหนี้สินที่มากเกินไปในอนาคต^๒ สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าศึกษาเพื่อหาทางออกในปัญหาหนี้ครัวเรือนที่รุนแรงขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นปัญหาเกี่ยวกับการขยายตัวทางเศรษฐกิจซึ่งหมายถึงความอยู่ดีกินดีอันเป็นปัญหาปากท้องของประชาชนโดยภาพรวมทั้งประเทศแล้ว ปัญหาหนี้สินอาจนำไปสู่ปัญหาอื่น ๆ เช่น ปัญหาครอบครัว ปัญหาสังคม และเป็นปัญหาความมั่นคงด้านต่าง ๆ ตามมาอีกมากมาย เช่น จากปัญหาหนี้สินที่เพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ นี้ ถึงแม้จะเป็นปัญหาระดับครัวเรือน แต่ในที่สุดก็จะส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งภาวะเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ กล่าวคือ หากครัวเรือนสะสมหนี้เพิ่มขึ้นอยู่

^๑<https://www.prachachat.net/finance/news-๕๘๕๙๖๙>

^๒<https://www.scbeic.com/th/detail/product/๗๑๓๘>

ในระดับที่สูงแล้ว ความสามารถในการจับจ่ายใช้สอยของครัวเรือนก็จะลดลง ส่งผลให้มาตรฐานการครองชีพลดต่ำลง เกิดปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงิน ผลที่ตามมาคือ ความเครียด ปัญหาครอบครัว เกิดอาชญากรรมการฆ่าตัวตาย และปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ดังนั้นแนวทางแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนที่มีประสิทธิภาพและส่งผลยั่งยืนจึงเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนของประเทศไทย ทั้งนี้ รัฐควรดำเนินงานอย่างรอบคอบ ระมัดระวัง โดยต้องให้ความรู้ด้านการเงิน ความรู้เกี่ยวกับการประกอบอาชีพเสริมที่ก่อให้เกิดรายได้เพิ่ม เพื่อไม่ให้เกิดปัญหาหนี้สินรุงรังในอนาคต สำหรับปัญหาหนี้สินของครัวเรือนที่กู้มาเพื่อการบริโภคนั้น สมาชิกในครัวเรือนเองต้องมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่าย โดยมีการสร้างวินัยทางการเงิน เพื่อลดการใช้สินค้าฟุ่มเฟือย^๓ นอกจากนี้ยังต้องมีมาตรการทางกฎหมายมาช่วยเหลือและเพิ่มความรู้ด้านจิตวิทยาให้หน่วยครัวเรือนด้วย

สภาพปัญหาหนี้ครัวเรือน ยุทธศาสตร์ระดับชาติ และแนวนโยบายของรัฐบาล ในแก้ปัญหาในปัจจุบัน

จากสภาพปัญหาหนี้ครัวเรือนข้างต้น สาเหตุการเป็นหนี้เกิดจากครัวเรือนขาดภูมิคุ้มกัน และอ่อนไหวต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจมากจนเกินไป (Too sensitive to economic shocks)^๔ ไม่มีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้ชีวิต มีการนำเงินในอนาคตมาใช้ ไม่มีการออม ไม่มีวินัยในการใช้จ่าย มีค่านิยมในการบริโภคที่ผิดพลาด ขาดการวางแผนการเงิน ไม่ฝึกฝนสร้างความแข็งแกร่งทางอารมณ์ให้มีความสามารถในการต้านทานต่อสิ่งยั่วยุจากการโฆษณาชวนเชื่อ สาเหตุเหล่านี้เป็นปัจจัยนำไปสู่การสร้างหนี้ครัวเรือนที่สูงขึ้นไม่รู้จักและในที่สุดจะนำไปสู่ปัญหาร้ายแรงของชาติอย่างคาดไม่ถึง หากปัญหาหนี้ครัวเรือนไม่ได้รับการแก้ไข

จากปัญหาดังกล่าวจะเห็นได้ว่า รัฐบาลได้ตระหนักถึงผลกระทบของหนี้ครัวเรือนที่สูงขึ้น โดยมีการกำหนดยุทธศาสตร์ชาติด้านการสร้างโอกาสและความเสมอภาคทางสังคม แต่ยังไม่มีการกล่าวถึงวิธีแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นระบบ ส่วนใหญ่แล้วจะพูดถึงประเด็นใหญ่ ๆ เช่น การลดความเหลื่อมล้ำ สร้างความเป็นธรรม การกระจายศูนย์กลางความเจริญทางเศรษฐกิจ สังคม และเทคโนโลยี การเสริมสร้างพลังทางสังคม เหล่านี้เป็นต้น นอกจากนี้ในแผนแม่บทภายใต้ยุทธศาสตร์ชาติทั้ง ๒๓ ฉบับก็ไม่ได้มีการกำหนดแผนแก้ไขในเรื่องนี้ อาจจะมีการกล่าวถึงบ้างในประเด็นที่ ๑๖ เศรษฐกิจฐานราก ที่มีข้อความส่วนหนึ่งว่า “รวมถึงการบริหารจัดการหนี้สิน ครอบคลุมทั้งหนี้ในระบบและนอกระบบเพื่อการแก้ไขปัญหานี้สินอย่างยั่งยืน” อย่างไรก็ตาม นับถึงปัจจุบันก็ยังไม่มีการขับเคลื่อนแผนแม่บทในส่วนนี้อย่างเป็นรูปธรรม นอกจากนี้ ปัญหาหนี้ครัวเรือนเกิดจากปัจจัยเริ่มต้นคือ รายจ่ายมากกว่ารายได้ และปัญหานี้ก็มีที่มาจากปัญหาพื้นฐานด้านอื่น ๆ อีกมากมาย ดังนั้น การมุ่งเน้นแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างยั่งยืนและเป็นระบบจึงมีความสำคัญ ขณะที่การพัฒนาประเทศด้านอื่น ๆ ก็ต้องดำเนินการควบคู่กันไป

^๓http://service.nso.go.th/nso/web/article/article_๖๑.html

^๔https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_๓๐Oct๒๐๑๙.aspx

การทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีและแนวคิดเกี่ยวกับบ่อเกิดของหนี้สิน

ความหมายของคำว่า “หนี้”

ในทางความเข้าใจทั่วไป หนี้ หมายความว่า การที่ลูกหนี้ได้กู้ยืมเงินจากผู้ให้ยืมคือเจ้าหนี้ และมีผลผูกพันทางกฎหมายที่ลูกหนี้จะต้องใช้หนี้คืนพร้อมเงินต้นและดอกเบี้ย

ในทางกฎหมาย หนี้ คือ ความผูกพันในทางกฎหมายระหว่างบุคคลสองฝ่าย ฝ่ายหนึ่งเรียกว่าเจ้าหนี้มีความชอบธรรมที่จะบังคับบุคคลอีกฝ่ายหนึ่งเรียกว่าลูกหนี้ ให้จำต้องส่งมอบทรัพย์สิน กระทำการหรืองดเว้นกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งเพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้

สาเหตุของการเกิดหนี้และผลกระทบ

หนี้ครัวเรือนไทยเกิดจากการใช้รายได้ในอนาคต (การก่อหนี้) เพื่อมาบริโภคในวันนี้มากจนเกินไป ส่งผลให้เศรษฐกิจเติบโตได้ดีในระยะแรกแต่จะชะลอตัวลงในภายหลังตามภาระหนี้จ่ายที่สูงและอาจส่งผลกระทบต่อเสถียรภาพของระบบเศรษฐกิจการเงินในภาพรวม โดยหนี้ที่สูงสะท้อนถึงความเปราะบางทางการเงินของครัวเรือน ทำให้ภาคครัวเรือนขาดภูมิคุ้มกันและอยู่ในสถานะที่อ่อนไหวต่อความผันผวนทางเศรษฐกิจมากจนเกินไป (Too sensitive to economic shocks) เช่น ไม่สามารถจ่ายหนี้ได้เมื่อรายได้ไม่เป็นไปตามคาด หรือเมื่อรายได้จากการทำงานล่วงเวลา (OT) ลดลง เป็นต้น อาการขาดภูมิคุ้มกันดังกล่าวส่งผลให้เศรษฐกิจจะเผชิญกับปัญหาการชำระหนี้ในวงกว้าง (Massive default) ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจชะลอตัวรุนแรงหรือในบางกรณีอาจพัฒนาลุกลามไปสู่วิกฤตทางเศรษฐกิจได้ในที่สุด จะเห็นได้ว่าการก่อหนี้ที่มากจนเกินไปจะมีข้อเสียมากกว่าข้อดีที่ได้จากการเข้าถึงบริการทางการเงินด้านสินเชื่อ (Access to credit) จุดสมดุลของการก่อหนี้ที่ดี คือ ระดับหนี้ต้องไม่สร้างปัญหาการผิดนัดชำระหนี้ (NPL) ทั้งในวันนี้และในอนาคต หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ หากครัวเรือนไทยมีฐานะทางการเงินที่เข้มแข็ง เช่น มีการเก็บออมอย่างเหมาะสม หรือมีการวางแผนทางการเงินที่ดี การก่อหนี้ก็จะไม่สร้างปัญหาต่อเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ และประโยชน์จากการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อที่มากขึ้นก็จะได้รับอย่างเต็มประสิทธิภาพ^๕

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับหนี้ครัวเรือนไทยที่ผ่านมาชี้ให้เห็นถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ครัวเรือนไทย “เป็นหนี้สูง เป็นหนี้เร็ว และเป็นหนี้ยาวนานตลอดช่วงชีวิต” นอกจากนี้ ข้อมูลจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน (Socio-Economic Survey: SES)^๖ ยังชี้ว่า ครัวเรือนไทยมีอัตราการออมลดลงในทุกกลุ่มรายได้ในช่วง ๘ ปีที่ผ่านมา (แผนภาพที่ ๒ - ๑) ซึ่งการออมน้อย การมีหนี้สูง และการเป็นหนี้ยาวนานเป็นผลลัพธ์ที่มีความเชื่อมโยงกัน เพราะครัวเรือนที่มีการออมน้อย

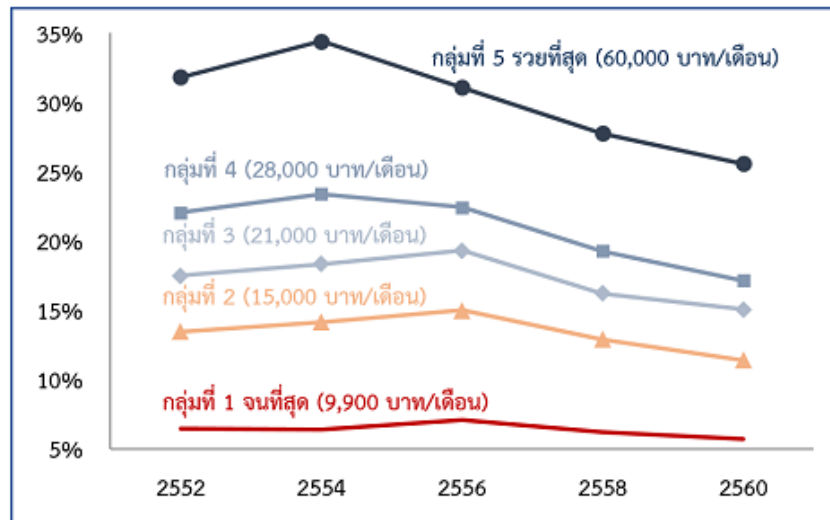
^๕นายสุพริศร์ สุวรรณิก

https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/DocLib_/Article_20Oct2018.pdf?fbclid=IwAR3PGz22wANBscXupLvgMTq3GSFTCYoTUKJkb8IFyF11Ko9Sv_WenHQ4aEA

^๖ดร.สรวิศ ชื่นโชคสันต์, นางสาวภาวนิศา ชวัลลี, นายวิริยะ ดำรงค์ศิริ, https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_30Oct2019.aspx

เวลาจะกู้จำเป็นต้องกู้แบบเต็มมูลค่า (เป็นหนี้สูง) และเมื่อมีหนี้สูง ผู้กู้จะเลือกผ่อนในระยะเวลานาน (เป็นหนี้นาน) เพื่อไม่ให้ภาระผ่อนต่อเดือนสูงเกินไป (เพราะเงินเหลือต่อเดือนที่จะผ่อนมีน้อย) ทั้งหมดนี้เป็นเพราะเงินออมที่เก็บสะสม (Stock of savings) และ/หรือเงินเหลือต่อเดือน (Flow of savings) ของครัวเรือนนั้นมีน้อยเกินไป (แผนภาพที่ ๒ - ๒) ดังนั้น การผลักดันนโยบายด้านการออมของครัวเรือนจึงเป็นเรื่องที่สำคัญมากในการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือน

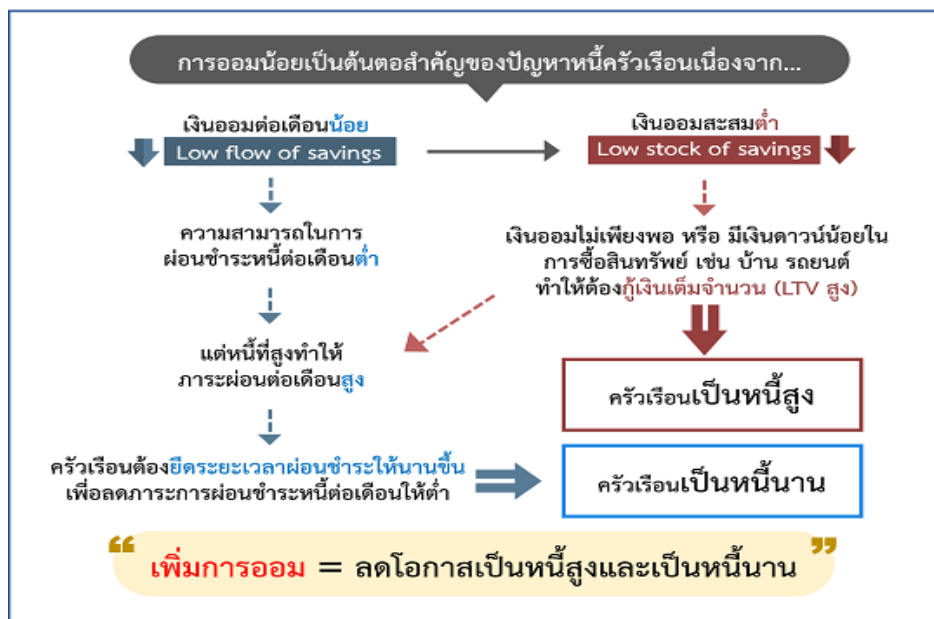
แผนภาพที่ ๒ - ๑ สัดส่วนการออมต่อรายได้ของครัวเรือนไทยแยกตามกลุ่มรายได้

ที่มา: แบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ
หมายเหตุ () คือ รายได้ของครัวเรือนเฉลี่ยต่อเดือน ปี 2560

แผนภาพที่ ๒ - ๒ ความเชื่อมโยงระหว่างการออมน้อย การเป็นหนี้สูงและการเป็นหนี้ยาวนาน

ภาพที่ 2: ความเชื่อมโยงระหว่างการออมน้อย การเป็นหนี้สูงและการเป็นหนี้ยาวนาน

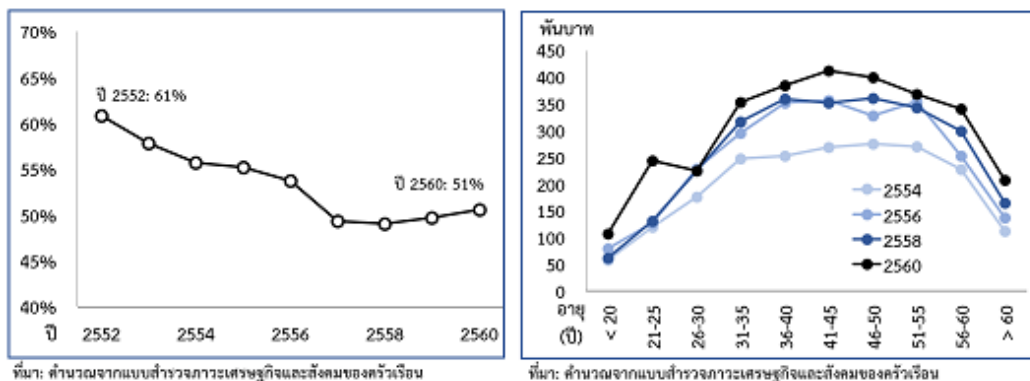
สาเหตุที่ทำให้ครัวเรือนไทยมีอัตราการออมลดลง อาจเกิดจากปัจจัยหลายประการ เช่น ปัญหาเงินเพื่อ ค่าครองชีพสูงขึ้น รายจ่ายมากกว่ารายได้ มีการบริโภคเกินความสามารถในการหารายได้ และปัจจัยอื่น ๆ

อย่างไรก็ตาม ยังมีข้อเท็จจริงอีกหลายประการที่เกี่ยวข้องกับหนี้ครัวเรือน เช่น

๑ : ความเปราะบางของการก่อหนี้กระจุกตัวมากขึ้นในครัวเรือนที่มีหนี้ ขณะที่ครัวเรือนที่ไม่มีหนี้ มีความเปราะบางลดลงต่อเนื่อง

จากข้อมูลของ SES ปรากฏว่า สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ใหม่ลดลงจากร้อยละ ๖๑ ในปี ๒๕๕๒ มาอยู่ที่ร้อยละ ๕๑ ในปี ๒๕๖๐ (แผนภาพที่ ๒ - ๓) แต่ระดับหนี้เฉลี่ยต่อครัวเรือน (ที่มีหนี้) กลับเพิ่มสูงขึ้นเกือบ ๒ เท่าในช่วงเวลาดังกล่าว (แผนภาพที่ ๒ - ๓) สะท้อนว่าหนี้ที่สูงกระจุกตัวอยู่กับครัวเรือนหรือผู้กู้รายเดิม ซึ่งสอดคล้องกับงานศึกษาของสถาบันวิจัยเศรษฐกิจ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ ที่พบว่า “การขยายตัวของหนี้ครัวเรือนไทยในรอบ ๙ ปีที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ยังกระจุกตัวอยู่กับผู้กู้รายเดิม และมีสัดส่วนเพียง ๑ ใน ๕ ที่มาจากการขยายตัวของผู้กู้รายใหม่” ส่งผลให้ความเปราะบางกระจุกตัวมากขึ้นในครัวเรือนที่มีหนี้ โดยสัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้และมีปัญหารายรับไม่พอรายจ่ายใหม่สูงขึ้นต่อเนื่องมาอยู่ที่ประมาณร้อยละ ๖๐ ขณะที่สัดส่วนดังกล่าวของครัวเรือนที่ไม่มีหนี้ใหม่ลดลง (แผนภาพที่ ๒ - ๔)

แผนภาพที่ ๒ - ๓ สัดส่วนครัวเรือนที่มีหนี้ และมูลค่าหนี้สินเฉลี่ยต่อครัวเรือนจำแนกตามกลุ่มอายุ

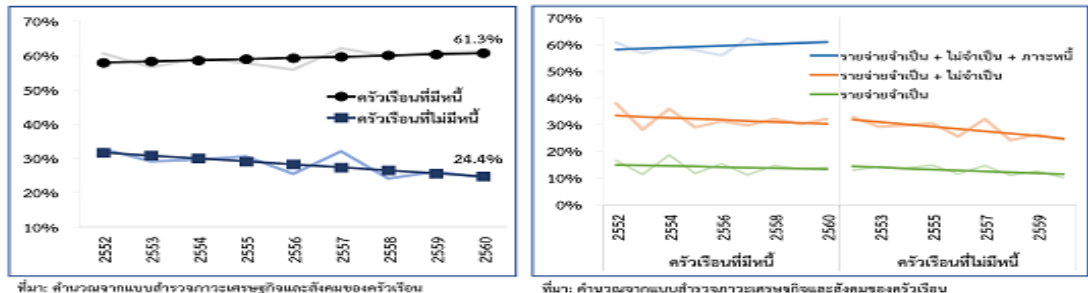
ที่มา : จำนวนจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

๒ : ภาระหนี้และรายจ่ายไม่จำเป็นคือปัญหาหลักที่ทำให้ครัวเรือนไทยมีรายรับไม่พอรายจ่าย

คำถามที่สำคัญเกี่ยวกับการเป็นหนี้คือ ปัญหารายรับไม่พอรายจ่ายจนทำให้ครัวเรือนต้องก่อหนี้มีความรุนแรงขนาดไหน? ข้อมูลจาก SES ที่แบ่งรายจ่ายตามประเภทต่าง ๆ ชี้ว่า มีครัวเรือนประมาณกว่าร้อยละ ๑๐ ซึ่งถือเป็นส่วนน้อยที่มีรายรับไม่พอรายจ่ายจำเป็น แต่เมื่อนับรวมรายจ่ายไม่จำเป็นเข้าไปด้วย จะทำให้สัดส่วนครัวเรือนที่มีปัญหารายรับไม่พอรายจ่ายเพิ่มขึ้นมาอยู่ที่ประมาณร้อยละ ๓๐ และหากเพิ่มภาระหนี้เข้าไปในรายจ่ายด้วยก็จะทำให้สัดส่วนดังกล่าวสำหรับครัวเรือนที่มีหนี้ปรับสูงขึ้นถึงร้อยละ ๖๐ นอกจากนี้ มีข้อสังเกตว่าหากนับเฉพาะรายจ่ายจำเป็น สัดส่วนครัวเรือนที่มีปัญหาทางการเงินแทบจะไม่ต่างกันระหว่างกลุ่มที่มีหนี้และไม่มีหนี้ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่าง

ระหว่างทั้ง ๒ กลุ่มจะเริ่มมีมากขึ้นหากนับรวมรายจ่ายไม่จำเป็น และยิ่งเพิ่มมากขึ้นอีกเมื่อนับรวมรายจ่ายด้านภาระหนี้ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความสำคัญในการปลดภาระหนี้ โดยหากทำได้สำเร็จจะทำให้สัดส่วนครัวเรือนไทยที่มีปัญหาทางการเงินลดลงอย่างมาก

แผนภาพที่ ๒ - ๔ สัดส่วนครัวเรือนที่มีปัญหารายรับไม่พอรายจ่าย และสัดส่วนครัวเรือนที่มีปัญหารายรับไม่พอรายจ่ายจำแนกตามปัจจัยด้านรายจ่าย

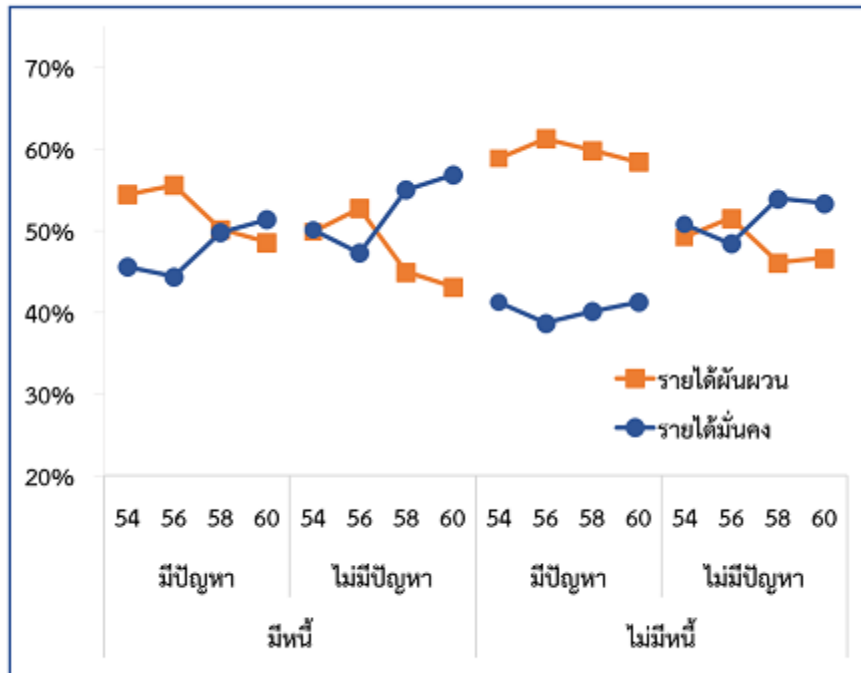

ที่มา : คำนวณจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

๓ : รายได้ที่ผันผวนไม่ใช่ปัจจัยหลักที่ทำให้ครัวเรือนก่อหนี้สิน แต่เป็นรายได้ที่มั่นคงที่ทำให้เข้าถึงบริการทางการเงิน (ก่อหนี้) ได้ง่ายขึ้น

หนึ่งในเหตุผลที่ทำให้ครัวเรือนอาจต้องก่อหนี้คือ การที่ครัวเรือนมีรายได้ผันผวนจนไม่สามารถประเมินรายได้ในอนาคตได้ดีเท่าที่ควร และอาจสร้างปัญหาในการบริหารเงินจนนำไปสู่การก่อหนี้ อย่างไรก็ตาม ข้อมูลจาก SES ชี้ว่า ครัวเรือนไทยมีสัดส่วนรายได้ที่มั่นคงเพิ่มขึ้นต่อเนื่องในทุกกลุ่ม (แผนภาพที่ ๒ - ๔) ทั้งกลุ่มที่มีหนี้และไม่มีหนี้ หรือกลุ่มที่มีปัญหาและไม่มีปัญหาทางการเงิน สะท้อนถึงข้อเท็จจริงที่ว่า ครัวเรือนไทยไม่ได้มีปัญหาด้านรายได้ที่ผันผวนเหมือนในอดีต ส่วนหนึ่งเป็นเพราะราคาสินค้าเกษตรที่ตกต่ำในช่วงหลายปีที่ผ่านมาส่งผลให้แรงงานเคลื่อนย้ายจากภาคเกษตรไปสู่การเป็นลูกจ้างในภาคบริการมากขึ้น โดยเฉพาะภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับภาคการท่องเที่ยว นอกจากนี้ การที่ภาคครัวเรือนมีแหล่งรายรับที่มั่นคงมากขึ้นส่งผลให้สามารถเข้าถึงบริการทางการเงินได้ดีขึ้น เนื่องจากสถาบันการเงินมักจะให้เครดิตกับผู้ที่มีรายได้มั่นคงมากกว่า ดังนั้นถือได้ว่า การเพิ่มขึ้นของรายได้ที่มั่นคงเป็นปัจจัยที่เอื้อให้เกิดการก่อหนี้สิน

แผนภาพที่ ๒ - ๕ สัดส่วนรายรับของครัวเรือนจำแนกตามประเภทรายรับและกลุ่มครัวเรือน

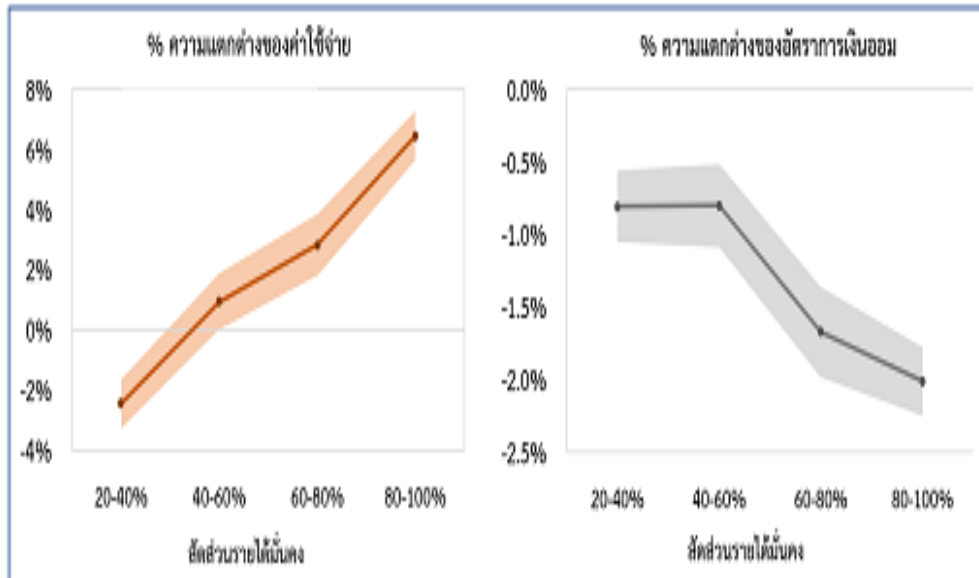
ที่มา: คำนวณจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

ที่มา : คำนวณจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

๔ : ยิ่งครัวเรือนมีสัดส่วนรายได้มั่นคงสูงขึ้น ก็จะมีการใช้จ่ายมากขึ้น ขณะที่อัตราการออมจะลดลง สะท้อนถึงการขาดความระมัดระวังในการใช้จ่าย

ข้อเท็จจริงปรากฏว่า ครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้มั่นคงสูงๆ จะมีค่าใช้จ่ายรวม (ไม่รวมภาระหนี้) สูงขึ้นตามไปด้วย และมีอัตราการออมที่ลดลงเมื่อเทียบกับครัวเรือนที่มีรายได้ผันผวน ผลลัพธ์ดังกล่าวอาจชี้ให้เห็นถึงความชะล่าใจของครัวเรือนที่มีรายได้มั่นคงสูงจึงมีความระมัดระวังในการใช้จ่ายน้อยกว่าครัวเรือนที่มีรายได้ผันผวน โดยเมื่อเทียบกับครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้มั่นคงต่ำกว่าร้อยละ ๒๐ แล้ว ครัวเรือนที่มีสัดส่วนรายได้มั่นคงสูงเกินกว่าร้อยละ ๘๐ จะมีรายจ่ายสูงกว่าประมาณร้อยละ ๖.๕ ต่อเดือน ขณะที่อัตราการออมจะต่ำกว่าประมาณร้อยละ ๒.๐ ต่อเดือนอย่างมีนัยทางสถิติ (แผนภาพที่ ๒ - ๖)

แผนภาพที่ ๒ – ๖ ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายและเงินออมของครัวเรือนกลุ่มต่าง ๆ เทียบกับกลุ่มที่มีสัดส่วนรายได้มั่นคงที่ ๐-๒๐%

ที่มา : คำนวณจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน สำนักงานสถิติแห่งชาติ

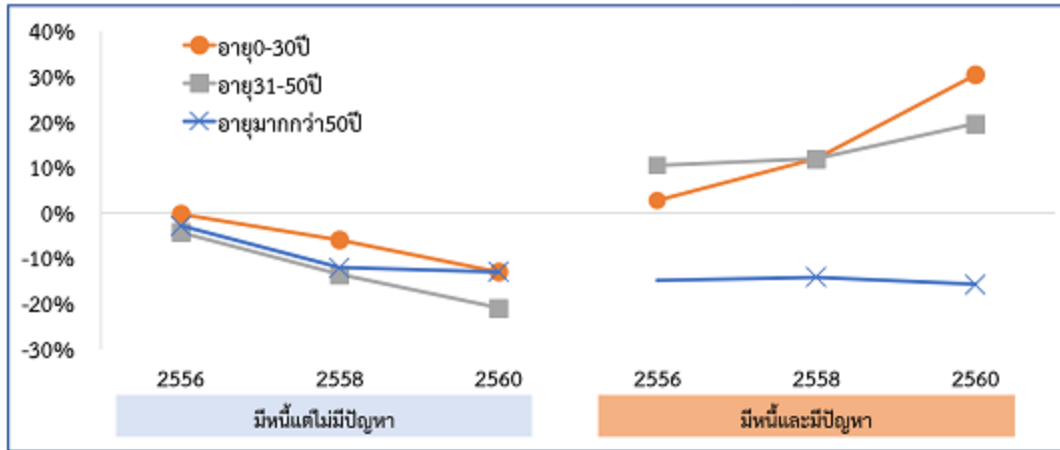
หมายเหตุ : ผลลัพธ์จากแบบจำลองทางเศรษฐมิติที่หักจากกลุ่มปัจจัยหลายๆ อย่างได้ครั้น อาทิ รายได้ จำนวนครัวเรือน อาชีพ และทำเลที่อยู่อาศัย โดยช่างของแบบอื่นแสดงระดับความเชื่อมั่นที่ร้อยละ 95

ที่มา : คำนวณจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

๕ : ครัวเรือนรุ่นหลังๆ (Gen Y) มีการใช้จ่ายมากกว่ารุ่นก่อนๆ ค่อนข้างมาก

จากข้อเท็จจริงที่ ๒ (ภาระหนี้และรายจ่ายที่ไม่จำเป็น คือ ปัญหาหลักที่ทำให้ครัวเรือนมีรายรับไม่พอกับรายจ่าย) ซึ่งพบว่าครัวเรือนที่มีหนี้และมีปัญหาทางการเงินกว่าร้อยละ ๖๐ อาจประสบปัญหาการรายรับไม่พอรายจ่าย ซึ่งกลุ่มดังกล่าวมีพฤติกรรมค่าใช้จ่ายที่แตกต่างจากครัวเรือนที่มีหนี้แต่ไม่มีปัญหาทางการเงินอย่างชัดเจน การสำรวจข้อมูลพบว่า การใช้จ่ายของครัวเรือนที่มีปัญหาทางการเงินเพิ่มสูงขึ้นกว่าในอดีตค่อนข้างมาก โดยเฉพาะกลุ่มครัวเรือนที่มีอายุเฉลี่ย ๐-๓๐ ปี หรือกลุ่ม Gen Y ที่เห็นการใช้จ่ายเร่งขึ้นสูงในปี ๒๕๖๐ โดยเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ ๓๐ เทียบกับปี ๒๕๕๔ ขณะที่กลุ่มครัวเรือนที่มีอายุเฉลี่ย ๓๑-๕๐ ปีก็มีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเช่นกัน แต่เพิ่มขึ้นในอัตราที่น้อยกว่า ในทางกลับกัน กลุ่มครัวเรือนที่มีหนี้แต่ไม่มีปัญหาทางการเงินจะมีการใช้จ่ายลดลงต่อเนื่องเมื่อเทียบกับปีก่อนๆ (แผนภาพที่ ๒ - ๗) ผลลัพธ์ที่แตกต่างกันนี้อาจเป็นข้อบ่งชี้ได้ว่า ครัวเรือนที่มีหนี้แต่ไม่ระแวงการใช้จ่ายมักจะประสบปัญหาทางการเงิน ขณะที่ครัวเรือนที่มีหนี้และมีวินัยในการใช้จ่ายก็จะมีปัญหาทางการเงิน

แผนภาพที่ ๒ - ๗ ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายรวมของครัวเรือนจำแนกตามอายุเปรียบเทียบกับปี ๒๕๕๔

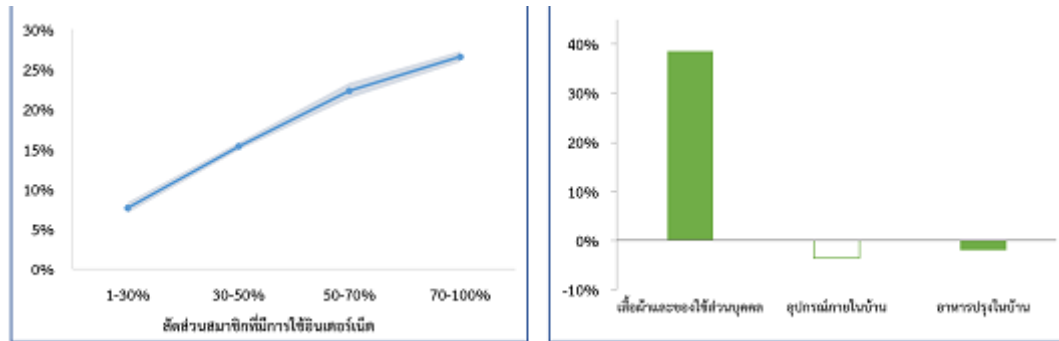
ที่มา: คำนวณจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน
หมายเหตุ: ผลลัพธ์จากแบบจำลองทางเศรษฐกิจมีมติจากคณบดีจตุรภาคฯ อย่างให้คงที่ อาทิ รายได้ จำนวนครัวเรือน อาชีพ และทำเลที่อยู่อาศัย

ที่มา : คำนวณจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

๖ : เทคโนโลยีทำให้ครัวเรือนขาดความระมัดระวังในการใช้จ่าย

เทคโนโลยีโดยเฉพาะสื่อ Online นอกจากจะสร้างประโยชน์และความสะดวกสบายในการเข้าถึงข้อมูลให้แก่ผู้บริโภคแล้ว ยังทำให้ผู้ประกอบการสามารถนำเสนอโฆษณาที่เข้าถึงความสนใจเฉพาะบุคคลของผู้บริโภคได้มากขึ้น นอกจากนี้ การเข้ามาของ Social media ช่วยส่งเสริมความเป็นสื่อสังคมของมนุษย์ ซึ่งกระตุ้นให้เกิดความอยากรวด อยากรู้ อยากรู้อยากเห็น ตามกลุ่มเพื่อน ๆ มากขึ้น สำหรับการศึกษานี้พบว่า การใช้ Internet มีความสัมพันธ์กับค่าใช้จ่ายอย่างมีนัยสำคัญ โดยค่าใช้จ่ายจะเพิ่มสูงขึ้นตามสัดส่วนของสมาชิกในครัวเรือนที่มีการใช้ Internet โดยครัวเรือนที่มีสัดส่วนการใช้ Internet สูงๆ จะมีการใช้จ่ายเพิ่มขึ้นประมาณร้อยละ ๒๗ เทียบกับครัวเรือนที่ไม่ได้ใช้ Internet (แผนภาพที่ ๒ - ๘) นอกจากนี้ ยังพบอีกว่า ครัวเรือนที่ซื้อของผ่าน Online shopping จะมีการใช้จ่ายมากกว่าครัวเรือนที่ซื้อของในช่องทาง Offline โดยเฉพาะในหมวดเสื้อผ้าและของใช้ส่วนบุคคลที่เห็นการใช้จ่ายสูงกว่าถึงร้อยละ ๓๙ (แผนภาพที่ ๒ - ๘) ข้อเท็จจริงนี้มีความสัมพันธ์กับข้อเท็จจริงในข้อที่ ๕ ที่ชี้ว่า Gen Y มีแนวโน้มขาดความระมัดระวังในการใช้จ่ายมากกว่า ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะคนรุ่นหลังเข้าถึงเทคโนโลยีได้มากกว่าและเข้าถึงเร็วกว่าคนรุ่นก่อนๆ กล่าวโดยสรุปก็คือ เทคโนโลยีต่างๆ ที่สร้างความสะดวกสบายในการใช้จ่ายและการก่อกองนี้ รวมถึงการเข้ามาของฟินเทค (Financial Technology) จะยิ่งทำให้ปัญหาการขาดวินัยทางการเงินและการก่อกองนี้ของคนรุ่นหลังๆ มีแนวโน้มรุนแรงมากขึ้น จึงสามารถกล่าวได้ว่า ปัญหาหนี้ครัวเรือนส่วนหนึ่งเป็นการต่อสู้กับเทคโนโลยีที่ทำให้ครัวเรือนขาดวินัยทางการเงิน จึงจำเป็นต้องเร่งสร้างความตระหนักรู้และสร้างภูมิคุ้มกันเพื่อให้ภาคครัวเรือนใช้เทคโนโลยีได้อย่างเท่าทันและเหมาะสม

แผนภาพที่ ๒ – ๘ ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายของครัวเรือนที่ใช้อินเทอร์เน็ตเทียบกับครัวเรือนที่ไม่ใช้อินเทอร์เน็ต และเปอร์เซ็นต์ความแตกต่างของค่าใช้จ่ายประเภทของครัวเรือนที่ซื้อของ Online เทียบกับครัวเรือนที่ซื้อของ Offline

ที่มา : จำนวนจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

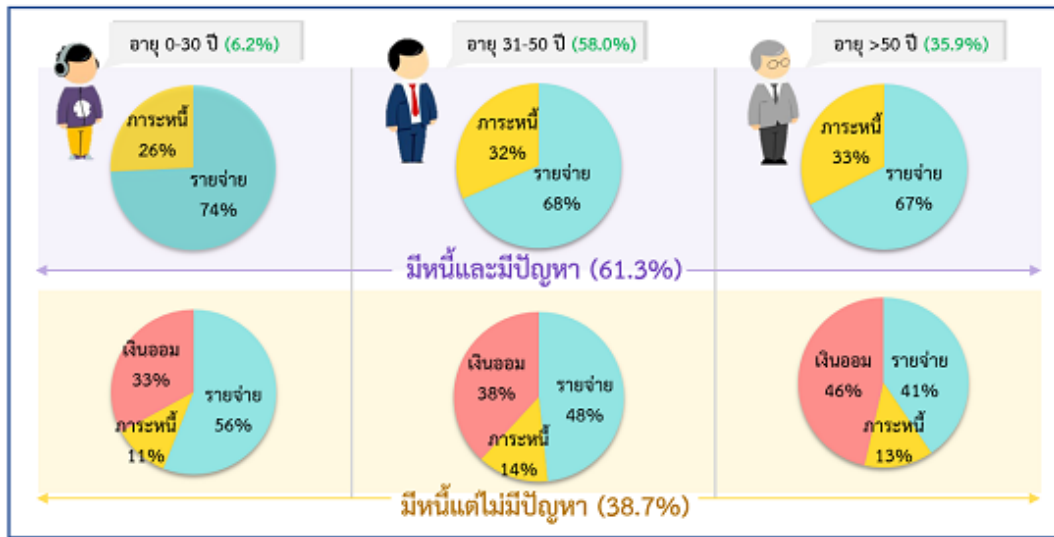
๗ : การเพิ่มรายได้เพื่อแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจะขาดประสิทธิผลหากครัวเรือนไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่าย

มีการศึกษาเพื่อทดสอบว่าหากครัวเรือนที่มีหนี้มีรายได้เพิ่มขึ้น ๑ บาท ครัวเรือนจะนำไปใช้จ่ายเท่าไรอย่างไร (ตามหลักคิดของ Marginal Propensity to Consume) โดยแบ่งการใช้จ่ายออกเป็น ๓ แบบด้วยกันคือ

๑. นำไปจ่ายภาระหนี้
๒. นำไปใช้จ่าย และ
๓. นำไปเก็บออม

ทั้งนี้ หากครัวเรือนนำรายได้ที่เพิ่มขึ้นไปชำระหนี้ เช่น นำเงินมาชำระหนี้บัตรเครดิต และลดการพึ่งพาการจ่ายขั้นต่ำที่ทำให้เงินต้นลดได้ช้า ครัวเรือนก็จะมีโอกาสสูงที่จะสามารถปลดหนี้ได้ อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษาพบว่า ครัวเรือนที่มีหนี้และมีปัญหาทางการเงินจะนำรายได้ส่วนใหญ่ไปใช้จ่าย โดยเฉพาะ Gen Y ที่จะนำเงินไปใช้จ่ายถึงประมาณ ๓ ใน ๔ และจึงจะนำส่วนที่เหลือไปจ่ายภาระหนี้ ขณะเดียวกันครัวเรือนที่มีหนี้แต่ไม่มีปัญหาทางการเงินจะแบ่งเงินส่วนหนึ่งเก็บออมไว้น้อย ๑ ใน ๓ ของเงินที่เพิ่มขึ้น (แผนภาพที่ ๒ – ๘) จะเห็นได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญมากที่การเพิ่มรายได้ต้องมาพร้อมกับการเปลี่ยนพฤติกรรมการใช้จ่าย ไมเช่นนั้นครัวเรือนก็จะมีปัญหาทางการเงินและไม่มีเงินเก็บออมอย่างเหมาะสม เพราะพฤติกรรมเดิม ๆ ย่อมนำไปสู่ผลลัพธ์ที่เหมือนเดิม อีกทั้งการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนด้วยมาตรการต่าง ๆ จะขาดประสิทธิผลหากภาคครัวเรือนไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม

แผนภาพที่ ๒ – ๙ Marginal Propensity to Consume จำแนกตามอายุเฉลี่ยครัวเรือน

ที่มา : คำนวณจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

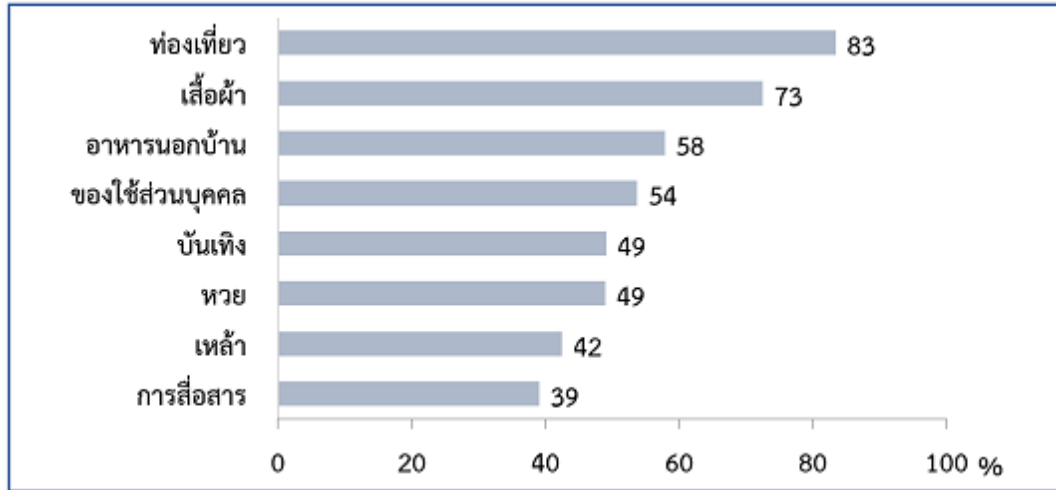
๘ : ครัวเรือนไทยมีศักยภาพในการปรับตัวเพื่อให้สามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ได้ หากปรับพฤติกรรมการใช้จ่าย

จากการศึกษา^๗ข้อเท็จจริงที่ ๒ และ ๓ พบว่า ครัวเรือนไทยจำนวนมากมีศักยภาพในการปรับตัว และสามารถสร้างฐานะทางการเงินที่ดีขึ้นได้ หากครัวเรือนปรับพฤติกรรมการใช้จ่ายและมีการวางแผนทางการเงินที่ดี เนื่องจาก (๑) ครัวเรือนทุกกลุ่มมีสัดส่วนรายได้ที่มั่นคงเพิ่มขึ้น ซึ่งควรส่งผลดีต่อการคาดการณ์รายได้ต่อเดือนและการบริหารการเงินภายในครัวเรือน (๒) ปัจจัยที่ทำให้ครัวเรือนมีรายรับไม่พอรายจ่าย ส่วนหนึ่งมาจากรายจ่ายไม่จำเป็น และส่วนใหญ่มาจากภาระหนี้ที่สูง ซึ่งหากครัวเรือนปรับลดรายจ่ายที่ไม่จำเป็นและนำเงินที่เหลือไปชำระหนี้ (ลดภาระหนี้) เพื่อลดเงินต้นอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอ ก็จะสามารถสร้างฐานะทางการเงินที่ดีขึ้นได้ กระบวนการดังกล่าวต้องใช้เวลาและความอดทนอดกลั้นแต่สามารถทำได้ ทั้งนี้ งานศึกษาพบว่าหากให้ครัวเรือนไทยที่มีหนี้ลดรายจ่ายไม่จำเป็นลงร้อยละ ๒๐ ก็จะทำให้สัดส่วนครัวเรือนที่มีปัญหาทางการเงินลดลงประมาณร้อยละ ๕ และตัวเลขดังกล่าวจะลดลงมากขึ้นอีกหากครัวเรือนนำเงินส่วนต่างนี้ไปชำระหนี้ และผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวเป็นรายจ่ายก้อนใหญ่ที่ครัวเรือนที่มีหนี้และมีปัญหาควรลด โดยต้องลดลงถึงร้อยละ ๘๓ จากปริมาณการใช้จ่ายปัจจุบัน เพื่อให้ครัวเรือนมีรายรับเพียงพอกับรายจ่าย รองลงมาคือ หมวดเสื้อผ้า ซึ่งครัวเรือนควรลดการใช้จ่ายถึงร้อยละ ๗๓ ส่วนค่าอาหารนอกบ้านและของใช้ส่วนบุคคลก็ควรลดลงร้อยละ ๕๘ และ ๕๔ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังมีรายจ่ายอื่น ๆ ที่ควรปรับลดการใช้จ่ายเพื่อสร้างวินัยและลดความเสี่ยงทางการเงินในครัวเรือน เช่น ค่าเช่าและค่าห่วยที่ควรลดปริมาณลงครึ่งหนึ่งของที่ใช้จ่ายในปัจจุบัน (แผนภาพที่ ๒ – ๑๐)^๘

^๗ นายสุพริศร์ สุวรรณิกา, อ่างแล้ว

^๘ ดร.สรวิศา ชื่นโชคสันต์, นางสาวภาวนิศา ชววัลลี, นายวิริยะ ดำรงค์ศิริ, อ่างแล้ว

แผนภาพที่ ๒ - ๑๐ เปอร์เซนต์รายจ่ายปัจจุบันที่ควรลดแยกตามหมวดต่าง ๆ สำหรับครัวเรือนที่มีหนี้และมีปัญหาทางการเงิน

ที่มา : จำนวนจากแบบสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน

จากผลการศึกษาที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่าปัญหาหนี้ครัวเรือนเกิดจากปัจจัยต่าง ๆ หลายประการ ส่วนมากเป็นปัจจัยทางด้านจิตวิทยา การบริหารรายได้ และการควบคุมตนเอง ซึ่งปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ไม่เคยได้รับการพิจารณาอย่างจริงจัง ดังสามารถสรุปได้ดังนี้

๑. ความประมาทในการก่อหนี้ของครัวเรือนกระจุกตัวมากขึ้นในครัวเรือนที่มีหนี้ ขณะที่ครัวเรือนที่ไม่มีหนี้ มีความประมาทลดลงต่อเนื่อง
๒. ภาระหนี้และรายจ่ายไม่จำเป็นคือปัญหาหลักที่ทำให้ครัวเรือนไทยมีรายรับไม่พอรายจ่าย
๓. รายได้ที่ผันผวนไม่ใช่ปัจจัยหลักที่ทำให้ครัวเรือนก่อหนี้สิน แต่เป็นรายได้ที่มั่นคงที่ทำให้เข้าถึงบริการทางการเงิน (ก่อหนี้) ได้ง่ายขึ้น
๔. ยิ่งครัวเรือนมีสัดส่วนรายได้มั่นคงสูงขึ้น ก็จะมีการใช้จ่ายมากขึ้น ขณะที่อัตราการออมจะลดลง สะท้อนถึงการขาดความระมัดระวังในการใช้จ่าย
๕. ครัวเรือนรุ่นหลังๆ (Gen Y) มีการใช้จ่ายมากกว่ารุ่นก่อนๆ ค่อนข้างมาก
๖. เทคโนโลยีทำให้ครัวเรือนขาดความระมัดระวังในการใช้จ่าย
๗. การเพิ่มรายได้เพื่อแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจะขาดประสิทธิผลหากครัวเรือนไม่ปรับพฤติกรรมการใช้จ่าย
๘. ครัวเรือนไทยมีศักยภาพในการปรับตัวเพื่อให้สามารถหลุดพ้นจากการเป็นหนี้ได้ หากปรับพฤติกรรมการใช้จ่าย

แนวคิดและทฤษฎีทางจิตวิทยาเกี่ยวกับการบริโภค^๙

มีความจำเป็นที่จะต้องพิจารณาถึงจิตวิทยาเกี่ยวกับการบริโภค เนื่องจากหนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่เกิดจากการบริโภคในรูปแบบต่าง ๆ ดังนั้น การทราบถึงทฤษฎีการบริโภคจะสามารถอธิบายได้ว่าเหตุใดจึงมีการบริโภคเกินรายได้ หรือมีปัจจัยภายนอกใดที่ทำให้เกิดการบริโภคเกินความจำเป็น

มีการศึกษาเกี่ยวกับพฤติกรรมผู้บริโภคไว้จำนวนมาก มีผู้ที่ให้ความหมายหรือแนวคิดไว้หลากหลายและมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันหลายท่าน เช่น

Loudon and Bitta (๑๙๘๘, p.๔) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรมผู้บริโภค อาจหมายถึง กระบวนการตัดสินใจและกิจกรรมทางกายภาพที่บุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง เมื่อมีการประเมินการได้มา การใช้หรือการใช้จ่ายใช้สอยซึ่งสินค้าและบริการ

Engle, Blackwell and Miniard (๑๙๙๓, p.๕) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมผู้บริโภคว่า หมายถึง กระบวนการตัดสินใจและลักษณะกิจกรรมของแต่ละบุคคลเพื่อทำการประเมินผล การจัดหา การใช้และการใช้จ่ายเกี่ยวกับสินค้าและบริการให้ได้มาซึ่งการบริโภค

Hoyer and MacInnis (๑๙๙๗, p.๓) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรมผู้บริโภคเป็นผลสะท้อนของการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคทั้งหมดที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการได้รับมา การบริโภคและการจำกัดการบริโภคอันเกี่ยวกับสินค้า บริการ เวลาและความคิด โดยหน่วยตัดสินใจซื้อ (คน) ในช่วงเวลาใดเวลาหนึ่ง

Paul and Jerry (๑๙๙๐, p.๕) สมาคมการตลาดแห่งสหรัฐอเมริกาได้ให้ความหมายของพฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง การกระทำซึ่งส่งผลต่อกันและกันตลอดเวลาของความรู้ความเข้าใจ พฤติกรรม และเหตุการณ์ภายใต้สิ่งแวดล้อมที่มนุษย์ได้กระทำขึ้นในเรื่องของการแลกเปลี่ยน สำหรับการดำเนินชีวิต

Schiffman and Kanuk (๑๙๙๔, p.๗) ได้ให้ความหมายของพฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง พฤติกรรมที่ผู้บริโภคทำการค้นหาความต้องการที่เกี่ยวข้องกับการซื้อ การใช้ การประเมินการใช้จ่ายในผลิตภัณฑ์และบริการ โดยคาดว่าจะตอบสนองความต้องการของเขา

Solomon (๑๙๙๖, p.๗) ได้ให้ความหมายไว้ว่า พฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง การศึกษาถึงกระบวนการต่าง ๆ ที่บุคคลหรือกลุ่มบุคคลเข้าไปเกี่ยวข้อง เพื่อทำการเลือกสรรการซื้อการใช้หรือการบริโภคอันเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์บริการความคิด หรือประสบการณ์เพื่อสนองความต้องการและความปรารถนาต่าง ๆ ให้ได้รับความพอใจ

ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, (๒๕๔๑, หน้า ๑๒๔) พฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง พฤติกรรมซึ่งผู้บริโภคทำการค้นหา การซื้อ การใช้ ประเมินผลการใช้สอยผลิตภัณฑ์และบริการ ซึ่งคาดว่าจะสนองความต้องการของเขา หรือการศึกษาถึงพฤติกรรม การตัดสินใจและการกระทำของผู้บริโภค เกี่ยวกับการซื้อและการใช้สินค้า

ปริญญา ลักษิตานนท์ (๒๕๔๔, หน้า ๓๙) พฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึง การกระทำของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องโดยตรงกับการจัดหาและการใช้ผลิตภัณฑ์ทั้งนี้หมายรวมถึง กระบวนการ ตัดสินใจซึ่งเกิดขึ้นก่อนและมีส่วนในการกำหนดให้มีการกระทำ สรุปได้ว่า พฤติกรรม

^๙ http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/๕๕๙๓๐๒๗๗/chapter๒.pdf

ผู้บริโภค หมายถึง พฤติกรรมของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการซื้อและการใช้สินค้าหรือบริการ โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนที่บุคคลต้องมีการตัดสินใจทั้งก่อนและหลังการกระทำต่าง ๆ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความพอใจและความต้องการของบุคคล

ทฤษฎีเกี่ยวกับการค้นหาพฤติกรรมของผู้บริโภค คือ ๖Ws และ ๑H การวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภค (Analyzing Consumer Behavior) เป็นการค้นหาหรือวิจัย เกี่ยวกับพฤติกรรมการซื้อและการใช้ของผู้บริโภคเพื่อทราบถึงลักษณะความต้องการและพฤติกรรม การซื้อและการใช้ของผู้บริโภคในการวิเคราะห์พฤติกรรมผู้บริโภคจะอาศัยคำถาม ๖Ws และ ๑H ซึ่งประกอบด้วย Who, What, Why, When, Where และ How เพื่อค้นหาลักษณะที่เกี่ยวกับพฤติกรรม ผู้บริโภค ๗ ประการ หรือ ๗ O's ซึ่งประกอบด้วย Occupants, Objects, Objectives, Organization, Occasions, Outlet และ Operations (ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, ๒๕๔๑, หน้า ๑๒๖) โดยมีการกำหนดคำถามดังนี้

๑. ใครอยู่ในตลาดเป้าหมาย (Who is in the target market?) เป็นคำถามเพื่อทราบถึงลักษณะของกลุ่มเป้าหมาย (Occupants) ทางด้านประชากรศาสตร์ ภูมิศาสตร์ จิตวิทยา พฤติกรรมศาสตร์

๒. ทำไมผู้บริโภคจึงซื้อ (Why does the consumer buy?) เป็นคำถามถึงสิ่งที่ผู้บริโภคต้องการซื้อ (Objects) สิ่ง que ผู้บริโภคต้องการจากผลิตภัณฑ์ซึ่งก็คือ ต้องการคุณสมบัติหรือองค์ประกอบของผลิตภัณฑ์และความแตกต่างที่เหนือกว่าคู่แข่ง

๓. ทำไมผู้บริโภคจึงซื้ออะไร (Why does the consumer buying?) เป็นคำถามเพื่อทราบวัตถุประสงค์ที่ผู้บริโภคซื้อสินค้า (Objectives) ผ่านระบบช่องทางการจัดจำหน่ายใด ๆ เพื่อตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกายและทางด้านจิตวิทยา ซึ่งต้องศึกษาถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อคือ ปัจจัยภายนอก ปัจจัยทางสังคม และวัฒนธรรม ปัจจัยเฉพาะบุคคล

๔. ใครมีส่วนร่วมในการตัดสินใจซื้อบ้าง (Who participants in the buying?) เป็นคำถาม เพื่อทราบถึงบทบาทของกลุ่มต่าง ๆ (Organizations) ที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อ ซึ่งประกอบด้วยผู้ริเริ่มในการที่จะซื้อ ผู้มีอิทธิพลในการตัดสินใจซื้อ ผู้ตัดสินใจซื้อ ผู้ซื้อ และผู้ใช้

๕. ผู้บริโภคซื้อเมื่อใด (When the consumer buy?) เป็นคำถามเพื่อต้องการทราบถึงโอกาสในการซื้อ (Occasions) เช่น ช่วงเดือนใดของปีหรือช่วงฤดูกาลใดของปี ช่วงวันใดของเดือน ช่วงเวลาใดของวัน โอกาสพิเศษต่าง ๆ เป็นต้น

๖. ผู้บริโภคซื้อที่ไหน (Where does the consumer buy?) เป็นคำถามเพื่อต้องการทราบถึงช่องทางหรือแหล่ง (Outlet) ที่ผู้บริโภคไปทำการซื้อ เช่น ห้างสรรพสินค้า ซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านขาย ของชำ หรือช่องทาง online เป็นต้น

๗. ผู้บริโภคซื้ออย่างไร (How does the consumer buy?) เป็นคำถามเพื่อทราบถึงขั้นตอนในการตัดสินใจซื้อ (Operations) ซึ่งประกอบด้วย การรับรู้ปัญหา การค้นหาข้อมูลการประเมินผล ทางเลือกการตัดสินใจซื้อ ความรู้สึกภายหลังการซื้อ

คำตอบที่ได้มาเหล่านี้จะช่วยให้นักการตลาดสามารถกำหนดกลยุทธ์ทางการตลาดที่สามารถสนองความพึงพอใจของผู้บริโภคได้อย่างเหมาะสมและประสบความสำเร็จทางการตลาดได้เป็นอย่างดี แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค (Consumer Buying

Decision Process) เป็นลำดับขั้นตอนในการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค จากการสำรวจรายงานของผู้บริโภคจำนวนมากในกระบวนการซื้อ พบว่าผู้บริโภคผ่านกระบวนการ ๕ ขั้นตอนคือ

๑. การรับรู้ถึงความต้องการหรือการรับรู้ปัญหา
๒. การค้นหาข้อมูล
๓. การประเมินผลทางเลือกก่อนการซื้อ
๔. การตัดสินใจซื้อ
๕. พฤติกรรมภายหลังการซื้อ

ทั้งนี้ ผู้บริโภคอาจข้ามหรือย้อนกลับไปเริ่มต้นขั้นตอนก่อนนี้ก็ได้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่ากระบวนการตัดสินใจซื้อเริ่มต้นก่อนการซื้อจริง ๆ และมีผลกระทบหลังจากการซื้อโดยมีรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนดังนี้^{๑๐} (ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ, ๒๕๔๑)

๑. การรับรู้ถึงความต้องการ (Need recognition) หรือการรับรู้ปัญหา (Problem recognition) เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการตัดสินใจซื้อ ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อบุคคลระลึกถึงความแตกต่างระหว่างสิ่งที่มีอยู่กับสิ่งที่เขาต้องการ (Kerin, Hartley, & Rudelius, ๒๐๐๔, p.๑๐๐) ซึ่งเกิดจาก ๑) ตัวแปรภายในหรือปัจจัยด้านจิตวิทยา ประกอบด้วยความต้องการและการจูงใจ บุคลิกภาพและแนวความคิดส่วนตัว การรับรู้ การเรียนรู้และทัศนคติ ๒) ตัวแปรภายนอก หรือปัจจัยสิ่งแวดล้อมด้านสังคม วัฒนธรรม ประกอบด้วยกลุ่มอ้างอิงครอบครัว ชั้นทางสังคม วัฒนธรรมและวัฒนธรรมย่อย ปัจจัยเหล่านี้จะส่งผลต่อการกำหนดความต้องการของแต่ละบุคคล

๒. การค้นหาข้อมูล (Search for information) หรือการค้นหาข้อมูลก่อนการซื้อ (Prepurchase search) เมื่อบุคคลได้รับรู้ถึงความต้องการแล้วเขาจะค้นหาวิธีการที่จะทำให้ความต้องการดังกล่าวได้รับการตอบสนอง ซึ่งผู้บริโภคสามารถค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือบริการที่สามารถตอบสนองความต้องการได้ ๒ ทางคือ

๒.๑ การค้นหาข้อมูลจากภายใน (Internal search) โดยทบทวนความทรงจำในอดีต เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือตราสินค้าที่ตนเองเคยซื้อ

๒.๒ การค้นหาข้อมูลจากภายนอก (External search) ซึ่งสามารถค้นหาได้จาก ๕ แหล่ง ดังนี้

๒.๒.๑ แหล่งบุคคล (Personal sources) ได้แก่ ครอบครัวเพื่อน เป็นต้น

๒.๒.๒ แหล่งการค้า (Commercial sources) หรือแหล่งข้อมูลที่จัดโดยนักการตลาด (Marketer-dominated sources) ได้แก่ สื่อการโฆษณา พนักงานขาย เป็นต้น

๒.๒.๓ แหล่งชุมชน (Public sources) ได้แก่ สื่อมวลชน องค์กรคุ้มครองผู้บริโภค เป็นต้น

๒.๒.๔ แหล่งประสบการณ์ (Experiential sources) ได้แก่ การควบคุม การตรวจสอบ การใช้สินค้า เป็นต้น

^{๑๐}ธันท์ สุขวัฒนาวินัย, <http://dspace.bu.ac.th/bitstream/123456789/1223/1/tanut.sukw>

๒.๒.๕ แหล่งทดลอง (Experimental sources) ได้แก่ หน่วยงานที่สำรวจคุณภาพ ผลิตภัณฑ์หรือหน่วยวิจัยภาวะตลาดของผลิตภัณฑ์ประสบการณ์ตรงของผู้บริโภคในการทดลองใช้ ผลิตภัณฑ์ เป็นต้น

ในขั้นตอนการรับรู้ถึงความต้องการและการค้นหาข้อมูลเหล่านี้ผู้บริโภคจะเกี่ยวข้องกับ กระบวนการข้อมูล (Information Processing) หมายถึงกระบวนการซึ่งมีการรับรู้ (Received) ถึงสิ่งกระตุ้น (Stimulus) การตีความหมาย (Interpreted) การเก็บรักษาในความทรงจำ (Store in memory) และการนำกลับมาใช้ภายหลัง(Retrieved) (Blackwell, Miniard, & Engel, ๒๐๐๖, p. ๗๗) เมื่อผู้บริโภคมีการค้นหาข้อมูลจากภายนอกผู้บริโภคจะได้รับอิทธิพลจากสิ่งกระตุ้นโดยนักการตลาด เช่น การโฆษณาผ่านสื่อต่าง ๆ และสิ่งกระตุ้นโดยกลุ่มอื่น ๆ ที่ไม่ใช่ นักการตลาด เช่น ครอบครัว เพื่อน เป็นต้น ซึ่งสิ่งกระตุ้นเหล่านี้จะส่งผลกระทบต่อกระบวนการข้อมูลของผู้บริโภคโดยรายละเอียด ดังนี้

๑. การเปิดรับข่าวสาร (Exposure) หมายถึงการที่บุคคลมีการรับรู้จากสิ่งกระตุ้นโดยผ่านประสาทสัมผัสหนึ่งอย่างขึ้นไป ได้แก่ การได้เห็น ได้ยิน ได้กลิ่น ได้ลิ้มรส ได้สัมผัส

๒. ความตั้งใจ (Attention) เป็นขั้นที่ผู้รับข่าวสารเกิดความตั้งใจที่จะรับฟังข่าวสารนั้น ต่อไป ถ้าข้อมูลข่าวสารที่ได้เปิดรับในขั้นที่หนึ่งน่าสนใจ

๓. ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นขั้นที่ผู้รับข่าวสารเกิดความเข้าใจในข่าวสารที่เขาได้ตั้งใจฟัง

๔. การยอมรับ (Acceptance) ในขั้นนี้ข่าวสารจะมีผลกระทบต่อทัศนคติความเชื่อและความรู้สึกของผู้รับข่าวสาร เพื่อให้ผู้รับข่าวสารเกิดการยอมรับข่าวสารนั้นด้วยความเต็มใจ

๕ การเก็บรักษา (Retention) เป็นการส่งข้อมูลที่ยอมรับสู่ความทรงจำระยะยาวโดยผู้รับข่าวสารสามารถจดจำข่าวสารที่ได้รับมา (Blackwell, et al, ๒๐๐๖, p. ๗๙)

๓. การประเมินผลทางเลือก (Alternative evaluation) หลังจากที่ได้ค้นหาข้อมูลแล้วผู้บริโภคต้องทำการประเมินผลทางเลือกต่าง ๆ ที่เป็นไปได้ก่อนทำตัดสินใจ ในขั้นนี้ผู้บริโภค ต้องกำหนดเกณฑ์การพิจารณาที่จะใช้สำหรับการประเมินผล ซึ่งเกณฑ์การพิจารณาเป็นเรื่องของเหตุผลที่มองเห็น เช่น ราคาความคงทน หรือคุณสมบัติของสินค้า เป็นต้น หรือเป็นเรื่องของความพอใจส่วนบุคคลเช่น ชื่อเสียงของตราสินค้า แบบ หรือสี เป็นต้น จากเกณฑ์ที่กำหนดจะทำให้ผู้บริโภคทราบถึงทางเลือกที่เป็นไปได้ถ้าทางเลือกที่เป็นไปได้มีเพียงทางเลือกเดียว การประเมินผลก็ทำได้ง่ายแต่บางครั้งทางเลือกที่เป็นไปได้มีหลายทางเลือก ฉะนั้น ผู้บริโภคจึงต้องพิจารณาทางเลือกที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจมากที่สุด ดังนั้น นักการตลาดส่วนใหญ่จึงสนใจที่จะศึกษาถึงเกณฑ์ที่ผู้บริโภคใช้สำหรับการประเมินผลทางเลือกต่าง ๆ เกณฑ์การประเมินผลมีการกำหนดขึ้นมาและได้รับอิทธิพลจากความแตกต่างของแต่ละบุคคล ซึ่งพิจารณาจากปัจจัยด้านจิตวิทยาและอิทธิพลจากสิ่งแวดล้อมด้านสังคมและ วัฒนธรรม ซึ่งปรากฏในรูปของสิ่งจูงใจ (Motives) ค่านิยม (Value) รูปแบบการดำเนินชีวิต (Lifestyle) และอื่น ๆ

๔. การตัดสินใจซื้อ (Purchase decision) หลังจากการประเมินผลทางเลือกแล้ว จะเป็นขั้นตอนที่ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อ การซื้อโดยทั่วไปเกิดขึ้นในร้านค้าปลีก Online แต่อย่างไรก็ตาม อาจเกิดขึ้นในบ้านหรือสำนักงานของลูกค้าก็ได้

๕. พฤติกรรมภายหลังการซื้อ (Post-purchase Behaviour) หรือผลลัพธ์ภายหลังการซื้อ (Postpurchase Outcome) ในขั้นนี้ผู้บริโภคจะเปรียบเทียบคุณค่าที่ได้รับจริง (Perceived Value) จากการบริโภคหรือใช้ผลิตภัณฑ์กับความคาดหวัง (Expectation) ถ้าคุณค่าได้รับมากกว่าความคาดหวัง ผู้บริโภคจะเกิดความพึงพอใจ (Satisfied) แต่ถ้าคุณค่าที่ได้รับจริงต่ำกว่าความคาดหวัง ผู้บริโภคจะมีการจัดการผลิตภัณฑ์นั้นหลายวิธี ได้แก่ กำจัดทิ้ง รีไซเคิล เป็นต้น

Kotler (๑๙๙๗) กล่าวว่ากระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคเปรียบเสมือน “กล่องดำ” เนื่องจากผู้ผลิตหรือผู้ขายไม่สามารถคาดคะเนหรือไม่สามารถทราบความต้องการของผู้บริโภคได้ จำต้องพยายามค้นหากระบวนการตัดสินใจซื้อ ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจากลักษณะของผู้ซื้อและลักษณะการตัดสินใจของผู้ซื้อโดยมีปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภคได้แก่

๑. ปัจจัยด้านวัฒนธรรม เป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อผู้ซื้อหรือผู้บริโภคที่กว้างขวางที่สุดประกอบด้วย

๑.๑ วัฒนธรรมพื้นฐาน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อคนส่วนใหญ่ในสังคม และเป็นตัวกำหนดความต้องการและพฤติกรรมพื้นฐาน โดยส่วนใหญ่เป็นสิ่งที่ปลูกฝังโดยเริ่มจากครอบครัว โรงเรียน และสังคม ดังนั้น ควรให้ความสนใจศึกษารายละเอียดของวัฒนธรรมเพื่อที่จะปรับปรุงสินค้า

๑.๒ วัฒนธรรมย่อยหรือวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่ม เป็นปัจจัยที่เกิดขึ้นจากวัฒนธรรมของบุคคลบางกลุ่ม ซึ่งเป็นวัฒนธรรมที่ได้รับการยอมรับจากสมาชิกในกลุ่ม สำหรับสินค้าและบริการบางอย่างที่เจาะจงกลุ่มเป้าหมายที่มีวัฒนธรรมย่อยเป็นของกลุ่มนั้น จำเป็นต้องศึกษาและทำความเข้าใจในวัฒนธรรมย่อยนั้นด้วย

๑.๓ ระดับชั้นในสังคม เช่น สถานะการศึกษา หรือ อาชีพ เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การบริโภคของคนในแต่ละกลุ่ม เพื่อสร้างการยอมรับจากระดับชั้นในสังคมนั้น ๆ

๒. ปัจจัยด้านสังคม ประกอบด้วย

๒.๑ กลุ่มอ้างอิง ได้แก่กลุ่มบุคคลที่มีผลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของบุคคล ทั้งทางตรงและทางอ้อม กลุ่มที่มีผลโดยตรง เรียกว่า Membership group ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มปฐมภูมิ (Primary Group) เช่น ครอบครัว เพื่อน เพื่อนบ้าน หรือเพื่อนร่วมงาน ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่มีการติดต่ออย่างใกล้ชิดและไม่เป็นทางการและกลุ่มทุติยภูมิ (Secondary group) เช่น ศาสนา อาชีพ หรือ สหภาพ เป็นกลุ่มที่มีการติดต่อกันอย่างเป็นทางการแต่ไม่ได้มีการติดต่อกันเป็นประจำ ซึ่งต้องกำหนดกลุ่มอ้างอิงของกลุ่มลูกค้าเป้าหมายหรือบุคคลที่เป็นตัวแทนของสินค้าและบริการ (Opinion leader) ซึ่งเป็นบุคคลที่สังคมยอมรับ เพื่อเป็นตัวแทนของสินค้าและบริการ

๒.๒ ครอบครัวเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลอย่างมากต่อพฤติกรรมการซื้อของผู้บริโภค จึงต้องศึกษาถึงบทบาทและความสัมพันธ์ของบุคคลในครอบครัว พฤติกรรมการบริโภคของบุคคลในครอบครัว บุคคลที่มีอำนาจในการตัดสินใจซื้อสินค้าหรือใช้บริการในครอบครัว บทบาทและสถานะบุคคลจะเกี่ยวข้องกับหลายกลุ่ม เช่น ครอบครัวกลุ่มอ้างอิง องค์กรและสถาบันต่าง ๆ บุคคลจะมีบทบาทและสถานะที่แตกต่างกันในแต่ละกลุ่ม

๓. ปัจจัยส่วนบุคคล ประกอบด้วย

๓.๑ อายุ การที่มีอายุแตกต่างกัน ย่อมจะมีความต้องการสินค้าและบริการที่แตกต่างกัน การแบ่งกลุ่มผู้บริโภคตามอายุ เช่น กลุ่มวัยรุ่นมักจะชอบใช้จ่ายเงินไปกับสิ่งที่แปลกใหม่ สินค้าและบริการที่เป็นแฟชั่นมากกว่าการเก็บเงินออม หรือนำเงินไปฝากธนาคาร

๓.๒ ขั้นตอนของวงจรชีวิตครอบครัว เป็นขั้นตอนการดำรงชีวิตของบุคคลในลักษณะของการมีครอบครัวการดำรงชีวิตในแต่ละขั้นตอนเป็นสิ่งที่มียุทธศาสตร์ต่อความต้องการทางด้านทัศนคติ และค่านิยมของบุคคล ทำให้เกิดความต้องการในตัวสินค้าและบริการและพฤติกรรมซื้อสินค้าหรือ ใช้บริการที่แตกต่างกัน เช่น เป็นโสดและอยู่ในวัยหนุ่มสาวคู่สมรสหรือบุคคลที่อยู่คนเดียว เนื่องจากการหย่าร้างก็จะมีพฤติกรรมผู้บริโภคที่แตกต่างกัน

๓.๓ อาชีพ ซึ่งอาชีพของบุคคลแต่ละคนจะนำไปสู่ความจำเป็นและความต้องการสินค้าและบริการที่แตกต่างกัน จะต้องศึกษาว่ากลุ่มบุคคลในอาชีพใดให้ความสนใจกับสินค้าและบริการใดมากที่สุด เพื่อจะจัดกิจกรรมทางการตลาดให้ตอบสนองความต้องการให้เหมาะสม

๓.๔ รายได้หรือโอกาสทางเศรษฐกิจ โอกาสทางเศรษฐกิจของบุคคลจะกระทบต่อสินค้าและบริการที่เขาตัดสินใจบริโภค โอกาสเหล่านี้จึงจำเป็นต้องสนใจแนวโน้มของรายได้ส่วนบุคคล การออม และอัตราดอกเบี้ย ถ้าภาวะเศรษฐกิจ สินค้าและบริการการจัดจำหน่ายการตั้งราคา ลดการผลิต และสินค้าคงคลัง รวมไปถึงวิธีการต่าง ๆ เพื่อป้องกันการขาดแคลนเงินทุนหมุนเวียน

๓.๕ การศึกษา ผู้ที่มีการศึกษาสูง มีแนวโน้มจะบริโภคสินค้าและบริการที่มีคุณภาพดี มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำ

๓.๖ รูปแบบการดำรงชีวิต โดยการแสดงออกในรูปของ AIOs คือกิจกรรม (Activity) ความสนใจ (Interest) ความคิดเห็น (Opinions) รูปแบบการดำรงชีวิตขึ้นอยู่กับวัฒนธรรม ชั้นของสังคม และกลุ่มอาชีพของแต่ละบุคคล ทางการตลาดเชื่อว่าการเลือกบริโภคสินค้าและบริการของบุคคลขึ้นอยู่กับรูปแบบการดำรงชีวิต

๔. ปัจจัยด้านจิตวิทยา การเลือกบริโภคของบุคคลได้รับอิทธิพลจากปัจจัยด้านจิตวิทยา ถือว่าเป็นปัจจัยภายในของผู้บริโภคที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมการบริโภคสินค้าและบริการ ประกอบด้วย

๔.๑ การจูงใจ เป็นสิ่งที่เกิดภายในตัวบุคคลแต่อาจจะถูกกระทบจากปัจจัยภายนอก เช่น สิ่งกระตุ้นที่ทางการตลาดใช้เป็นเครื่องมือทางการตลาด เพื่อกระตุ้นให้เกิดความต้องการ

๔.๒ การรับรู้ เป็นกระบวนการของแต่ละบุคคล ซึ่งขึ้นอยู่กับปัจจัยภายใน เช่น ความเชื่อ ประสบการณ์ ความต้องการและอารมณ์ ส่วนปัจจัยภายนอก คือ สิ่งกระตุ้นการรับรู้ของประสาทสัมผัสทั้งห้า

๔.๓ การเรียนรู้ หมายถึง การเปลี่ยนแปลงหรือความโน้มเอียงของพฤติกรรมจากประสบการณ์ที่ผ่านมา การตลาดจึงได้มีการประยุกต์แนวความคิดนี้ด้วยการโฆษณาซ้ำแล้วซ้ำอีก หรือจัดการส่งเสริมการขาย เพื่อให้การตัดสินใจซื้อสินค้าและใช้บริการเป็นประจำ สิ่งกระตุ้นที่จะมีอิทธิพลที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ได้ต้องมีคุณค่าในสายตาของผู้บริโภค

๔.๔ ความเชื่อและทัศนคติ เป็นความคิดที่บุคคลยึดถือเกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งเป็นผลมาจากประสบการณ์ในอดีต ซึ่งบางความเชื่อเป็นความเชื่อในด้านลบ จึงต้องมีการณรงค์เพื่อแก้ไขความเชื่อที่ผิดนั้น

๔.๕ บุคลิกภาพ เป็นความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เป็นสิ่งที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อ ซึ่งมีทางเลือกอยู่ ๒ ทางเลือก คือ สร้างทัศนคติของผู้บริโภคให้สอดคล้องกับสินค้าและบริการของกิจการ หรือพิจารณาว่าทัศนคติของผู้บริโภคเป็นอย่างไร แล้วจึงพัฒนาสินค้าและบริการให้สอดคล้องกับทัศนคติของผู้บริโภค ซึ่งวิธีหลังนี้จะทำได้ง่ายกว่า สำหรับการสร้างทัศนคตินั้น ต้องยึดหลักองค์ประกอบของการเกิดทัศนคติ ซึ่งมี ๓ ส่วน ได้แก่ ส่วนของความเข้าใจ ส่วนของความรู้สึก และส่วนของพฤติกรรม

๔.๖ แนวความคิดของตนเอง หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดที่บุคคลมีต่อตนเองหรือความคิดที่บุคคลอื่นมีความคิดเห็นต่อตนเองจนเกิดความรู้สึกประทับใจ

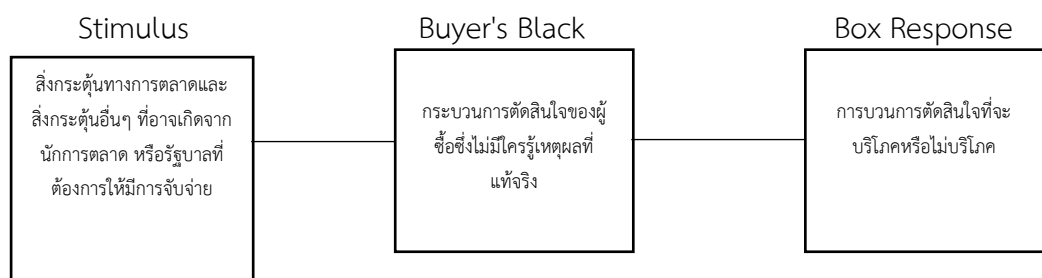
จะเห็นได้ว่า ในด้านการบริโภคยังมีกระบวนการจิตวิทยาการบริโภคและการตลาดเป็นสิ่งที่นักการตลาดหรือนักโฆษณาหาวิธีมากระตุ้นการบริโภค ซึ่งทำให้ขัดกับการใช้จ่ายอย่างสมเหตุผล และการมีวินัยในการออมและการลงทุน ซึ่งสองเรื่องนี้เป็นสิ่งที่ตรงกันข้าม โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกระตุ้นการใช้จ่ายจากภาครัฐทำให้ประชาชนเกิดการบริโภคเกินความจำเป็นในหลายกรณี เช่น การที่รัฐบาลมีวันหยุดราชการยาวต่อเนื่องหลายวันเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว นี่ก็เป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดการบริโภคเกินความจำเป็นสำหรับคนที่ขาดความรู้และขาดการวางแผนทางการเงิน

กล่องความรู้สึกเกี่ยวกับการตัดสินใจบริโภคเกินความจำเป็น^{๑๑}

มีโมเดลพฤติกรรมผู้บริโภค (Consumer Behavior Model) ที่ศึกษาถึงเหตุจูงใจที่ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการเกิดสิ่งกระตุ้น (Stimulus) ทำให้เกิดความต้องการ เมื่อสิ่งกระตุ้นนั้นผ่านเข้ามาในความรู้สึกนึกคิดของผู้บริโภค (Buying's Black Box) ซึ่งเปรียบเสมือนกล่องดำที่ผู้ผลิตหรือผู้ขายไม่สามารถคาดคะเนได้ ซึ่งความรู้สึกนึกคิดต่าง ๆ จะได้รับอิทธิพลต่าง ๆ ภายในใจผู้บริโภค แล้วจะมีการตอบสนองของผู้บริโภค (Buyer's Response) หรือการตัดสินใจของผู้บริโภค (Buyer's Purchase Decision) โดยการซื้อหรือไม่ซื้อ

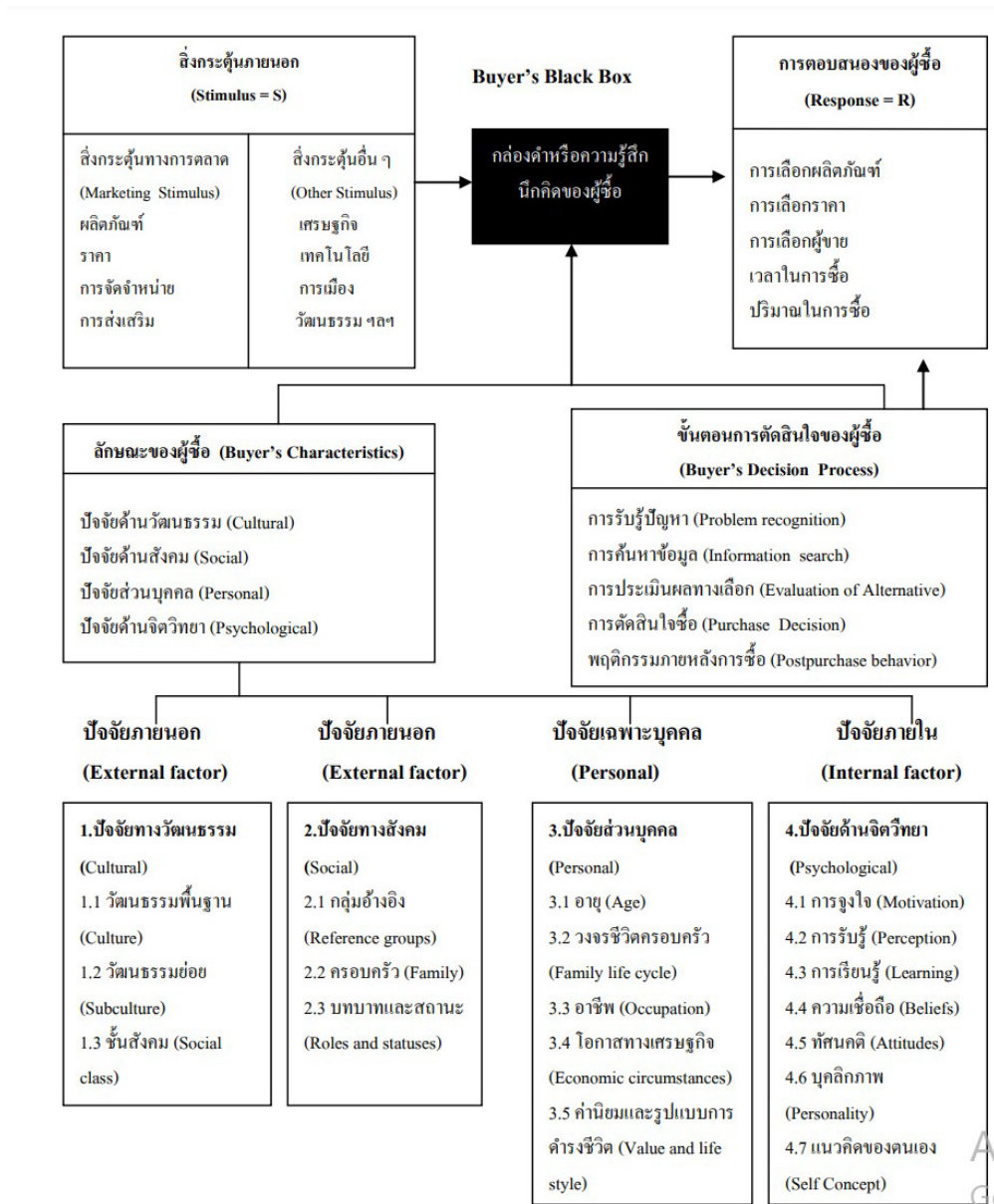
สรุปแล้วจุดเริ่มต้นของโมเดลนี้อยู่ที่การมีสิ่งกระตุ้นให้เกิดความต้องการก่อน แล้วทำให้เกิดการตอบสนอง ดังนั้น เรียกว่า S - R Theory (Kotler, ๒๐๐๓, หน้า ๑๗๒) ดังแผนภาพที่ ๒ - ๑๑

แผนภาพที่ ๒ - ๑๑ รูปแบบพฤติกรรมผู้บริโภคอย่างง่าย หรือ S - R Theory

^{๑๑} http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files//๕๒๙๓๐๓๘๒/chapter๒.pdf

แผนภาพที่ ๒ - ๑๒ รูปแบบพฤติกรรมผู้บริโภค (ผู้บริโภค) (Model of Buyer (Consumer) Behavior) และปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการซื้อของผู้บริโภค (Factors Influencing Consumer Buying Behavior)

สิ่งกระตุ้นภายนอก

สิ่งกระตุ้นทางการตลาด (Marketing Stimulus) ยกตัวอย่างเช่น การขายสินค้าในซูเปอร์เซ็นเตอร์ ที่ผู้ประกอบการซูเปอร์เซ็นเตอร์ (Discount Store) สร้างตู้โชว์สินค้าขึ้นเพื่อดึงดูดผู้บริโภค ที่ต้องการซื้อสินค้าและบริการในซูเปอร์เซ็นเตอร์ โดยใช้ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) ในการกระตุ้น ดังนี้

๑. ผลិតภัณฑ์ ได้แก่ การนำเสนอรูปแบบใหม่ของธุรกิจค้าปลีก และความแตกต่างจากธุรกิจค้าปลีกอื่น นำเสนอสินค้าหลากหลายรูปแบบที่มีคุณภาพ และสามารถเลือกซื้อในสถานที่เดียว ไม่ยุ่งยากซับซ้อน การจัดเรียงประเภทของสินค้าค่อนข้างชัดเจน

๒. ราคา ได้แก่ การตั้งราคาของการค้าปลีกประเภทนี้ เป็นการเน้นที่ราคาถูกมีคุณภาพ ในสินค้าที่จำเป็น ราคาเป็นราคาที่ทำให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ เมื่อเปรียบเทียบกับธุรกิจค้าปลีกประเภทอื่น ผู้บริโภคเกิดความรู้สึกว่าราคาเป็นธรรม

๓. สถานที่ ได้แก่ ทำเลที่ตั้งของซูเปอร์มาร์เก็ต สะดวกต่อการเดินทาง มีการให้บริการที่จอดรถ การตกแต่งภายในชวนให้ไปเดินซื้อของ การจัดร้านค้า และการจัด Lay Out ภายในเหมาะสมเป็นส่วน

๔. การส่งเสริมการตลาด ได้แก่ การทำให้ผู้บริโภคให้สนใจมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นใบโฆษณาที่ส่งตามบ้าน การบริการ การแจ้งข่าวสาร การลดราคา หรือการมีสินค้าเป็นของแถม

สิ่งกระตุ้นอื่น ๆ (Other Stimulus)

เป็นสิ่งกระตุ้นความต้องการของผู้บริโภค ที่ผู้ประกอบการธุรกิจไม่สามารถควบคุมได้ อาจเป็นไปได้ในทั้งในทางที่จะส่งเสริม หรือเป็นอุปสรรคต่อการบริโภค ได้แก่

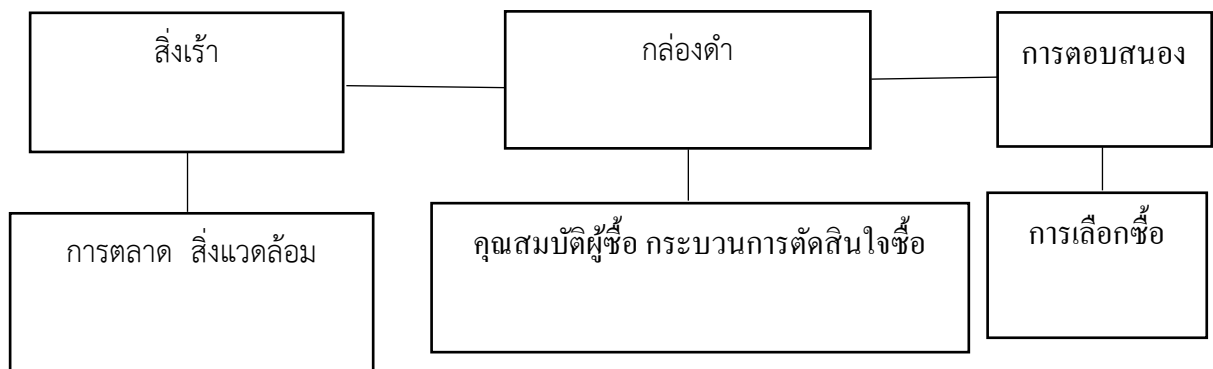
๑. เศรษฐกิจ เช่น ภาวะเศรษฐกิจ อัตราดอกเบี้ย รายได้ของผู้บริโภค เป็นต้น

๒. เทคโนโลยี เช่น เทคโนโลยีในการควบคุมระบบการจัดเก็บสินค้า ระบบบาร์โค้ด ระบบการกระจายสินค้า

๓. กฎหมาย เช่น อัตราการเพิ่มหรือลดลงในการเก็บภาษีเงินได้ จะมีบทบาทในการเพิ่มขึ้น หรือลดลงในการบริโภค การจำกัดจำนวนสาขาของธุรกิจค้าปลีกที่ใหญ่

๔. วัฒนธรรม เช่น ขนบธรรมเนียม ประเพณี เทศกาล อาจมีผลทำให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการซื้อสินค้าปริมาณมากในราคาถูก

แผนภาพที่ ๒ - ๑๓ แบบจำลองพฤติกรรมผู้บริโภคตาม S -R theory

ตามทฤษฎีสิ่งเร้า (Stimuli) และการตอบสนอง (Response) หรือที่เรียกสั้น ๆ ว่า S -R Theory ดังภาพ ทฤษฎีที่ว่านี้ได้มาจากผลของการสังเกตและทดลองของนักจิตวิทยาหลายท่าน อาทิ เช่น Pavlov, John Watson, Clack Hull และ Edward Tolman เป็นต้น สามารถสรุปได้ว่า

สิ่งเร้า (Stimuli) ในทางการตลาดนั้น แบ่งสิ่งเร้าออกเป็น ๒ ประเภทคือ สิ่งเร้าทางการตลาด กับ สิ่งแวดล้อมการตลาดที่อยู่ล้อมรอบผู้บริโภค

สิ่งเร้าทางการตลาด ได้แก่ สิ่งที่เราเรียกว่าส่วนประสมการตลาดหรือ Marketing Mix อันได้แก่ ผลิตภัณฑ์ ราคา สถานที่ และการส่งเสริมการตลาด นั่นเอง

สิ่งแวดล้อมทางการตลาดที่ไปอยู่ล้อมรอบผู้บริโภคได้แก่ เศรษฐกิจ เทคโนโลยี การเมือง/กฎหมาย และวัฒนธรรม สิ่งเร้าเหล่านี้นับเป็นตัวนำเข้าหรือ Input ที่จะเข้าไปยังกล่องดำของผู้บริโภคและส่งผลให้มีการตอบสนองออกมาเป็น Output

กล่องดำ (Black Box) คำ ๆ นี้เป็นนามธรรม โดยสมมุติว่ากล่องดำเป็นที่รวมเอาปัจจัยต่าง ๆ ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมผู้บริโภคเอาไว้ ปัจจัยต่าง ๆ ที่ว่านี้ได้แก่ วัฒนธรรม สังคม ลักษณะส่วนบุคคล และลักษณะทางจิตวิทยาของผู้บริโภคแต่ละคนนั่นเอง นอกจากนี้ในกล่องดำยังมีกระบวนการตัดสินใจซื้ออยู่อีกด้วย สิ่งเร้าเมื่อมาถึงกล่องดำจะถูกปัจจัยต่าง ๆ ตกแต่งขัดเกลาแปรรูปออกมาเป็นการตอบสนอง ถ้าการตอบสนองเป็นไปในทางบวก กระบวนการตัดสินใจซื้อ ก็จะเริ่มทำงานจนกระทั่งมีการซื้อเกิดขึ้นตามมา ถ้าการตอบสนองเป็นไปในทางลบ ผู้บริโภคจะไม่ลงมือซื้อ

การตอบสนอง (Response) เป็นผลลัพธ์จากอิทธิพลของปัจจัยและกลไกการทำงานของกระบวนการตัดสินใจซื้อที่อยู่ในกล่องดำของผู้บริโภค ถ้าการตอบสนองเป็นไปในทางบวกจะสังเกตเห็นผู้บริโภคเลือกผลิตภัณฑ์ที่จะซื้อ เลือกร้านค้าที่จะซื้อ เลือกจังหวัดและเวลาที่จะซื้อ และเลือกจำนวนที่จะซื้อ เป็นต้น

ทฤษฎีของมาสโลว์ (Maslow Theory of Motivation)^{๑๒}

ปัจจัยที่มีอิทธิพลในการก่อกำเนิด

ทฤษฎีแรงจูงใจของ อับราฮัม มาสโลว์ (Maslow's General Theory of Human & Motivation) เป็นทฤษฎีจิตวิทยาเกี่ยวกับแรงจูงใจที่ได้รับการยอมรับจากคนทั่วโลก โดยหลักการดังกล่าวได้อธิบายถึงความต้องการของมนุษย์ เรียงลำดับตั้งแต่ลำดับขั้นต่ำไปหาสูง (Hierarchy & Needs) โดยแนวคิดของมาสโลว์ที่กล่าวไว้ มีดังต่อไปนี้

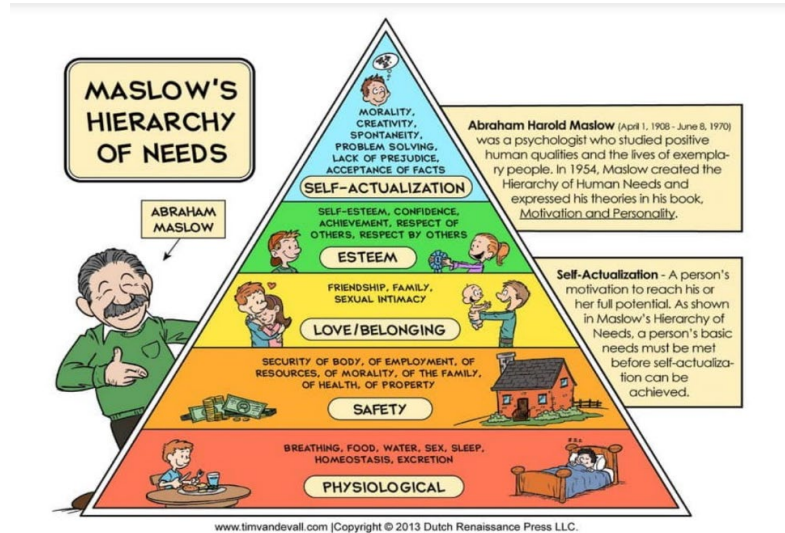
๑. **ความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด** เป็นที่รู้กันอยู่แล้วว่ามนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตที่มีความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด แต่สิ่งที่มนุษย์ต้องการนั้นขึ้นอยู่กับว่า สิ่งที่เขาได้อยู่แล้วเป็นอะไร เมื่อความต้องการใดของมนุษย์ได้รับการตอบสนองแล้วจะมีความต้องการอื่นจะเข้ามาแทนที่ กระบวนการจะเป็นแบบนี้ไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด และจะเริ่มตั้งแต่เกิดจนกระทั่งตาย

๒. **ปริมาณความต้องการ** ความต้องการของมนุษย์ที่ได้รับการตอบสนองแล้ว จะไม่เป็นสิ่งจูงใจของพฤติกรรมอีกต่อไป ความต้องการที่ไม่ได้รับการตอบสนองเท่านั้นที่เป็นแรงจูงใจของพฤติกรรม

๓. **ลำดับขั้นความต้องการ** ความต้องการของมนุษย์จะถูกเรียงตามลำดับขั้นความสำคัญ นั่นก็คือ เมื่อความต้องการระดับต่ำได้รับการตอบสนองแล้ว ความต้องการระดับสูงก็จะเกิดการเรียกร้องให้มีการตอบสนองทันที

^{๑๒} <https://psychodiary.com/behavioral/maslows-hierarchy-of-needs>

แผนภาพที่ ๒ – ๑๔ ลำดับชั้นความต้องการตามทฤษฎีมาสโลว์ (Maslow's hierarchy of human needs)

๔. มาสโลว์ (Maslow) ได้แบ่งความต้องการของมนุษย์ไว้ ๕ ขั้นตอนดังนี้

๔.๑ ความต้องการด้านร่างกาย (Physiological needs) เป็นความต้องการพื้นฐานเพื่อความอยู่รอดของชีวิต หรือเรียกอีกอย่างว่า Basic needs ได้แก่ ความต้องการปัจจัยสี่ และความต้องการทางเพศ ซึ่งเป็นแรงจูงใจที่มีพลังมากที่สุด เพราะเป็นความต้องการที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ยกตัวอย่าง กรณีที่พบได้บ่อย เช่น แม่ขโมยอาหารให้ลูกเพราะไม่มีเงินซื้อ ซึ่งการกระทำดังกล่าวเกิดจากแรงผลักดันในความต้องการขั้นแรก นอกจากนี้ถ้าความต้องการในขั้นแรกนั้นยังไม่ได้รับการตอบสนอง ก็ยากที่จะพัฒนาไปสู่ความต้องการลำดับชั้นอื่น ๆ ได้ เพราะบุคคลเหล่านี้จะใช้สติและสมาธิไปกับการหาสิ่งพื้นฐานในการเอาชีวิตรอดเป็นลำดับแรก (ลำดับนี้คือ กิน ชับถ่าย นอน และมีเพศสัมพันธ์)

๔.๒ ความต้องการความปลอดภัย (Safety needs) เป็นความต้องการที่เหนือกว่าความต้องการทางด้านร่างกาย เช่น ความปลอดภัยในชีวิต ความมั่นคงในการทำงาน ความต้องการได้รับการปกป้องคุ้มครอง เป็นต้น ถ้าหากบุคคลนั้นไม่ได้รับการตอบสนองในขั้นนี้ จะรู้สึกหวาดระแวงหวาดกลัว และเกิดความรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิตของตนเอง

๔.๓ ความต้องการด้านสังคม (Social needs) มนุษย์เป็นสัตว์สังคมประเภทหนึ่งที่มีความต้องการที่จะได้รับความรักและการยอมรับ (Love and belongingness needs) เป็นแรงกระตุ้นของการให้และการได้รับซึ่งความรัก การเป็นส่วนหนึ่งของหมู่คณะ และได้การยอมรับ เป็นต้น จะเห็นได้ว่ายิ่งคนที่ผ่านความต้องการในขั้นที่ ๑ และขั้นที่ ๒ ได้แล้ว ก็จะมองหาหนทางเข้าสังคมมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่น บุคคลที่ประกอบธุรกิจ หรือกลุ่มคนรวย จะเข้าสังคมเพื่อหาเครือข่ายมากยิ่งขึ้น เนื่องจากบุคคลเหล่านี้มีเงินในการได้รับปัจจัยพื้นฐานที่เพียงพอแล้ว และมีความมั่นคงเพียงพอ รวมไปถึงที่พักอาศัยอยู่ในเขตที่ปลอดภัย ทำให้ไม่จำเป็นต้องมานั่งคิดถึงการหาปัจจัยพื้นฐานและความปลอดภัยอีกต่อไป ดังนั้น บุคคลเหล่านี้จึงปรารถนาเครือข่ายและความสัมพันธ์ (Connection) ที่มีประโยชน์กับตนเอง

๔.๔ ความต้องการได้รับการยกย่อง (Esteem needs) เมื่อได้เข้ากลุ่มทางสังคมแล้ว มนุษย์ย่อมต้องการได้รับการยกย่องส่วนตัว (Self-esteem) ความนับถือ (Recognition) และสถานะ (Status) จากสังคมต่อไปอีก ตลอดจนเป็นความพยายามที่จะมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับบุคคลอื่นมากยิ่งขึ้น ทั้งอยากให้ผู้คนเคารพนับถือในความสำเร็จ ความรู้ ศักดิ์ศรี และความสามารถของตน บุคคลที่มาถึงขั้นตอนนี้เป็นผู้ที่มีสถานะที่ดี และมีชื่อเสียงในสังคม ลำดับความต้องการขั้นที่ ๔ นี้ ถูกแบ่งออกเป็น ๒ ประเภทดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ ความต้องการนับถือในตนเอง (Self-Esteem) เนื่องด้วยทุกคนต้องการมีความเชื่อมั่นในตนเอง เห็นคุณค่าในตนเอง และสามารถประสบความสำเร็จได้

๔.๑.๒ ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น (Esteem from others) โดยปกติคนเราต้องการเกียรติยศ ชื่อเสียง และการยอมรับจากผู้อื่น เพื่อให้ตนเองรู้สึกว่าได้ได้รับความเชื่อมั่นจากบุคคลอื่น

๕. ความต้องการประสบความสำเร็จสูงสุดในชีวิต (Self-actualization needs) เป็นจุดสูงสุดของความความต้องการที่ได้ถูกอธิบายโดยมาสโลว์ ซึ่งถ้าใครได้บรรลุความต้องการในขั้นนี้ได้ จะได้รับการยกย่องว่าเป็นบุคคลพิเศษ หรือบุคคลที่ประสบความสำเร็จในชีวิต เช่น นักร้องหรือนักแสดงที่มีชื่อเสียง ผู้บริหารสูงสุดของหน่วยงาน เป็นต้น อันเป็นการบรรลุจุดสูงสุดของศักยภาพของบุคคลนั้น

จากแนวคิดของ Maslow จะเห็นได้ว่า การก่อหนี้ครัวเรือนส่วนใหญ่ล้วนเกิดจากปัจจัยทางจิตวิทยาทั้งสิ้น ซึ่งการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนก็ควรจะใช้เครื่องมือทางจิตวิทยาประกอบด้วยจึงจะได้ผล

ผลจากการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล

จากกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจผ่านการสัมภาษณ์โดยแบบสอบถามจากสถานการณ์จริง โดยใช้กลุ่มตัวอย่างที่เป็นข้าราชการ และลูกจ้าง โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างตั้งแต่อายุ ๔๕-๖๐ ปี เหตุผลที่เลือกกลุ่มตัวอย่างในช่วงวัยนี้ภายใต้สมมติฐานที่ว่า กลุ่มบุคคลอายุวัยนี้น่าจะมีครอบครัว เป็นผู้รับผิดชอบในครอบครัว หรือมีการสร้างครอบครัวแล้ว จากการสอบถามได้ข้อสรุปดังนี้

๑. กลุ่มที่มีการศึกษาในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี มีอยู่ประมาณ ๒ % ที่ไม่มีหนี้สินใด ๆ ส่วนที่เหลือร้อยละ ๙๘ เป็นผู้มีหนี้สิน โดยมีรายได้ต่อเดือนระหว่าง ๑๕,๐๐๐ -๓๐,๐๐๐ บาท ส่วนใหญ่เป็นหนี้เพื่อกู้ซื้อบ้าน หนี้การศึกษาบุตร และหนี้ค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน จำนวนหนี้อยู่ระหว่าง ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาท ถึง ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท สาเหตุประการหนึ่งของการเป็นหนี้คือไม่สามารถหักห้ามใจในการบริโภค มีความจำเป็นเนื่องจากรายได้ไม่พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน มีความจำเป็นต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิต ไม่รู้วิธีวางแผนการเงิน ไม่รู้วิธีวางแผนการใช้จ่าย ไม่มีความรู้เรื่องการออม และการลงทุน ยังมองไม่เห็นหนทางว่าจะชำระหนี้คืนได้หมด สำหรับประเด็นการแก้ปัญหาหนี้ กลุ่มนี้มีความเห็นว่าอยากให้เจ้าหน้าที่มาตรวจการลดหนี้ ยืดระยะเวลาการผ่อนชำระหนี้ และรัฐบาลควรมีมาตรการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน และรัฐบาลควรมีกฎหมายประណอมหนี้ให้ลูกหนี้สามารถออกแบบวิธีการชำระหนี้ได้เอง

๒. กลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง ๑๕,๐๐๐ บาทถึง ๕๐,๐๐๐ บาท จากจำนวนผู้ตอบแบบสอบถาม ๑๐๐% มีผู้เข้าร่วมให้การสัมภาษณ์ ๒๐ คน พบว่าทุกคนมีหนี้ครัวเรือนอยู่ระหว่าง ๑,๐๐๐,๐๐๐ บาทถึง ๕,๐๐๐,๐๐๐ บาท ส่วนใหญ่เป็นหนี้กู้ซื้อบ้าน ซีอีอาร์ และกู้ยืมเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก โดยบอกว่ารายได้ไม่พอจ่าย ทุกคนไม่รู้วิธีการวางแผนการเงิน เกือบ ๙๐% มีหนี้โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้า และมีความเห็นว่าควรมีกฎหมายล้มละลายให้ลูกหนี้สามารถปรับปรุงโครงสร้างการผ่อนชำระหนี้ได้ ส่วนใหญ่ยังมองไม่เห็นหนทางชำระหนี้ได้หมด

จากแบบสอบถามสามารถสรุปได้ว่าบุคคลที่มีเงินเดือนประจำ ยังมีเงินเดือนสูง ยิ่งก่อนนี้มาก ส่วนใหญ่เกิดจากการบริโภคที่ไม่สอดคล้องกับรายได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือบริโภคมากกว่าที่หาได้ ไม่มีแผนการออมเงิน ระดับการศึกษาไม่มีผลต่อการก่อหนี้มากขึ้นหรือลดลง ส่วนใหญ่เกิดจากรสนิยมของการบริโภค

จากแบบสอบถามพบว่า ยิ่งคนมีการศึกษาสูงขึ้น มีแนวโน้มที่จะก่อหนี้มากขึ้น ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ดีกว่า

สรุปจากแบบสอบถามที่ได้จากการสัมภาษณ์พบว่า แนวโน้มหนี้ครัวเรือนได้แพร่กระจายเข้าสู่ทุกภาคส่วนของคนในสังคม โดยเฉพาะผู้ที่มีการมีรายได้ประจำทั้งที่เป็นข้าราชการและภาคเอกชน ความจำเป็นหรือทางเลือกในการบริโภคอันเนื่องมาจากค่านิยมหรือความต้องการทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการก่อหนี้ นอกจากนี้ การขาดความรู้เรื่องการวางแผนการออม การลงทุน และการวางแผนเกษียณอายุ ส่วนหนึ่งเกิดจากการขาดกระบวนการให้ความรู้แก่ประชาชนและการส่งเสริมการบริโภค โดยนโยบายรัฐบาล รวมทั้งการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ยืมอย่างง่ายตายของประชาชน สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสาเหตุของการก่อหนี้ครัวเรือนเพิ่มขึ้น

ทฤษฎีและแนวคิดทางด้านจิตวิทยาในการแก้ปัญหาหนี้^{๑๓}

ในการแก้ปัญหาหนี้สิน ต้องแก้ที่ต้นเหตุ และสาเหตุหนึ่งของหนี้สิน คือการบริโภค และเมื่อดูที่พฤติกรรมของผู้บริโภคเกินความจำเป็นที่มีปัจจัยหลากหลาย ก็ย่อมมีความจำเป็นต้องแก้ไขที่ปัจจัยเหล่านั้น โดยนำปัจจัยทางจิตวิทยาข้างต้นมาเป็นข้อสำคัญในการพิจารณา เช่น

๑ การยับยั้งชั่งใจในการคิดพิจารณาก่อนการใช้จ่ายใช้สอย เรื่องนี้ต้องมีการให้ความรู้และเตือนผู้บริโภคอยู่ตลอดเวลา เนื่องจากมีสิ่งๆ ที่ทุกคนได้ตระหนักรู้ตามธรรมชาติ

๒ การฝึกฝนให้คนมีวินัยในการออม และให้ความรู้เรื่องการลงทุน เนื่องจากมีแต่การออมเท่านั้นที่จะทำให้เกิดการลงทุนได้ การฝึกให้มีวินัยและการให้ความรู้ควรเป็นเรื่องที่ผู้กำหนดนโยบายนำไปวางแผนอย่างเป็นรูปธรรมและทำให้เกิดความยั่งยืน

๓ ปลูกฝังความคิดให้คนในชาติใช้จ่ายเท่าที่หาได้ กล่าวคืออย่าใช้จ่ายเกินรายได้ ละ เล็ดเล็ก พฤติกรรมบริโภคนิยมและการแข่งขันเชิงสังคมที่เน้นแสดงออกในรูปปลั๊กชันภายนอก ลดกระแสบริโภคนิยม

^{๑๓}เสาวนีย์ ฦ นคร, ๒๕๕๗, <http://libdcms.nida.ac.th/thesis๖/๒๕๕๗/b๑๘๕๒๘๙.pdf>

ทฤษฎีและแนวคิดทางกฎหมายเกี่ยวกับการแก้ปัญหาหนี้

ในทางกฎหมาย มีหลักการว่า ลูกหนี้มีหน้าที่ต้องชำระหนี้คืนให้แก่เจ้าหนี้ หากไม่ชำระหนี้ก็จะถูกบังคับชำระหนี้ อย่างไรก็ตามในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายที่เอื้อประโยชน์ต่อลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดาอย่างเป็นทางการ จะมีก็แต่กฎหมายกำหนดให้เจ้าหนี้ต้องบังคับชำระหนี้ภายในเวลาที่กำหนด มิฉะนั้นคดีจะขาดอายุความจะบังคับให้ชำระหนี้ไม่ได้ ซึ่งกรณีเช่นนี้มักไม่ค่อยเกิดขึ้น และมีใช้กฎหมายที่เป็นประโยชน์ต่อลูกหนี้ และมีใช้กฎหมายที่ออกมาเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน แต่เป็นกฎหมายที่กำหนดเวลาใช้สิทธิของเจ้าหนี้ที่ทำให้คดียืดเยื้อออกไปอย่างไม่มีกำหนดก็ได้ อันเป็นการยากต่อการบริหารจัดการของศาลและผู้เกี่ยวข้อง

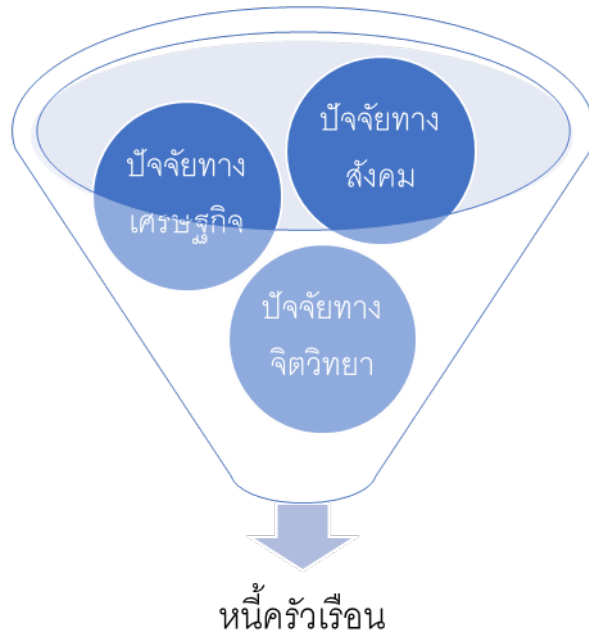
อย่างไรก็ตาม หากเป็นนิติบุคคล ได้มีพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.๒๕๕๓ ว่าด้วยการฟื้นฟูกิจการ เปิดช่องให้นิติบุคคลที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวเกิน ๑๐ ล้านบาท สามารถยื่นขอฟื้นฟูกิจการได้ การยื่นขอฟื้นฟูกิจการของนิติบุคคล ส่งผลให้ลูกหนี้สามารถบริหารจัดการแก้ปัญหาหนี้สินของตนเองได้ เช่น อาจทำแผนฟื้นฟูกิจการลดหนี้ ตัดหนี้บางส่วน หรือเจรจากับเจ้าหนี้ขอผ่อนชำระหนี้ตามกำหนดเวลาที่ทั้งสองฝ่ายเห็นชอบร่วมกันตามมติที่ประชุมเจ้าหนี้ โดยไม่ถูกฟ้องให้ล้มละลาย รูปแบบเช่นนี้ช่วยให้ลูกหนี้ที่เป็นนิติบุคคลที่มีหนี้สินเกิน ๑๐ ล้านบาทสามารถใช้สิทธิตามกฎหมายฉบับนี้ได้ ซึ่งที่ผ่านมาก็เป็นประโยชน์ต่อลูกหนี้และเจ้าหนี้ อย่างไรก็ตาม กฎหมายในส่วนนี้ไม่ใช่บังคับกับบุคคลธรรมดา และไม่มีกฎหมายลักษณะนี้ในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือน

สรุปการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

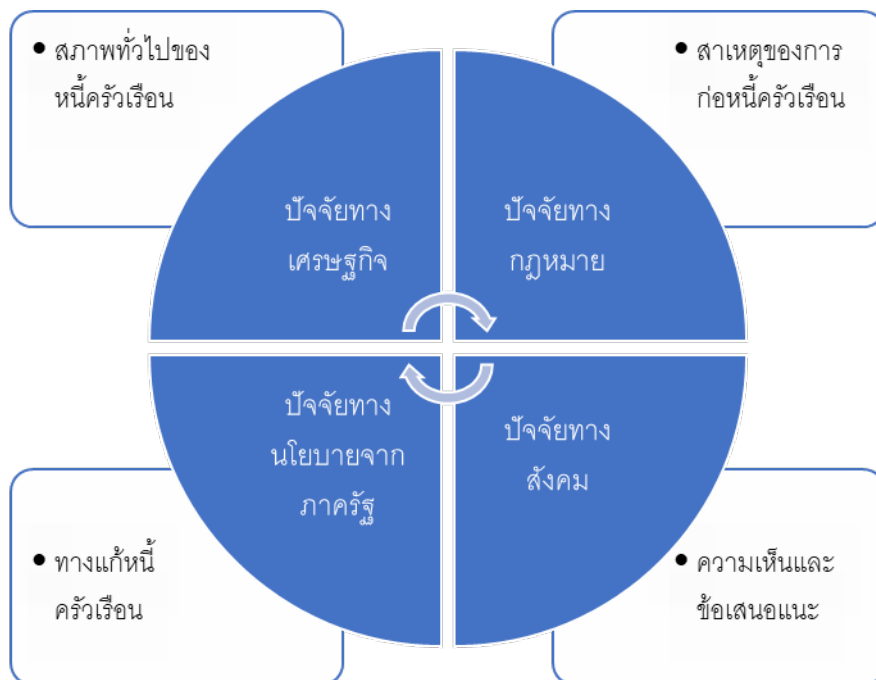
จากการทบทวนวรรณกรรมการศึกษาที่กล่าวมา จะเห็นได้ว่าหนี้บุคคลธรรมดา หรือหนี้ครัวเรือนนอกจากเกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจที่จำเป็นต้องบริโภคสิ่งจำเป็นขั้นพื้นฐานแล้ว ยังมีปัจจัยทางจิตวิทยาหลายอย่างเข้ามาเกี่ยวข้อง หนี้ครัวเรือนส่วนหนึ่งเกิดจากหัวหน้าครัวเรือนใช้จ่ายเกินรายได้อันเนื่องมาจากปัจจัยทางจิตวิทยาที่ทำให้มีการบริโภคเกินรายได้ และต้องการมีทรัพย์สินที่ไม่ได้คำนึงถึงความจำเป็นเร่งด่วนอันเนื่องมาจากสิ่งเร้าทางสังคมผ่านสื่อและการโฆษณาชวนเชื่อในรูปแบบต่าง ๆ

กรอบแนวคิดของการวิจัย

จากข้อมูลที่ได้การทบทวนวรรณกรรมข้างต้นสามารถสร้างเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัยตามภาพได้ ดังนี้

ดังนั้นการศึกษาเพื่อค้นหาแนวทางในการแก้ปัญหาจึงควรแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหาข้างต้น ตามกรอบความคิดดังนี้

สรุป

จากการทบทวนวรรณกรรมที่ผ่านมาในบทที่ ๒ สามารถสรุปผลการดำเนินการได้ดังนี้

๑. ทฤษฎี สรุปได้ว่า หนี้สินเกิดจากการใช้จ่ายเกินรายได้ อันเนื่องมาจากจิตวิทยาของมนุษย์ที่มีความต้องการที่มีลำดับขั้นชัดเจน

๒. วรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า หนี้สินเกิดจากการขาดการวางแผนการใช้จ่าย การขาดศักยภาพในการออม และเกิดจากสภาพสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยทางด้านจิตวิทยา โดยมีนโยบายรัฐบาลและการโฆษณาเร่งเร้าเป็นปัจจัยเสริมทำให้การก่อหนี้เกิดขึ้นได้ง่าย

บทที่ ๓

หลักกฎหมายและแนวนโยบายรัฐบาล ในการบริหารหนี้ครัวเรือนในปัจจุบัน

วิเคราะห์โครงสร้างพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.๒๕๖๓

จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และวิวัฒนาการของกฎหมายล้มละลายตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งในกลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law System) ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศอังกฤษ กลุ่มประเทศที่ใช้ระบบกฎหมายลายลักษณ์อักษร (Civil Law System) ได้แก่ สาธารณรัฐฝรั่งเศส พบว่าในอดีตเริ่มจากแนวคิดที่ว่ากฎหมายล้มละลายเป็นกฎหมายที่เป็นบทลงโทษ (Punishment) ลูกหนี้ บังคับกับเนื้อตัวร่างกายของลูกหนี้ ต่างจากกฎหมายล้มละลายในปัจจุบันที่นำแนวคิดให้อภัย (Forgiveness) มาให้โอกาสลูกหนี้ได้เริ่มต้นชีวิตใหม่ ดังจะเห็นได้จากการปลดจากการล้มละลายของลูกหนี้เมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายมาแล้วสามปี แต่จากผลดังกล่าวก็ยังเกิดผลเสียกับประวัติทางการเงินของลูกหนี้ และในระหว่างที่เป็นบุคคลล้มละลายนั้นก็เกิดผลเสียกับทั้งสถานะทางการเงิน สถานะทางอาชีพ ซึ่งอาจจะต้องขาดคุณสมบัติในการสมัครงาน ขาดคุณสมบัติในการประกอบหน้าที่การงาน นอกจากนี้ตามกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยในปัจจุบันยังไม่ได้กำหนดให้ลูกหนี้ร้องขอให้ตนเป็นบุคคลล้มละลายได้เอง และแม้มีการแก้ไขกฎหมายล้มละลายในส่วนหมวดที่ ๓ ว่าด้วยกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการฟื้นฟูกิจการลูกหนี้ ในกรณีที่ลูกหนี้เป็นห้างหุ้นส่วนสามัญ ห้างหุ้นส่วนจำกัด บริษัทจำกัด หรือนิติบุคคลอื่น ตามหมวด ๓/๑ หรือ กระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ที่เป็นวิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมตามหมวด ๓/๒ ก็ยังไม่มีกระบวนการเยียวยาลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาที่มีรายได้ประจำ ขณะที่ในประเทศต่าง ๆ ที่พัฒนาแล้ว ต่างก็มีบทบัญญัติที่ให้โอกาสลูกหนี้ในการบริหารจัดการหนี้ของตนเองด้วยการยื่นขอให้ตนเองล้มละลายด้วยความสมัครใจหรือการยื่นแผนขอผ่อนชำระหนี้ตามกำลังความสามารถเพื่อให้ตนสามารถหลุดพ้นจากหนี้สินและมีโอกาสเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้

ในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือน ประเทศที่พัฒนาแล้วจะใช้กฎหมายล้มละลายเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการ เนื่องจากกฎหมายล้มละลายเป็นกฎหมายที่มีผลกระทบต่อสถานะของบุคคลและมีผลถึงเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ จากการศึกษาปัญหาพบว่าลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดายังคงถูกจำกัดสิทธิในการขอฟื้นฟูสถานะทางการเงินของตน และลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา ยังคงต้องถูกบังคับตามกฎหมายล้มละลายฉบับปัจจุบัน ทำให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาที่ยังมีความสามารถในการชำระหนี้คืนให้แก่เจ้าหนี้ได้ ต้องตกเป็นบุคคลล้มละลายและไม่มีโอกาสที่จะปรับโครงสร้างหนี้ของตนเองด้วยความสมัครใจดังเช่นกระบวนการล้มละลายในประเทศสหรัฐอเมริกา Chapter ๑๓ และการที่บุคคลธรรมดาต้องกลายเป็นบุคคลล้มละลายก็อาจทำลายโอกาสในชีวิตของลูกหนี้ในหลาย ๆ ด้าน และยังส่งผลกระทบต่อสังคมและเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศอีกด้วย

จากการศึกษาโครงสร้างกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยในปัจจุบัน พบว่ายังมีข้อจำกัดและเป็นอุปสรรคต่อการบริหารจัดการหนี้ของลูกหนี้ กล่าวคือลูกหนี้ไม่มีอิสระที่จะพิจารณาขอลดหนี้ ขอล่อนชำระหนี้ หรือนำทรัพย์สินออกขายทอดตลาดเพื่อชำระหนี้ได้ กฎหมายล้มละลายของประเทศไทยปัจจุบันให้อำนาจเจ้าหนี้แต่เพียงฝ่ายเดียวในการดำเนินการในส่วนนี้ ทำให้ลูกหนี้ตกเป็นฝ่ายมีความไม่แน่นอนในชีวิตที่ต้องรอการดำเนินการจากฝ่ายเจ้าหนี้ ซึ่งเจ้าหนี้มีสิทธิที่จะดำเนินการฟ้องบังคับชำระหนี้เป็นคดีแพ่งทั่วไปหรือฟ้องให้ตกเป็นบุคคลล้มละลายหรือไม่ก็ได้ โดยที่ลูกหนี้ไม่อาจดำเนินการแก้ปัญหาหนี้สินใด ๆ ได้เลย ยกเว้นการชำระหนี้ตามที่เจ้าหนี้ต้องการสถานเดียว

ดังนั้น หากต้องการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น จำเป็นต้องมีการแก้ไขกฎหมายล้มละลาย โดยเพิ่มกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาตามแนวทางของประเทศต่าง ๆ เพื่อช่วยเหลือลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาให้ได้รับโอกาสในการจัดการหนี้ของตนเอง เพื่อให้เห็นภาพที่ชัดเจนของโครงสร้างกฎหมาย ในขั้นนี้จะนำเสนอความเป็นมาและอธิบายโครงสร้างของพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.๒๕๔๓ ตามลำดับ

แนวคิดและทฤษฎีทางกฎหมายเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างหนี้

๑. กระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

หนี้ (Obligation) ในความหมายอย่างกว้าง หมายความว่า ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่าย โดยฝ่ายหนึ่งมีสิทธิเรียกร้องเอาแก่อีกฝ่ายหนึ่งซึ่งมีหน้าที่กระทำการในทางกฎหมาย หนี้จึงเป็นนิติสัมพันธ์ระหว่างบุคคลสองฝ่ายคือ ฝ่ายหนึ่งต้องกระทำการอย่างใดอย่างหนึ่งให้แก่อีกฝ่ายหนึ่ง ฝ่ายที่ต้องกระทำการนั้น เรียกว่า ลูกหนี้ ส่วนฝ่ายที่ได้รับผลจากการกระทำนั้น เรียกว่า เจ้าหนี้

หลักการพื้นฐานของกฎหมายลักษณะนี้เป็นบทบัญญัติที่ใช้บังคับแก่ลูกหนี้ซึ่งยังคงมีความสามารถในการชำระหนี้ได้เต็มจำนวนและชำระหนี้ได้เมื่อถึงกำหนด แต่หากในบางกรณีที่ลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้ตรงตามระยะเวลาที่ถึงกำหนดชำระ กฎหมายให้ออกาสลูกหนี้ขอทำความตกลงกับเจ้าหนี้ของตน เพื่อขยายระยะเวลาชำระหนี้ออกไป หรือล่อนชำระหนี้เป็นงวดๆ แทนการชำระหนี้เต็มจำนวนในคราวเดียวกันได้ โดยขึ้นอยู่กับเจ้าหนี้ว่าจะยินยอมด้วยหรือไม่ และผลของการที่ลูกหนี้ชำระหนี้ตามเงื่อนไขที่ตกลงกันได้ย่อมเป็นผลให้หนี้ของลูกหนี้ที่มีอยู่กับเจ้าหนี้ระงับ และเกิดหนี้ใหม่ตามที่ตกลงกัน

อย่างไรก็ตาม อาจมีบางกรณีที่ลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้แก่เจ้าหนี้ได้ครบถ้วนตามจำนวนที่ตนเป็นหนี้ หรือตามกำหนดเวลาที่ต้องชำระ ลูกหนี้อาจขอเจรจาท่องรองกับเจ้าหนี้เพื่อลดจำนวนหนี้ หรือขอชำระหนี้บางส่วน หรือขยายระยะเวลาชำระหนี้ออกไป หรือขอชำระหนี้เป็นงวดๆ ได้ เมื่อลูกหนี้ชำระหนี้ตามที่ได้ตกลงไว้ ย่อมทำให้หนี้ระงับไปตามส่วน ซึ่งตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มีบทบัญญัติอันเป็นหลักทั่วไปที่กำหนดเกี่ยวกับการกระทำอื่น นอกเหนือจากการชำระหนี้ อันเป็นผลให้เกิดความระงับแห่งหนี้เช่นเดียวกับการชำระหนี้ อันได้แก่ การปลดหนี้ การหักกลบลบหนี้ การแปลงหนี้ใหม่ นอกจากแนวทางดังกล่าว ซึ่งถือเป็นส่วนหนึ่งของวิธีการทำความตกลงเกี่ยวกับ

หนี้สินแล้วยังมีวิธีการอื่น ได้แก่ การประนอมหนี้ในทางแพ่ง การทำสัญญาปรับปรุงโครงสร้างหนี้ การประนีประนอมยอมความ การไกล่เกลี่ยข้อพิพาท ซึ่งมีลักษณะของการขอทำความตกลงเกี่ยวกับหนี้สินในทางแพ่งรวมอยู่ด้วย เพียงแต่ผลของการดำเนินการแตกต่างกันไปตามแต่กรณี โดยแต่ละวิธีทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแก่มูลหนี้เดิมที่ลูกหนี้มีอยู่กับเจ้าหนี้อันเป็นวิธีการทำความตกลงกันในทางแพ่ง

๒. กระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ในคดีล้มละลาย

พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๕๘๓ มีผลใช้บังคับมาแล้วกว่า ๗๐ ปี โดยมีรากฐานมาจากกฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษ ระบบกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดการกับลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดาและนิติบุคคล และกล่าวถึงการจัดการรวบรวม จำหน่ายและแบ่งทรัพย์สินของลูกหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายแต่ยังไม่มียกเว้นหรือกระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ให้แก่ลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำให้มีโอกาสบริหารหนี้หรือชำระหนี้โดยวิธีอื่นนอกเหนือจากรอเจ้าหนี้ฟ้องเป็นคดีล้มละลาย กฎหมายล้มละลายปัจจุบันมีแต่เพียงให้โอกาสลูกหนี้ขอประนอมหนี้ได้เท่านั้น^๑ ซึ่งหากเจ้าหนี้ไม่ยินยอม การประนอมหนี้ในคดีล้มละลายย่อมไม่อาจเกิดขึ้นได้

มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับแผนการปรับโครงสร้างหนี้คร่าวๆ เรือนของบุคคลธรรมดาที่ประเทศไทยควรมี

๑. มาตรการทางกฎหมายเกี่ยวกับแผนการปรับโครงสร้างหนี้คร่าวๆ เรือนของบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำตามกฎหมายล้มละลายของประเทศไทย

พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๕๘๓ หมวด ๓/๑ เกี่ยวกับการฟื้นฟูกิจการซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการแก้ไขกิจการของลูกหนี้นิติบุคคลที่ประสบปัญหาหนี้สินล้นพ้นตัว และมีให้กิจการของลูกหนี้ต้องล้มละลายหรือเลิกกิจการไป เป็นการรักษามูลค่าทางธุรกิจให้ดำเนินต่อไปได้ มาตรการฟื้นฟูกิจการจึงเป็นรูปแบบของการปรับปรุงโครงสร้างหนี้หรือปรับโครงสร้างกิจการภายใต้การกำกับดูแลของศาล ทำให้เจ้าหนี้ได้รับชำระหนี้ตามแผนฟื้นฟูกิจการอย่างเป็นธรรมและเหมาะสมกับสภาพการณ์ เป็นการป้องกันมิให้กิจการขนาดใหญ่ต้องล้มละลายหรือเลิกกิจการไป เป็นการนำกฎหมายล้มละลายของสหรัฐอเมริกา (United States Code: Title ๑๑ – Bankruptcy Chapter ๑๑) มาใช้เพื่อปรับเข้ากับสถานะเศรษฐกิจของประเทศไทยในวิกฤติต้มยำกุ้ง อีกทั้งยังเป็นการป้องกันไม่ให้ลูกหนี้ล้มละลาย

ต่อมาหลังจากเกิดวิกฤติเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง พระราชบัญญัติล้มละลาย (ฉบับที่ ๙) พ.ศ. ๒๕๕๙ ได้เพิ่มเติมหมวด ๓/๒ กระบวนพิจารณาเกี่ยวกับการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ที่เป็นวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่มีทั้งบุคคลธรรมดาที่ประกอบธุรกิจขนาดย่อม คณะบุคคล ห้างหุ้นส่วนสามัญไม่จดทะเบียน ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคล ห้างหุ้นส่วนจำกัด หรือบริษัทจำกัด โดยมี

^๑พิจิตรา สุทธิเกษม, ไกรสร บารมีอวยชัย, การพัฒนากฎหมายล้มละลาย: ศึกษากรณีการปรับโครงสร้างหนี้คร่าวๆ เรือนของบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำ, <https://grad.dpu.ac.th/upload/content/files,.pdf>

หมายเหตุในการประกาศใช้ว่าผู้ประกอบการ SMEs ดังกล่าว ซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากในระบบเศรษฐกิจปัจจุบันและประสบปัญหาขาดสภาพคล่องทางการเงินชั่วคราวไม่อยู่ในสถานะที่จะชำระหนี้ได้มีโอกาสได้รับการฟื้นฟูกิจการและไม่ต้องตกเป็นบุคคลล้มละลาย หากมีช่องทางที่จะฟื้นฟูกิจการได้ แต่ปรากฏว่าการออกกฎหมายฉบับนี้ของรัฐสภากลับไม่ก่อให้เกิดประโยชน์ใด ๆ เลยต่อระบบเศรษฐกิจหรือผู้ประกอบการรายย่อย และไม่เป็นประโยชน์แก่การแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนแต่อย่างใด เพราะกฎหมายได้สร้างขั้นตอนที่เป็นอุปสรรคและไม่เอื้อประโยชน์แก่ผู้ประกอบการรายย่อย อาจกล่าวได้ว่าเป็นการออกกฎหมายที่สูญเปล่า เพราะนับจนถึงปัจจุบันเป็นเวลาประมาณ ๔ ปีนับแต่กฎหมายมีผลใช้บังคับได้มีคดีมาสู่ศาลล้มละลายที่ผู้ประกอบการใช้กระบวนการนี้ไม่ถึง ๑๐ เรื่อง

อย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่าประเทศไทยมิได้กำหนดหลักเกณฑ์การฟื้นฟูลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดา หรือคนที่เป็นหนี้ครัวเรือน ดังเช่นสหรัฐอเมริกาในบทที่ ๑๒ หรือ บทที่ ๑๓ ที่ให้การช่วยเหลือและป้องกันผู้มีอาชีพชานาหรือกรณีบุคคลธรรมดาที่มีรายได้ประจำ (United States Code: Title ๑๑ – Bankruptcy Chapter ๑๒, ๑๓) ที่ยังคงมีความสามารถในการชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ได้โดยไม่ต้องตกเป็นบุคคลล้มละลาย เรื่องนี้ได้มีนักวิชาการและนักกฎหมายจำนวนไม่น้อยได้พยายามผลักดัน แต่ท้ายที่สุดแล้วได้ถูกคัดค้านจากภาคธนาคารและสถาบันการเงิน ทำให้กฎหมายที่เป็นประโยชน์ในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนตามมาตรฐานนานาชาติไม่อาจเกิดขึ้นได้ในประเทศไทย

๒. มาตรการช่วยเหลือลูกหนี้ซึ่งเข้าสู่กระบวนการล้มละลายตามกฎหมายปัจจุบัน

๒.๑ กระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ของศาลล้มละลายกลาง การปรับโครงสร้างหนี้เป็นกระบวนการที่เจ้าหนี้และลูกหนี้ร่วมกันแก้ไขปัญหาภาระหนี้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ลูกหนี้สามารถดำเนินกิจการต่อไปได้ และเจ้าหนี้มีโอกาสได้รับชำระหนี้คืนสูงสุด ซึ่งกระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ในศาลนั้น ต้องดำเนินการผ่านทางกระบวนการฟื้นฟูกิจการของลูกหนี้ตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๕๔๓ หมวด ๓/๑ มาตรา ๙๐/๑ ถึงมาตรา ๙๐/๙๐ หรือตามหมวด ๓/๒ มาตรา ๙๐/๙๑ ถึงมาตรา ๙๐/๑๒๘ ซึ่งกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยนั้นยังไม่มีกรให้ลูกหนี้บุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำ ดังเช่นสหรัฐอเมริกานั้นฟื้นฟูสถานะทางการเงิน หรือปรับโครงสร้างหนี้ได้

อย่างไรก็ตาม แม้ว่ากระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ของศาลล้มละลายกลางอีกกระบวนการหนึ่งที่สามารถระงับการภายนอกห้องพิจารณาคดี ก่อนที่ศาลจะเริ่มต้นดำเนินกระบวนการพิจารณาตามขั้นตอนของกฎหมายต่อไป เพื่อให้โอกาสคู่ความได้ตกลงเจรจาในการปรับโครงสร้างหนี้ กระบวนการดังกล่าวนี้ เรียกว่า การไกล่เกลี่ย แต่ในคดีล้มละลายการฟ้องคดีของเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีวัตถุประสงค์เพื่อให้มีการชำระหนี้สินของลูกหนี้เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทุกราย โดยการรวบรวมทรัพย์สินของลูกหนี้มาแบ่งเฉลี่ยให้แก่เจ้าหนี้ทุกรายตามสิทธิของเจ้าหนี้ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหนี้ไม่มีประกันหรือเจ้าหนี้มีประกัน และเจ้าหนี้นั้นได้ยื่นคำขอรับชำระหนี้ต่อเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์แล้ว และเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์มีหน้าที่ระงับประโยชน์ของเจ้าหนี้ทั้งหลาย ช่วยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ในการรวบรวมจำหน่ายทรัพย์สินของลูกหนี้และรับผิดชอบในบรรดาค่าธรรมเนียม ค่าเสียหาย และค่าใช้จ่ายในคดีล้มละลายนั้น เพื่อประกันการรับผิดชอบนี้ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์มีอำนาจเรียกประกันจากเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์ตามจำนวนที่เห็นว่าจำเป็น เพื่อประโยชน์แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายไม่เฉพาะเจ้าหนี้ผู้เป็น

โจทก์ ดังนั้น การที่เจ้าหน้าที่ผู้เป็นโจทก์จะทำการขอให้ศาลล้มละลายทำการไกล่เกลี่ยนั้น เห็นได้ว่าไม่สามารถกระทำได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าตามกฎหมายปัจจุบันยังไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนได้

แม้ศาลล้มละลายกลางได้ออกระเบียบศาลล้มละลายกลางว่าด้วยการไกล่เกลี่ยข้อพิพาท พ.ศ. ๒๕๕๘ แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๑) โดยเหตุที่แก้ไขเพื่อให้สอดคล้องกับข้อกำหนดของประธานศาลฎีกาว่าด้วยการไกล่เกลี่ย พ.ศ. ๒๕๕๔ และเปิดโอกาสให้คดีล้มละลายสามารถเข้าสู่ระบบไกล่เกลี่ยได้ก็ตามแต่ก็ยังคงไม่สามารถกระทำได้เพราะเป็นการขัดกับหลักกฎหมายล้มละลาย เนื่องจากการไกล่เกลี่ยเช่นนี้ เป็นเพียงการปรับโครงสร้างหนี้เฉพาะลูกหนี้กับเจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์เท่านั้น หากลูกหนี้นั้นมีเจ้าหนี้อื่นอีก การที่ลูกหนี้ชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ผู้เป็นโจทก์นั้น จะทำให้เจ้าหนี้อื่นเสียหายเปรียบ

๒.๒ การประนอมหนี้ก่อนล้มละลายโดยวิธีการปรับโครงสร้างหนี้

เมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์การขอประนอมหนี้ก่อนล้มละลายแล้วพบว่า จะทำได้ก็ต่อเมื่อลูกหนี้ถูกศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดแล้ว ซึ่งการที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์นี้ย่อมทำให้ลูกหนี้หมดอำนาจในการจัดการทรัพย์สินของตนเอง อำนาจในการจัดการทรัพย์สินทั้งหลายย่อมตกแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เว้นแต่ลูกหนี้จะทำการยื่นคำขอประนอมหนี้และจะต้องมีการจัดการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรกเพื่อพิจารณาคำขอประนอมหนี้ก่อนล้มละลาย ซึ่งมีข้อเสียคือมีความล่าช้าในการดำเนินคดีล้มละลายและการประนอมหนี้ก่อนล้มละลายในทางปฏิบัติที่ผ่านมามากไม่ประสบผลสำเร็จและลูกหนี้จะถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายในที่สุดเพราะการที่ต้องผ่านขั้นตอนที่ศาลต้องมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดก่อนเป็นผลให้ลูกหนี้ต้องสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพย์สินของตนเอง ซึ่งจะทำให้กิจการต่างๆ ที่ลูกหนี้ทำค้างอยู่นั้นต้องชะงักลงทันที โอกาสที่ลูกหนี้จะประนอมหนี้และรอดพ้นจากการตกเป็นบุคคลล้มละลายจึงมีน้อยอย่างยิ่ง

๓. การปลดจากล้มละลาย

การปลดจากล้มละลาย แยกได้เป็น ๒ กรณี

๓.๑ การปลดจากล้มละลายโดยคำสั่งศาล

บุคคลล้มละลายอาจได้รับการปลดจากล้มละลายเมื่อศาลได้มีคำสั่งปลดจากล้มละลาย เมื่อศาลพิจารณาแล้วเห็นว่า

๓.๑.๑ ได้แบ่งทรัพย์สินชำระให้แก่เจ้าหนี้ที่ได้ขอรับชำระหนี้ไว้แล้วไม่น้อยกว่าร้อยละห้าสิบ และ

๓.๑.๒ ไม่เป็นบุคคลล้มละลายทุจริต

๓.๒ การปลดจากล้มละลายโดยผลของกฎหมาย

บุคคลธรรมดาซึ่งศาลพิพากษาให้ล้มละลายแล้วให้ปลดบุคคลนั้นจากล้มละลายทันทีที่พ้นกำหนดระยะเวลาสามปีนับแต่วันที่ศาลได้พิพากษาให้ล้มละลาย

ผลต่อทรัพย์สินของบุคคลที่ได้รับการปลดจากล้มละลายแล้ว ลูกหนี้น้อยมกลับมีอำนาจในการจัดการกิจการและทรัพย์สินของตน โดยเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ไม่จำเป็นต้องโฆษณาก่อนแต่อย่างใด แต่ทรัพย์สินที่ลูกหนี้อำนาจจัดการนั้น จะต้องเป็นทรัพย์สินที่ลูกหนี้ได้มาหลังปลดจากล้มละลาย เพราะทรัพย์สินทั้งหลายอันลูกหนี้อยู่ในเวลาเริ่มต้นแห่งการล้มละลายจนถึงเวลาปลดจากล้มละลาย ถือว่าเป็นทรัพย์สินในคดีล้มละลายอันอาจแบ่งแก่เจ้าหนี้ได้ ซึ่งยังคงอยู่ในอำนาจของเจ้า

พนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่จะรวบรวมไว้ในกองทรัพย์สินของลูกหนี้เพื่อแบ่งให้แก่เจ้าหนี้ทั้งหลาย ดังนั้น เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ยังคงมีอำนาจเกี่ยวกับกิจการและทรัพย์สินของลูกหนี้ในคดีล้มละลายตาม พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๔๘๓ มาตรา ๒๒

กล่าวโดยสรุป มาตรการช่วยเหลือลูกหนี้ซึ่งเข้าสู่กระบวนการล้มละลายภายหลังศาล มีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด ไม่ว่าจะด้วยการประนอมหนี้ก่อนล้มละลาย การปลดจากล้มละลาย นั้น ลูกหนี้จะต้องถูกฟ้องเป็นคดีล้มละลายและศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดแล้ว และกระบวนการ เช่นนี้มักจะเป็นผลร้ายแก่ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาที่ไม่อาจต่อรองหรือทำแผนชำระหนี้ด้วยความ สมัยครใจได้

ดังนั้น กฎหมายล้มละลายของประเทศไทยในปัจจุบันนั้นจึงยังไม่สอดคล้องตามหลัก สากลที่เห็นว่าลูกหนี้ที่สุจริตควรได้รับโอกาสในการเริ่มต้นชีวิตใหม่

๔. มาตรการในการปรับโครงสร้างหนี้อันเกิดจากครัวเรือนของบุคคลธรรมดาตาม กฎหมายของต่างประเทศ

๔.๑ สหรัฐอเมริกา

แนวคิดของการฟื้นฟูกิจการลูกหนี้ของสหรัฐอเมริกา เป็นแนวคิดที่ต้องการให้ ลูกหนี้ได้มีโอกาสเริ่มต้นใหม่ เป็นการเอื้อประโยชน์ให้ลูกหนี้สามารถกลับไปดำเนินชีวิตในสังคมได้ใหม่ ภายหลังจากที่ลูกหนี้ได้ดำเนินกระบวนการล้มละลายเป็นที่เรียบร้อยแล้ว โดยมีผลให้ลูกหนี้ไม่ต้องผูกพัน ชำระหนี้ที่เกิดขึ้นในอดีตอีกต่อไป และกำหนดมาตรการหลักในการคุ้มครองกิจการหรือทรัพย์สินของ ลูกหนี้ไม่ให้เจ้าหนี้บังคับชำระหนี้ในทันที เป็นกระบวนการช่วยเหลือไม่ให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดา ต้องล้มละลาย เรื่องดังกล่าวถูกกำหนดไว้ใน United States Code: Title ๑๑ – Bankruptcy Chapter ๑๒, ๑๓ กล่าวคือ กฎหมายล้มละลายของสหรัฐอเมริกา บทที่ ๑๒ นั้นเป็นกระบวนการ ช่วยเหลือไม่ให้ลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดาซึ่งมีอาชีพเกษตรกรรมล้มละลาย ส่วนกฎหมายล้มละลายของ สหรัฐอเมริกา บทที่ ๑๓ นั้นเป็นกระบวนการช่วยเหลือลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำ ไม่ให้ล้มละลาย

กฎหมายล้มละลายของสหรัฐอเมริกานั้นมีการคุ้มครองลูกหนี้ที่เป็นบุคคล ธรรมดาสามารถเสนอแผนการชำระหนี้ของตนต่อบรรดาเจ้าหนี้ เมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าจะเป็นไปได้ เพื่อประโยชน์ต่อเจ้าหนี้ทั้งหลาย อันเป็นหลักการคุ้มครองเจ้าหนี้และลูกหนี้ อันเป็นหลักการให้โอกาส ลูกหนี้ได้ทำการชำระหนี้

นอกจากนั้นกฎหมายล้มละลายของสหรัฐอเมริกา Chapter ๗ ได้กำหนดให้ ลูกหนี้สามารถยื่นคำร้องเพื่อขอให้ตนเองล้มละลายโดยสมัยครใจได้เพื่อชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ทั้งหมด โดยไม่ต้องมีการเสนอแผน

๔.๒ ประเทศอังกฤษ

กฎหมายล้มละลายของประเทศอังกฤษ (Insolvency Act ๑๙๘๖) เปิดโอกาส ให้ลูกหนี้ซึ่งไม่สามารถชำระหนี้ได้ยื่นคำขอให้ตนเองล้มละลายได้ เป็นการเปิดโอกาสให้ลูกหนี้หลุดพ้น จากภาระแห่งหนี้และมีโอกาสเริ่มต้นใหม่ ลูกหนี้ไม่สามารถชำระหนี้ได้เป็นองค์ประกอบที่ไม่ต้อง พิจารณาถึงจำนวนหนี้ขั้นต่ำดังเช่นกรณีของเจ้าหนี้ และการที่ลูกหนี้มีสิทธิยื่นคำร้องเองได้ ลูกหนี้ที่ สุจริตเท่านั้นที่ศาลจะให้เข้าสู่กระบวนการล้มละลายได้ กฎหมายล้มละลายประเทศอังกฤษนั้นเป็น

กฎหมายต้นแบบของพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๔๘๓ ของประเทศไทย แต่พระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๔๘๓ ก็นำรูปแบบกฎหมายของประเทศไทยมาใช้เพียงบางส่วน ยังไม่เปิดโอกาสให้ลูกหนี้ยื่นคำร้องขอให้ตนล้มละลายโดยสมัครใจได้ (Individual Voluntary Arrangement) ผู้มีสิทธิยื่นคำร้องขอให้มีการเข้าสู่กระบวนการล้มละลายของลูกหนี้ตามกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยได้แก่

๔.๒.๑ ลูกหนี้ กฎหมายล้มละลายของประเทศไทยเปิดโอกาสให้ลูกหนี้ซึ่งไม่สามารถชำระหนี้ได้ยื่นคำขอให้ตนเองล้มละลายได้ เป็นการเปิดโอกาสให้ลูกหนี้หลุดพ้นจากภาระหนี้ และมีโอกาสเริ่มต้นใหม่

๔.๒.๒ เจ้าหนี้

๔.๒.๒.๑ เจ้าหนี้รายเดียวหรือรายหลายร่วมกันยื่นคำฟ้อง โดยจำนวนหนี้ขั้นต่ำ ๗๕๐ ปอนด์

๔.๒.๒.๒ มูลหนี้ที่นำมาฟ้องลูกหนี้ให้ล้มละลายต้องเกิดขึ้นและมีอยู่ก่อนการฟ้องคดีล้มละลายของลูกหนี้

๔.๒.๒.๓ มูลหนี้ที่มีจำนวนหนี้ที่แน่นอนและหนี้นั้นถึงกำหนดชำระแล้ว กรณีนี้เป็นกรณีการยื่นขอให้ล้มละลายในขณะที่ปฏิบัติตามข้อตกลงด้วยความสมัครใจเมื่อปรากฏว่าไม่สามารถดำเนินการตามข้อตกลงชำระหนี้ที่ทำได้หรือดำเนินการแล้วไม่ประสบผลสำเร็จ โดยข้อตกลงด้วยความสมัครใจนี้อาจทำขึ้นในกรณีที่ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาหรือนิติบุคคลยื่นคำขอให้ตนเองล้มละลายแล้วเข้าทำข้อตกลงกับเจ้าหนี้หรือลูกหนี้ซึ่งเป็นนิติบุคคลเข้าสู่กระบวนการฟื้นฟูกิจการแล้วทำแผนบริหารจัดการแล้วไม่สามารถดำเนินการตามข้อตกลงได้

๔.๓ สาธารณรัฐฝรั่งเศส

กฎหมายล้มละลายสาธารณรัฐฝรั่งเศสได้ถูกบัญญัติไว้รวมกันในประมวลกฎหมายพาณิชย์โดยกฎหมายล้มละลายสาธารณรัฐฝรั่งเศสแบ่งออกเป็น ๒ ขั้นตอน คือ

๓.๓.๑ กระบวนการป้องกันและแก้ปัญหาทางการเงินของกิจการลูกหนี้ก่อนลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัว และ

๓.๓.๒ กระบวนการหลังจากที่ลูกหนี้มีหนี้สินล้นพ้นตัวแล้ว

สำหรับกฎหมายล้มละลายสาธารณรัฐฝรั่งเศสจำกัดเฉพาะบุคคลบางประเภทเท่านั้น คือ ๑. ผู้ประกอบการทางการค้า ๒. ช่างฝีมือ ๓. เกษตรกร ๔. นิติบุคคลตามกฎหมายเอกชน โดยกระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการป้องกันการมีหนี้สินล้นพ้นตัวมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือและปรับฐานะทางการเงินของลูกหนี้ ก่อนที่ลูกหนี้จะอยู่ในสถานะที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้

บทวิเคราะห์

จากการศึกษากฎหมายล้มละลายของประเทศไทยและต่างประเทศ ผู้วิจัยได้พบถึงอุปสรรคและผลกระทบจากพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๔๘๓ หลายประการ ดังนี้

๑. ปัญหาและผลกระทบจากกระบวนการเสนอคำฟ้องขอให้ลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาเป็นบุคคลล้มละลาย

เมื่อพิจารณาจากข้อสันนิษฐานของกฎหมายตามมาตรา ๘ แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.๒๕๕๓ แล้ว จะพบว่าเป็นเพียงหลักเกณฑ์หนึ่งที่ทำให้สิทธิแก่เจ้าหนี้ฝ่ายเดียวในการยื่นฟ้องลูกหนี้เท่านั้น ลูกหนี้ไม่สามารถมีคำร้องขอให้จัดการชำระสะสางหนี้ของตนโดยสมัครใจเองได้ การที่กฎหมายให้อำนาจเพียงเจ้าหนี้ฝ่ายเดียวในการเสนอคำฟ้องได้อาจเป็นการล่าช้าที่จะให้ลูกหนี้ชำระสะสางหนี้และเริ่มต้นสถานะทางการเงินใหม่ได้อีกครั้งและต้องรอให้จำนวนหนี้พอกพูนขึ้นเพราะเจ้าหนี้อาจปล่อยให้ดอกเบี้ยทบต้นเดินหน้าเพิ่มพูนจนหนี้ท่วมถึงหลักเกณฑ์ที่ฟ้องคดีล้มละลายได้หรือในบางกรณีอาจมีการกลั่นแกล้งลูกหนี้ด้วยการนำคดีล้มละลายมาฟ้องเพื่อบีบบังคับลูกหนี้ให้ชำระหนี้

หากเปรียบเทียบกับกฎหมายล้มละลายของต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ประเทศอังกฤษ สาธารณรัฐฝรั่งเศส ประเทศอินเดีย และประเทศสิงคโปร์แล้ว พบว่ากฎหมายล้มละลายตามหลักสากลนั้นจะมีลักษณะในการให้โอกาสลูกหนี้ในกระบวนการล้มละลายมากกว่าประเทศไทย โดยในประเทศเหล่านี้ลูกหนี้สามารถเข้าสู่กระบวนการล้มละลายด้วยตนเองได้ด้วยการยื่นคำร้องขอให้ตนเองล้มละลายโดยสมัครใจ หรือการฟื้นฟูสถานะของลูกหนี้โดยยื่นแผนต่อศาลเพื่อขอผ่อนชำระแก่เจ้าหนี้ของตนได้ โดยไม่จำกัดแต่เพียงว่าเจ้าหนี้เท่านั้นที่อาจฟ้องเป็นคดีล้มละลายได้ อย่างเช่นกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยในขณะนี้

๒. ปัญหาและผลกระทบต่อลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาในคดีล้มละลายภายหลังศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์

กฎหมายล้มละลายให้อำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงทำให้ลูกหนี้ไม่อาจใช้ทรัพย์สินของตนได้อย่างเต็มที่ กล่าวคือ สิทธิใช้สอยและจำหน่ายทรัพย์สินของตนและได้ซึ่งดอกผลแห่งทรัพย์สินกับทั้งมีสิทธิติดตามเอาคืนซึ่งทรัพย์สินของตนจากบุคคลที่ไม่มีสิทธิจะยึดถือไว้ และยังมีสิทธิขัดขวางมิให้ผู้อื่นสอดเข้าเกี่ยวข้องกับทรัพย์สินนั้นโดยมิชอบเพราะเมื่อลูกหนี้ถูกพิทักษ์ทรัพย์ สิทธิในทรัพย์สินย่อมหมดไป เนื่องจากมีกระบวนการล้มละลายเข้ามาสอดแทรก กล่าวคือ เมื่อศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์แล้วไม่ว่าจะถูกพิทักษ์ทรัพย์ชั่วคราวหรือเด็ดขาด ลูกหนี้ไม่สามารถทำนิติกรรมเกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของตนได้เลย เช่น การเปิดบัญชี การใช้บัตรเครดิตในการเบิกถอนเงินสดไม่สามารถกระทำได้ การทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินไม่ว่าจะเป็นการให้โดยเสนหา หรือสัญญาต่างตอบแทน เพราะจะมีผลให้การทำนิติกรรมนั้นตกเป็นโมฆะ อำนาจในการจัดการทรัพย์สินและหนี้สินนั้นอยู่ในอำนาจของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์แต่เพียงผู้เดียว

๓. ปัญหาและผลกระทบจากมาตรการช่วยเหลือลูกหนี้ซึ่งเป็นบุคคลธรรมดาในกระบวนการล้มละลายภายหลังศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาด

เมื่อพิจารณาจากหลักเกณฑ์การขอประนอมหนี้ก่อนล้มละลายแล้วจะกระทำได้ต่อเมื่อลูกหนี้ถูกศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดแล้ว ซึ่งการที่ศาลมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์นี้ย่อมทำให้ลูกหนี้หมดอำนาจในการจัดการทรัพย์สินของตนเอง อำนาจในการจัดการทรัพย์สินทั้งหลายย่อมตกแก่เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ เว้นแต่ลูกหนี้จะยื่นคำขอประนอมหนี้และจะต้องมีการจัดการประชุมเจ้าหนี้ครั้งแรกเพื่อพิจารณาคำขอประนอมหนี้ก่อนล้มละลาย ซึ่งมีข้อเสียคือมีความล่าช้าในการ

ดำเนินคดีล้มละลายและการประนอมหนี้ก่อนล้มละลายในทางปฏิบัติที่ผ่านมามีไม่ประสบผลสำเร็จ และลูกหนี้จะถูกศาลพิพากษาให้ล้มละลายในที่สุด เพราะการที่ต้องผ่านขั้นตอนที่ศาลต้องมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดก่อนเป็นผลให้ลูกหนี้ต้องสูญเสียอำนาจในการจัดการทรัพย์สินของตนเอง ซึ่งจะทำให้กิจการต่าง ๆ ที่ลูกหนี้ทำค้างอยู่นั้นต้องชะงักลงทันที โอกาสที่ลูกหนี้จะประนอมหนี้และรอดพ้นจากการล้มละลายจึงมีน้อยอย่างยิ่ง

เหตุผลสำคัญที่ทำให้การประนอมหนี้ก่อนล้มละลายไม่สำเร็จเนื่องจากกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยตามมาตรา ๔๕ กำหนดแต่เพียงว่าคำขอประนอมหนี้จำเป็นต้องแสดงข้อความแห่งการประนอมหนี้หรือวิธีการจัดกิจการหรือทรัพย์สินและรายละเอียดหลักประกันหรือผู้ค้ำประกัน ซึ่งไม่ได้วางหลักเกณฑ์ว่าจะต้องประนอมหนี้ให้เสร็จภายในระยะเวลาเท่าใด เจ้าหนี้จึงเกิดความไม่มั่นใจในการให้ลูกหนี้ประนอมหนี้ก่อนล้มละลาย เมื่อเจ้าหนี้ไม่ยินยอม การประนอมหนี้ก่อนล้มละลายจึงไม่ประสบผลสำเร็จ

นอกจากนี้การประนอมหนี้ภายหลังล้มละลายจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อศาลมีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายแล้ว การที่ศาลมีคำพิพากษาให้ลูกหนี้ล้มละลายย่อมเป็นตราบาปต่อลูกหนี้เนื่องจากนายจ้างทั่วไปมักไม่จ้างงานลูกจ้างที่เคยตกเป็นบุคคลล้มละลาย ซึ่งมาจากทัศนคติที่มีต่อลูกหนี้ว่าลูกหนี้อาจเป็นคนคดโกงหรือใช้จ่ายสุรุ่ยสุร่าย และมาจากสาเหตุหลักที่กฎหมายส่วนมากในประเทศไทยกำหนดห้ามมิให้บุคคลล้มละลายดำรงตำแหน่งสำคัญ เช่น ห้ามมิให้รับราชการ ห้ามมิให้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองที่สำคัญ เช่น มาตรา ๙๘ (๒) ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๖๐ ที่บัญญัติถึงบุคคลที่มีลักษณะต้องห้ามมิให้ใช้สิทธิสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ดังนั้น การประนอมหนี้ไม่ว่าจะก่อนหรือหลังล้มละลายจะต้องผ่านขั้นตอนที่ยุ่งยากและอาจทำให้ลูกหนี้ต้องออกจากตำแหน่งที่ตนดำรงอยู่หรืองานที่ตนกระทำอยู่ ทำให้ขาดสภาพคล่องในการหาเงินมาชำระให้แก่เจ้าหนี้ทั้งหลายได้ ทำให้ทั้งเจ้าหนี้และลูกหนี้อาจไม่ได้รับประโยชน์ในการล้มละลายโดยแท้จริง

๔. ผลกระทบจากกระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำ

ระบบกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยในปัจจุบัน เมื่อศึกษาเปรียบเทียบเรื่องแผนการปรับโครงสร้างหนี้ตาม chapter ๑๓ ของสหรัฐอเมริกา “Adjustment of Debt an Individual with Regular Income” ที่กำหนดให้บุคคลธรรมดาสามารถเสนอแผนการปรับโครงสร้างหนี้ได้หากศาลรับคำขอรับชำระหนี้จะเกิดสถานะการหยุดพักการชำระหนี้ ซึ่งจะมีลักษณะคล้ายกับสถานะพักการชำระหนี้ (Automatic Stay) ของเรื่องการฟื้นฟูกิจการตามมาตรา ๙๐/๑๒ แห่งพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๕๔๓ หมวดที่ ๓/๑ กรณีดังกล่าวเมื่อวิเคราะห์ถึงปัญหาที่ลูกหนี้ธรรมดานั้นถูกดำเนินคดีล้มละลายได้แต่ทางเดียว คือ เจ้าหนี้ไม่นำคดีมาฟ้องให้ลูกหนี้ล้มละลายโดยไม่สมัครใจ เมื่อเปรียบเทียบกับ chapter ๑๓ แห่งกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยจะพบว่ากฎหมายของประเทศไทยขาดบทบัญญัติในลักษณะนี้ ซึ่งกฎหมายของประเทศไทยสหรัฐอเมริกาแบ่งขั้นตอนการปรับโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำอันเกิดจากหนี้ครัวเรือนเป็น ๔ ขั้นตอนดังนี้

๔.๑ ประเภทลูกหนี้ที่มีสิทธิยื่นคำร้องขอเข้าสู่กระบวนการปรับโครงสร้างหนี้

จากปัญหากฎหมายล้มละลายของประเทศไทยตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๔๘๓ ที่ไม่เปิดโอกาสให้ลูกหนี้ประเภทบุคคลธรรมดาเข้าสู่กระบวนการล้มละลายด้วยตนเองโดยสมัครใจนั้น เมื่อศึกษา Chapter ๑๓ ของสหรัฐอเมริกาเห็นเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการนำมาพัฒนากฎหมายล้มละลายของประเทศไทยที่ควรเปิดโอกาสให้บุคคลธรรมดามีสิทธิยื่นคำร้องขอเข้าสู่กระบวนการปรับโครงสร้างหนี้ต่อศาลล้มละลายกลางได้ด้วยความสมัครใจ

๔.๒ กระบวนการยื่นแผนการปรับโครงสร้างการชำระหนี้ต่อศาล

หากมีการนำ Chapter ๑๓ ของสหรัฐอเมริกามาพัฒนาและปรับใช้ในกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยเมื่อลูกหนี้ประเภทบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำประสงค์จะทำการปรับโครงสร้างการชำระหนี้ต่อเจ้าหนี้ ลูกหนี้มีสิทธิยื่นคำร้องขอปรับโครงสร้างหนี้ต่อศาลล้มละลายได้ด้วยความสมัครใจ จะทำให้ลูกหนี้มีสิทธิบริหารจัดการหนี้สินหรือแก้ไขปัญหาหนี้สินในเวลาใดก็ได้ โดยไม่ต้องรอให้หนี้สินเพิ่มพูนและรอให้เจ้าหนี้เป็นผู้มีสิทธิฟ้องล้มละลายแต่ฝ่ายเดียว

๔.๓ กระบวนการพิจารณาเห็นชอบด้วยแผนการปรับโครงสร้างการชำระหนี้ในชั้นศาล

ประเด็นปัญหานี้ศาลสมควรจะเป็นผู้พิจารณาแผนการชำระหนี้ว่ามีความเป็นไปได้ในการชำระหนี้เพียงใด ลูกหนี้สามารถปฏิบัติตามแผนได้ครบถ้วนหรือไม่ แผนการปรับโครงสร้างหนี้ได้เสนอด้วยความสุจริตหรือไม่ เจ้าหนี้จะได้รับประโยชน์หรือไม่เพียงใด หากศาลพิจารณาแล้วเห็นว่าเจ้าหนี้ทั้งหลายได้รับชำระหนี้ตามแผนมากกว่าที่ลูกหนี้ล้มละลายตามวิธีการปกติ หรือเมื่อศาลเห็นว่าแผนการปรับโครงสร้างการชำระหนี้เข้าหลักเกณฑ์ ศาลจะมีคำสั่งอนุญาตให้ลูกหนี้ดำเนินการชำระหนี้ตามแผนการปรับโครงสร้างหนี้ ซึ่งกรณีนี้จะเป็นประโยชน์ต่อทั้งเจ้าหนี้และลูกหนี้

๔.๔ กระบวนการพิจารณาหลังจากศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยแผนการปรับโครงสร้างหนี้

ลูกหนี้มีหน้าที่ชำระหนี้ตามแผนการชำระหนี้ โดยหลักการตาม Chapter ๑๓ ตามกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยของสหรัฐอเมริกานั้น กำหนดให้ลูกหนี้ต้องดำเนินการครั้งแรกภายใน ๓๐ วัน นับแต่วันที่ศาลมีคำสั่งเห็นชอบด้วยแผนการปรับโครงสร้างหนี้ เพื่อให้เกิดความรวดเร็วในการเริ่มต้นปฏิบัติการตามแผนการชำระหนี้ เว้นแต่ศาลจะมีคำสั่งเป็นอย่างอื่น การดำเนินการชำระหนี้ลูกหนี้ต้องตั้งผู้ดูแลแผนการชำระหนี้ซึ่งเรียกว่า “ผู้บริหารแผน” ผู้บริหารแผนมีหน้าที่จัดการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ตามแผนที่ศาลได้อนุมัติไปแล้วจนกว่าลูกหนี้จะดำเนินการชำระหนี้ครบถ้วนตามจำนวนที่กำหนด ซึ่งตามกฎหมายของสหรัฐอเมริกานั้นจะกำหนดให้มีการแต่งตั้ง Trustee มาบริหารคดี หากนำมาปรับใช้กับกฎหมายล้มละลายของประเทศไทย ก็คือ เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ นั่นเอง หรืออาจกำหนดให้มีบุคคลหรือหน่วยงานภายนอกเข้ามาทำหน้าที่นั้นแทนเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ก็ได้ซึ่งก็ขึ้นอยู่กับกรอบกฎหมายให้เกิดความคล่องตัวและมีประสิทธิภาพมากกว่าให้อยู่ในความดูแลของเจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ที่มีงานล้นมืออยู่แล้ว

หากลูกหนี้ไม่ปฏิบัติตามแผนการปรับโครงสร้างหนี้ที่กำหนดไว้ ศาลอาจมีคำสั่งให้ลูกหนี้เข้าสู่กระบวนการล้มละลายต่อไป ซึ่งถือเป็นการยกเลิกการปรับโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาโดยปริยาย

ด้วยเหตุที่กฎหมายล้มละลายกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของลูกหนี้ดังที่กล่าวมาแล้ว และกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยยังไม่เปิดช่องให้บุคคลธรรมดาสามารถปรับโครงสร้าง

หนี้ได้นั้น หากมีการแก้ไขกฎหมายล้มละลายให้ออกาสลูกหนี้ในการยื่นแผนการปรับโครงสร้างหนี้ของตนต่อเจ้าหนี้ จะทำให้ลูกหนี้ก็ยังคงมีสิทธิต่าง ๆ ในทรัพย์สินของตนเอง และสามารถจัดการเกี่ยวกับภาระหนี้สินของตนได้โดยไม่ต้องให้เจ้าพนักงานพิทักษ์ทรัพย์ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐเข้ามาแทรกแซงก่อให้เกิดภาระต่อรัฐด้วย ซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ระบบเศรษฐกิจในภาพรวม

วิเคราะห์แนวนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือน

จากการศึกษาพบว่า การแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนที่ภาครัฐได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง ยังคงใช้วิธีแก้ปัญหาแบบเก่าและมีผลเพียงบรรเทาปัญหาในระยะสั้นเท่านั้น ที่ผ่านมาก็มีมาตรการต่าง ๆ เช่น การพักชำระหนี้ การขยายระยะเวลาการชำระหนี้ การลดดอกเบี้ย การเจรจาไกล่เกลี่ยให้เจ้าหนี้ชะลอการฟ้องคดีออกไปก่อน เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่แล้วจะไม่มีมาตรการลดหนี้ หรือปรับปรุงโครงสร้างหนี้ ที่จะทำให้หนี้หมดไปได้ ผลแห่งนโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมา ลูกหนี้ก็ยังคงมีหนี้สินและเป็นหนี้อยู่อย่างนั้น เพียงแต่ยังไม่ต้องผ่อนชำระในช่วงเวลา หรือได้รับการขยายระยะเวลาชำระหนี้ออกไป แต่จำนวนหนี้และภาระดอกเบี้ยก็ยังคงทบต้นอยู่ต่อไป จากมาตรการที่ผ่านมาลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะต่อรองหรือออกแบ่ววิธีการชำระหนี้ได้เอง อีกทั้งไม่อาจเสนอแผนการลดหนี้บางส่วนได้

สำหรับประเด็นของการก่อหนี้ครัวเรือนนั้น จากการศึกษพบว่า หนี้ของครัวเรือนส่วนใหญ่แล้วเกิดจากรายจ่ายที่ไม่เพียงพอกับรายได้ โดยเฉพาะรายจ่ายที่ไม่จำเป็นเร่งด่วนและไม่สอดคล้องกับความสามารถในการหารายได้ หรือมีการใช้จ่ายที่ขาดวินัย หรือขาดการวางแผนทางการเงินที่เหมาะสมในระยะยาว^๒

จะเห็นได้ว่าการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนวิธีการอื่น ๆ ที่ภาครัฐได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ การส่งเสริมความรู้ทางการเงิน มาตรการดูแลสินเชื่อบัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล ภายใต้การกำกับ รวมทั้งการจัดตั้งคลินิกแก้หนี้ จะยังไม่สามารถบรรลุเป้าหมายได้อย่างยั่งยืน หากภาครัฐไม่สามารถรักษาวินัยทางการเงินได้ กล่าวโดยสรุป สาเหตุประการสำคัญของการก่อหนี้ และการมีปัญหาชำระหนี้ของครัวเรือน เกิดจากรายจ่ายที่ไม่เพียงพอกับรายได้ และเกิดจากปัญหาทางด้านจิตวิทยาส่วนบุคคลของลูกหนี้

อย่างไรก็ตาม ต้องยอมรับว่าทุกรัฐบาลได้ตระหนักถึงปัญหาและความสำคัญของหนี้ครัวเรือน และได้พยายามหาทางแก้ปัญหามาอย่างต่อเนื่อง ล่าสุดนายกรัฐมนตรีน พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ได้มีดำริและมีการประชุมกับฝ่ายที่เกี่ยวข้องเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาหนี้สินของประชาชน รายย่อยกลุ่มต่างๆ ได้แก่ หนี้ กยศ. ๓.๖ ล้านคน ผู้ค้าประกัน ๒.๘ ล้านคน หนี้ครู/ข้าราชการ ๒.๘ ล้านบัญชี หนี้เช่าซื้อรถยนต์และมอเตอร์ไซค์ ๖.๕ ล้านบัญชี หนี้บัตรเครดิตและสินเชื่อส่วนบุคคล ๔๙.๙ ล้านบัญชี และปัญหาหนี้สินอื่นๆ ของประชาชน ๕๑.๒ ล้านบัญชี โดยมีความเห็นว่า การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนให้เบ็ดเสร็จต้องทำ ๓ เรื่องควบคู่กัน คือ การให้ความรู้ทางการเงินแก่ประชาชน การกำกับดูแลเจ้าหนี้ให้สินเชื่ออย่างเป็นธรรม และการปรับโครงสร้างหนี้และการไกล่เกลี่ยปัญหาหนี้สิน ซึ่งนับได้ว่าเป็นมาตรการที่ดี แต่ยังคงเป็นการแก้ปัญหาในระยะสั้นในวิธีการเดิม ๆ และไม่ทำให้

^๒นายสุพริศร์ สุวรรณิก, อ่างแล้ว

ภาระหนี้ของลูกหนี้หมดสิ้นไปอย่างแท้จริง เพียงแต่เป็นการยืดระยะเวลาของปัญหาออกไปเท่านั้น นอกจากนี้มาตรการดังกล่าวยังคงเกิดปัญหาในทางปฏิบัติที่ขาดประสิทธิภาพ ล่าช้า และไม่มีกฎหมายที่ทันสมัยมาแก้ปัญหา ดังจะเห็นได้ว่ามาตรการระยะสั้นดังกล่าว เช่น โกล่เกลี่ยปัญหาหนี้สินเพื่อลดการดำเนินคดีกับประชาชน เช่น หนี้ กยศ. หนี้สถาบันการเงินเฉพาะกิจ หนี้สหกรณ์, ลดภาระดอกเบี้ยของประชาชน ทั้งในส่วนสินเชื่อย่อยยอ สินเชื่อ PICO และ NANO, ปรับลดดอกเบี้ยเงินกู้ของครูและข้าราชการ รวมถึงสหกรณ์ ปรับรูปแบบการชำระหนี้ รวมถึงปรับลดค่าธรรมเนียมต่างๆ ที่ไม่จำเป็นการยกระดับการกำกับดูแล เช่น สำนักงานคณะกรรมการคุ้มครองผู้บริโภค (สคบ.) คุ้มครองความเป็นธรรมให้ประชาชนที่เช่าซื้อรถยนต์และรถจักรยานยนต์ หรือมีนโยบายเสนอแนะให้ ธพท. ทบทวนเพดานอัตราดอกเบี้ยและการกำกับดูแลบัตรเครดิต สินเชื่อส่วนบุคคลและสินเชื่อจำนำทะเบียน และกำกับดูแลไม่ให้เกิดการบริหารความเสี่ยงด้านสินเชื่อของสถาบันการเงินหรือสหกรณ์สร้างภาระแก่ผู้กู้จนเกินสมควรพร้อมทั้งเพิ่มการเข้าถึงแหล่งทุนให้ผู้ประกอบการรายย่อยและ SMEs เช่น จัดให้มี Softloan สำหรับ SME ที่เป็น NPLs เพื่อให้ธุรกิจดำเนินต่อไปได้ การเพิ่มจำนวนโรงรับจำนำและโรงรับจำนอง เป็นต้น เหล่านี้เป็นวิธีการเดิม ๆ ที่ไม่สามารถแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนได้อย่างแท้จริง

สำหรับมาตรการระยะยาวที่รัฐบาลมีการพูดถึง คือ ต้องทำให้เกิดสภาพแวดล้อมของการเข้าถึงสินเชื่อได้ง่าย (ในทางกลับกัน อาจทำให้หนี้ครัวเรือนเกิดขึ้นได้ง่ายอีกเช่นกัน) และมีการคุมยอดวงเงินกู้ที่เหมาะสม เช่น รัฐต้องเร่งส่งเสริมการแข่งขันให้อัตราดอกเบี้ยถูกลง เพิ่มระบบให้ผู้ฝากเงินมาเป็นผู้ให้สินเชื่อโดยรับความเสี่ยงมากขึ้นผ่านระบบดิจิทัล การจัดตั้งหน่วยงานขึ้นมาใหม่เพื่อกำกับดูแลสินเชื่อเช่าซื้อรถยนต์และสินเชื่อรายย่อยเป็นการเฉพาะ การจัดตั้งศูนย์ไกล่เกลี่ยข้อพิพาททางธุรกิจและการเงิน เพื่อชะลอการฟ้อง อำนวยความสะดวกให้การฟื้นฟูหนี้รายบุคคลที่มีเจ้าหนี้หลายราย ซึ่งเหล่านี้ก็ไม่ทำให้ปัญหาหนี้ครัวเรือนลดลงหรือได้รับการแก้ไขอย่างแท้จริง เพราะท้ายที่สุดแล้วหนี้ครัวเรือนก็ต้องวนกลับมาอีก

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงนโยบายของรัฐบาล จะเห็นได้จากที่ประชุมที่มีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานยังมีการหารือในเรื่องการให้ความช่วยเหลือเด็กรุ่นใหม่/คนเกษียณที่มีภาระหนี้สิน โดยจะออกมาตรการเพื่อลดภาระค่าใช้จ่าย เรื่องที่อยู่อาศัย และค่าเดินทางระบบขนส่งมวลชนในราคาถูก

ทั้งนี้ นายกรัฐมนตรี กล่าวว่า สิ่งที่คนไทยจะได้รับจากมาตรการดังกล่าว

๑. มีเงินเหลือใช้จ่ายมากขึ้นจากภาระหนี้ที่ดอกเบี้ยลดลงได้ ๒-๓ % ต่อปี
๒. ลดปัญหาการสร้างหนี้เกินตัวลงได้ทันที
๓. เพิ่มโอกาสทางสังคมและลดความเหลื่อมล้ำอย่างเป็นรูปธรรม
๔. ใช้การจัดการเพิ่มประสิทธิภาพของรัฐมาแก้ไขปัญหาเรื้อรังโดยใช้งบประมาณรัฐ

น้อยที่สุด

ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ กำลังอยู่ในขั้นตอนศึกษาหามาตรการเพื่อดำเนินการ เพื่อให้เกิดกระบวนการดำเนินการให้รวดเร็วขึ้น^๓ ซึ่งจะเห็นได้ว่ารัฐบาลยังขาดเครื่องมือใหม่ ๆ เช่นกฎหมายล้มละลายที่ทันสมัยในการเปิดโอกาสให้ลูกหนี้สามารถแก้ปัญหาหนี้สินของตนเองได้

แนวคำพิพากษาศาลฎีกาเกี่ยวกับการคุ้มครองลูกหนี้

ในทางปฏิบัติกรณีที่ลูกหนี้เป็นหนี้แล้วตกเป็นผู้ผิดนัดไม่สามารถชำระหนี้ได้ เจ้าหนี้ก็มีสิทธิฟ้องชำระหนี้ได้ตามกฎหมาย อย่างไรก็ตามในระบบกฎหมายก็มีระบบอายุความมาตัดสิทธิเจ้าหนี้ หากเจ้าหนี้ไม่ฟ้องคดีภายในกำหนด ยกตัวอย่างเช่น หนี้บัตรเครดิต ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์มาตรา ๑๙๓/๓๔ (๗) ก็บัญญัติว่า

“สิทธิเรียกร้องดังต่อไปนี้ ให้มีกำหนดอายุความสองปี

๑. ผู้ประกอบการค้าหรืออุตสาหกรรม ผู้ประกอบหัตถกรรม ผู้ประกอบศิลปอุตสาหกรรมหรือช่างฝีมือ เรียกเอาค่าของที่ได้ส่งมอบ ค่าการทำงานที่ได้ทำ หรือค่าดูแลกิจการของผู้อื่น รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป เว้นแต่เป็นการที่ได้ทำเพื่อกิจการของฝ่ายลูกหนี้นั่นเอง

๒. ผู้ประกอบเกษตรกรรมหรือการป่าไม้ เรียกเอาค่าของที่ได้ส่งมอบอันเป็นผลผลิตทางเกษตรหรือป่าไม้ เฉพาะที่ใช้สอยในบ้านเรือนของฝ่ายลูกหนี้นั่นเอง

๓. ผู้ขนส่งคนโดยสารหรือสิ่งของหรือผู้รับส่งข่าวสาร เรียกเอาค่าโดยสาร ค่าระวาง ค่าเช่า ค่าธรรมเนียม รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป

๔. ผู้ประกอบธุรกิจโรงแรมหรือห้องพัก ผู้ประกอบธุรกิจในการจำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม หรือผู้ประกอบธุรกิจสถานบริการตามกฎหมายว่าด้วยสถานบริการเรียกเอาค่าที่พัก อาหารหรือเครื่องดื่ม ค่าบริการหรือค่าการทำงานที่ได้ทำให้แก่ผู้มาพักหรือใช้บริการ รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป

๕. ผู้ขายสลากกินแบ่ง สลากกินรวบ หรือสลากที่คล้ายคลึงกัน เรียกเอาค่าขายสลาก เว้นแต่เป็นการขายเพื่อการขายต่อ

๖. ผู้ประกอบธุรกิจในการให้เช่าสังหาริมทรัพย์ เรียกเอาค่าเช่า

๗. บุคคลซึ่งมิได้เข้าอยู่ในประเภทที่ระบุไว้ใน (๑) แต่เป็นผู้ประกอบธุรกิจในการดูแลกิจการของผู้อื่นหรือรับทำงานการต่าง ๆ เรียกเอาสินจ้างอันจะพึงได้รับในการนั้น รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป

๘. ลูกจ้างซึ่งรับใช้การงานส่วนบุคคล เรียกเอาค่าจ้างหรือสินจ้างอย่างอื่นเพื่อการทำงานที่ ทำ รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป หรือนายจ้างเรียกเอาคืนซึ่งเงินเช่นว่านั้นที่ตนได้จ่ายล่วงหน้าไป

๙. ลูกจ้างไม่ว่าจะเป็นลูกจ้างประจำ ลูกจ้างชั่วคราว หรือจ้างรายวัน รวมทั้งผู้ฝึกหัดงาน เรียกเอาค่าจ้างหรือสินจ้างอย่างอื่น รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป หรือนายจ้างเรียกเอาคืนซึ่งเงินเช่นว่านั้นที่ตนได้จ่ายล่วงหน้าไป

๑๐. ครูสอนผู้ฝึกหัดงาน เรียกเอาค่าฝึกสอนและค่าใช้จ่ายอย่างอื่นตามที่ได้ตกลงกันไว้ รวมทั้งเงินที่ได้ออกทดรองไป

^๓ [https://www.moneyandbanking.co.th/article/news/debt-economic-](https://www.moneyandbanking.co.th/article/news/debt-economic-๑๔๐๖๖๔/)

๑๑. เจ้าของสถานศึกษาหรือสถานพยาบาล เรียกเอาค่าธรรมเนียมการเรียนและค่าธรรมเนียมอื่น ๆ หรือค่ารักษาพยาบาลและค่าใช้จ่ายอย่างอื่น รวมทั้งเงินที่ได้ออกทรงงไป

๑๒. ผู้รับคนไว้เพื่อการบำรุงเลี้ยงดูหรือฝึกสอน เรียกเอาค่าการงานที่ทำให้รวมทั้งเงินที่ได้ออกทรงงไป

๑๓. ผู้รับเลี้ยงหรือฝึกสอนสัตว์ เรียกเอาค่าการงานที่ทำให้ รวมทั้งเงินที่ได้ออกทรงงไป

๑๔. ครูหรืออาจารย์ เรียกเอาค่าสอน

๑๕. ผู้ประกอบวิชาชีพเวชกรรม ทันตกรรม การพยาบาล การผดุงครรภ์ ผู้ประกอบการบำบัดโรคสัตว์ หรือผู้ประกอบโรคศิลปะสาขาอื่น เรียกเอาค่าการงานที่ทำให้รวมทั้งเงินที่ได้ออกทรงงไป

๑๖. ทนายความหรือผู้ประกอบวิชาชีพทางกฎหมาย รวมทั้งพยานผู้เชี่ยวชาญเรียกเอาค่าการงานที่ทำให้ รวมทั้งเงินที่ได้ออกทรงงไป หรือคู่ความเรียกเอาคืนซึ่งเงินเช่นว่านั้นที่ตนได้จ่ายล่วงหน้าไป

๑๗. ผู้ประกอบวิชาชีพวิศวกรรม สถาปัตยกรรม ผู้สอบบัญชี หรือผู้ประกอบวิชาชีพอิสระอื่น เรียกเอาค่าการงานที่ทำให้ รวมทั้งเงินที่ได้ออกทรงงไป หรือผู้ว่าจ้างให้ประกอบการงานดังกล่าวเรียกเอาคืนซึ่งเงินเช่นว่านั้นที่ตนได้จ่ายล่วงหน้าไป”

ซึ่งเรื่องนี้ได้มีแนวคำพิพากษาศาลฎีกาว่าเป็นบรรทัดฐานไว้เช่น คำพิพากษาศาลฎีกาที่ ๕๓๘๔/๒๕๕๑ ที่วางหลักว่า หนี้จากการใช้บัตรเครดิตไม่ว่าจะเป็นหนี้จากการซื้อสินค้าและบริการต่าง ๆ หรือหนี้จากการถอนเงินสด ล้วนเป็นหนี้อันเกิดจากการใช้บัตรเครดิตด้วยกัน จึงมีอายุความ ๒ ปี ตามประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ มาตรา ๑๙๓/๓๔ (๗) ไม่อาจแยกบังคับนับอายุความแตกต่างกันได้

จากตัวอย่างข้างต้น หนี้บัตรเครดิตหรือหนี้ใด ๆ ที่เจ้าหนี้อายุระยะเวลาล่วงเลยไปแล้วมาฟ้องเกินเวลาที่กฎหมายกำหนดอายุความไว้ ลูกหนี้ก็สามารถยกเป็นข้อต่อสู้ได้

อย่างไรก็ตาม เรื่องอายุความ ลูกหนี้ต้องต่อสู้ คือต้องยื่นคำให้การต่อสู้ไว้ เนื่องจากศาลไม่อาจหยิบยกขึ้นพิจารณาเองได้ ซึ่งการต่อสู้เรื่องอายุความสามารถยกข้อต่อสู้ได้ในทุกชนิด ไม่เฉพาะหนี้บัตรเครดิตเท่านั้น นี่คือสิ่งที่ลูกหนี้จะต้องรับรู้ถึงสิทธิของตนและต้องใช้สิทธิให้การต่อสู้ มิใช่นิ่งเฉย และกรณีเช่นนี้ก็มิใช่หนทางในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนแต่อย่างใด เพราะหากเจ้าหนี้ฟ้องลูกหนี้ภายในกำหนดอายุความหรือลูกหนี้ไม่ยกอายุความเป็นข้อต่อสู้ ลูกหนี้ก็ต้องถูกพิพากษาให้ชำระหนี้อยู่ดี ดังนั้นคำกล่าวที่ว่ากฎหมายในปัจจุบันให้ความเป็นธรรมแก่ลูกหนี้แล้วจึงไม่น่าจะเป็นความจริง

สรุป

จากข้อเท็จจริงข้างต้น จะเห็นได้ว่าการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนของไทยยังคงเป็นมาตรการแบบเดิม ๆ ที่ไม่ได้ผลและไม่สามารถแก้ปัญหาในระยะยาว และยังขาดกฎหมายล้มละลายที่ทันสมัยโดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมวดการยื่นขอล้มละลายจากตัวลูกหนี้ด้วยความสมัครใจ หรือการประนอมหนี้โดยการริเริ่มจากฝ่ายลูกหนี้ จึงเป็นเรื่องจำเป็นเร่งด่วนที่รัฐจะต้องปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อสร้างความสมดุลระหว่างเจ้าหนี้และลูกหนี้เกี่ยวกับสิทธิในการแก้ไขฟื้นฟูหนี้ครัวเรือนเพื่อให้

โอกาสสุกหนี่ได้เริ่มต้นชีวิตใหม่และเป็นการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว ถ้าประเทศไทยสามารถมีกฎหมายทำนองเดียวกันกับกฎหมายล้มละลายของประเทศสหรัฐอเมริกา Chapter ๑๓ ก็นับได้ว่าเป็นการเพิ่มช่องทางแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างยั่งยืนวิธีหนึ่งอย่างแท้จริง

บทที่ ๔

วิเคราะห์สภาพปัญหาหนี้ครัวเรือนและทางแก้โดยอาศัย ปัจจัยทางจิตวิทยาและกฎหมาย

จากสภาพปัญหาที่กล่าวมาสรุปได้ว่าหนี้ครัวเรือนในประเทศไทยที่มีแนวโน้มที่จะสูงขึ้นเรื่อย ๆ และอาจส่งผลกระทบต่อสังคมและประเทศชาติในอนาคต จะเห็นได้ว่า ปัญหาหนี้ครัวเรือนสะสมเกิดขึ้นจากลักษณะดังต่อไปนี้

ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา^๑

๑. มีความต้องการบริโภคในลักษณะเลียนแบบ กล่าวคือจะมีการเปรียบเทียบรูปแบบการใช้ชีวิตให้เท่าเทียมกับผู้อื่นที่อยู่ในสังคมเดียวกันในลักษณะอยากมี อยากได้ อยากเป็น อยากครอบครอง หรืออยากบรรลุวัตถุประสงค์บางอย่างตามที่สังคมยอมรับ โดยมีได้พิจารณาถึงรายได้ หรือความสามารถในการหารายได้

๒. ขาดการเคารพตนเอง (Self-esteem) กล่าวคือ ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง ขาดความนับถือตนเอง ส่งผลให้การใช้ชีวิตและการบริโภคถูกจูงใจโดยสิ่งแวดล้อม สังคม และการโฆษณาชวนเชื่อทั้งทางตรงและทางอ้อม ปัจจัยจากสื่อและการปลูกฝังทางวัฒนธรรมก็มีส่วนในการหล่อหลอมความคิดแบบบริโภคนิยม ขาดหลักยึดในการบริโภคเท่าที่ทำได้ และชอบแสดงออกถึงความมั่งมีทั้งที่ความเป็นจริงทรัพย์สินส่วนใหญ่ล้วนเกิดจากการก่อหนี้สิน

๓. ขาดวินัยในการออมและการลงทุน ไม่มีเป้าหมายที่จะมีอิสรภาพทางการเงิน ปัจจัยนี้เป็นเรื่องสำคัญเพราะคนที่ใช้จ่ายเกินรายได้ล้วนไม่มีการออม แถมยังต้องก่อหนี้ไม่จบสิ้น ลักษณะเช่นนี้เกิดจากการขาดเป้าหมายหรือไม่มีความมุ่งมั่นในการสร้างความมั่งคั่งเพื่ออนาคต

๔. ขาดการควบคุมตนเอง ชอบความพึงพอใจเฉพาะหน้ามากกว่าคิดถึงผลลัพธ์ในอนาคต การก่อหนี้ส่วนใหญ่คือการนำเงินในอนาคตมาใช้ในปัจจุบัน หรือการนำเงินในอนาคตที่ยังไม่เกิดขึ้นหรืออาจไม่เกิดขึ้นมาใช้ในปัจจุบัน การก่อหนี้จึงเกิดขึ้น หมายความว่า คนส่วนใหญ่ที่เป็นหนี้เพราะใช้จ่ายรายได้ที่หามาหมดในทันทีโดยไม่มีการออม เพราะต้องการความพึงพอใจในปัจจุบัน ต่างจากคนที่ออมแล้วนำเงินไปลงทุนซึ่งต้องการผลลัพธ์ที่ดีในอนาคต ดังนั้น คนที่ขาดการควบคุมตนเองในความปลอดภัยเฉพาะหน้าก็จะก่อหนี้ได้โดยง่าย

๕. การถูกจูงใจโดยการโฆษณา สิ่งนี้เป็นปัจจัยภายนอก เป็นเรื่องที่นักจิตวิทยาการตลาดนำมาใช้ในการส่งเสริมการขาย เช่น การโฆษณาในรูปแบบต่าง ๆ การใช้ภาพหรือถ้อยคำให้เกิดความอยาก หรือการทำโปรโมชั่นลดแลกแจกแถม สิ่งนี้จะทำให้เกิดการบริโภคเกินความจำเป็น ทำให้คนที่ขาดวินัยในการใช้จ่ายแยกไม่ออกว่าสิ่งไหนจำเป็นแต่ไม่เร่งด่วน หรือสิ่งไหนเร่งด่วนแต่ไม่จำเป็น และบางครั้งก็ทำให้ไม่สามารถแยกแยะได้ว่าอะไรจำเป็นหรือเร่งด่วน ผลก็คือทำให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอยโดยไม่จำเป็น

^๑ Morgan Housel, The Psychology of Money, Harriman House, ๒๐๒๐

ปัจจัยทางด้านกฎหมาย

๑. ขาดกฎหมายควบคุมการก่อกวนของบุคคลธรรมดา กล่าวคือ ไม่มีกฎหมายเปรียบเทียบหรือกฎหมายควบคุมมิให้บุคคลธรรมดา ก่อกวนได้ แม้ว่าแนวคิดนี้จะขัดกับระบบตลาดเสรี แต่การปล่อยให้บุคคลธรรมดาก่อกวนเร็วเกินไปอาจนำไปสู่ปัญหาสังคมหรือปัญหาเศรษฐกิจด้านอื่น ๆ

๒. ขาดกฎหมายปรับปรุงโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดา หรือขาดกฎหมายล้มละลายที่เปิดโอกาสให้บุคคลธรรมดาที่มีหนี้สินและไม่สามารถชำระหนี้ได้ยื่นคำร้องขอล้มละลายต่อศาลด้วยความสมัครใจ หรือยื่นขอปรับโครงสร้างหนี้ในการชำระหนี้ได้

จะเห็นได้ว่า จากสภาพปัญหาและข้อเท็จจริงที่ได้ศึกษามา หนี้ครัวเรือนเกิดจากปัจจัยทางด้านจิตวิทยาเป็นสำคัญ นอกจากนั้น รัฐบาลยังขาดนโยบายในการส่งเสริมให้ประชาชนมีการออมและการลงทุน แต่กลับสนับสนุนให้ประชาชนมีการบริโภคหรือกระตุ้นให้มีการใช้จ่ายเพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจ ผลก็คือทำให้เกิดการบริโภคแบบไม่มีที่สิ้นสุด แต่การรณรงค์ให้ประชาชนออมเงินและนำเงินออมไปลงทุนยังไม่มีนโยบายที่เด่นชัดเป็นรูปธรรม

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าประชาชนจะมีหนี้ครัวเรือนในสัดส่วนที่สูงมาก แต่หากมีกฎหมายหรือช่องทางในการประนอมหนี้หรือปรับปรุงโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาเหมือนกับหลาย ๆ ประเทศ การมีหนี้ครัวเรือนก็มีทางแก้

บทวิเคราะห์ในมิติทางสังคม

ในทางสังคม ความจริงคือระบบเศรษฐกิจและโครงสร้างกฎหมายล้มละลายของไทยในปัจจุบันมีความเหลื่อมล้ำ และไม่เป็นธรรมกับผู้มีรายได้น้อยหรือชนชั้นกลาง หากเหลียวมองไปดูคนส่วนใหญ่ของประเทศ คนที่อยู่บนรถเมล์ หรือแม้กระทั่งผู้คนที่โดยสารรถไฟฟ้าที่แออัดยัดเยียดกันในช่วงเวลาเร่งด่วน คนเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้วไม่มีอิสระในการดำเนินชีวิตที่แท้จริง พวกเขาไม่สามารถใช้ชีวิตเหมือนอย่างที่ต้องการจะใช้ พวกเขาต้องทำงาน ผ่อนบ้าน ผ่อนรถ ผ่อนหนี้บัตรเครดิต มีก็เปอร์เซ็นต์ของคนทั้งหมดนี้ที่ไม่เป็นหนี้ มีก็คนที่ไม่มีหนี้ มีก็คนที่ไม่ต้องทำงานแล้วสามารถไปพักผ่อนเดินทางท่องเที่ยวเมื่อใดก็ได้ที่ต้องการ มีก็เปอร์เซ็นต์ของคนในประเทศนี้ที่มีอิสรภาพทางการเงินที่แท้จริง

ปัญหาสำคัญที่คนส่วนใหญ่ต้องเผชิญคือ กักตักแห่งหนี้ที่ระบบเศรษฐกิจและสังคมออกแบบไว้ผ่านโครงสร้างทางสังคมที่เน้นการบริโภค ผ่านระบบการตลาดที่ปล่อยให้มีการโฆษณาชวนเชื่อ ผ่านระบบการศึกษาที่ไม่สอนให้คนรู้จักออมหรือลงทุน ไม่ปลูกฝังทัศนคติให้มีอิสรภาพทางการเงิน และผ่านระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีที่บิดเบี้ยวด้วยการเปิดโอกาสให้มีการก่อกวนอย่างง่ายดาย แต่การปรับปรุงโครงสร้างหนี้หรือการแก้ปัญหาหนี้ของภาคประชาชนกลับทำได้ยากยิ่ง

ระบบการเงินที่มีอยู่ในขณะนี้ เป็นระบบการเงินที่ผูกขาดมีธนาคารหรือสถาบันการเงินจำนวนน้อย ขาดธนาคารชุมชนหรือธนาคารรายย่อยที่เป็นทางเลือกให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินทุนต้นทุนต่ำ ไม่มีมาตรการผ่อนคลายในการเข้าถึงแหล่งทุนและการชำระหนี้คืน ลูกหนี้เมื่อเป็นหนี้แล้วขาดอำนาจต่อรองและต้องตกเป็นเบี้ยล่างที่ต้องแบกรับความเครียดและการหาเงินมาชำระดอกเบี้ยที่สูงมาก โดยไม่มีโอกาสล้มตาอำปาก ไม่สามารถหลุดพ้นจากกับดักแห่งหนี้ หลายคนต้องเป็นหนี้ตลอดชีวิต หากเปรียบเทียบในเชิงสังคม คนที่มีหนี้สินแล้วมองไม่เห็นช่องทางการปลดหนี้ ชีวิตก็ไม่ต่างจากการเป็นทาสทางเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจที่บิดเบี้ยวเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรม

ยิ่งไปกว่านั้น ระบบกฎหมายล้มละลายของไทยในปัจจุบันมีลักษณะกำหนดให้ลูกหนี้ที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวจะต้องดำเนินการตามที่เจ้าหนี้กำหนดเท่านั้น การประนอมหนี้ก่อนและหลังล้มละลายไม่สามารถกระทำได้หากเจ้าหนี้ไม่ยินยอม และลูกหนี้ไม่อาจยื่นคำร้องขอให้ตนเองล้มละลายเพื่อล้างหนี้ได้ อีกทั้งกฎหมายยังกำหนดให้บุคคลล้มละลายสิ้นสถานะทางสังคมและทำลายความน่าเชื่อถือของบุคคลนั้น เช่น ห้ามบุคคลล้มละลายรับราชการหรือดำรงตำแหน่งทางการเมือง เหล่านี้นับเป็นการลงโทษที่รุนแรงต่อลูกหนี้เป็นอย่างมาก

ระบบเช่นนี้ มีความผิดปกติดูอยู่ในตัวเอง หากมองในแง่ร้ายอาจกล่าวได้ว่าเป็นระบบที่เอารัดเอาเปรียบคนจนและชนชั้นกลางอย่างเลียดเย็น แม้อาจไม่มีใครตั้งใจให้เกิดขึ้น แต่เป็นสภาพความจริงทางสังคมที่ดำรงอยู่ ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือ ในตอนแรก ก่อนการเป็นหนี้ ผู้ให้กู้จะปฏิบัติต่อว่าที่ลูกหนี้ดีเป็นพิเศษ มีการออกผลิตภัณฑ์ทางการเงิน มีการลดอัตราดอกเบี้ยช่วงหนึ่ง มีการสนทนาคุณต่าง ๆ มีการนำเสนอสิทธิประโยชน์เพื่อเชิญชวนให้ประชาชนกู้ แต่เมื่อผู้กู้ผิดนัดอัตราดอกเบี้ยที่สูงลิ่วก็ถูกนำมาใช้ทันที ทั้งดอกเบี้ยทบต้นและเบี้ยปรับทั้งหลายก็จะคิดเข้ากับลูกหนี้ที่ผิดนัดโดยปราศจากความเมตตากรุณา ธนาคารหรือสถาบันการเงินไม่เคยพึงเหตุผลจากลูกหนี้ในทุกกรณี เมื่อมีการชำระหนี้ล่าช้าเกิดขึ้น หรือมีการผิดนัดชำระหนี้ การฟ้องคดี การยึดทรัพย์ หรือการฟ้องให้ลูกหนี้ล้มละลายก็จะตามมาในทันที

ทางแก้ของปัญหาข้างต้น สามารถทำได้ โดยวิธีการดังต่อไปนี้

๑. สร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องการออม การลงทุน การมีเป้าหมายในการบรรลุอิสรภาพทางการเงิน และการดำรงชีวิตให้ใช้จ่ายไม่เกินรายได้ สิ่งนี้ต้องกำหนดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนภาคบังคับในการศึกษาทุกระดับชั้น

๒. ออกกฎหมายหรือระเบียบเกี่ยวกับการโฆษณาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ในทำนองเดียวกันกับการโฆษณาเครื่องดื่มประเภทสุราและของมีนเมา หรือโฆษณาบุหรี่ย ในลักษณะมีคำเตือนที่เป็นอันตรายต่อการสูบบุหรี่หรือก่อกวนทุกประเภท

๓. แก้ไขกฎหมายล้มละลาย คือ พระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.๒๔๘๓ ให้มีหลักการที่ลูกหนี้สามารถชำระหนี้ด้วยความสมัครใจ (Individual Voluntarily Arrangement) การขอปลดเปลื้องหนี้สินสำหรับบุคคลใด ๆ ที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ (Debt Relief Orders, DROs) หรือการร้องขอให้ตนเองเป็นบุคคลล้มละลายเพื่อหลุดพ้นจากการชำระหนี้ (Bankruptcy Petition) ทั้งสามวิธีนี้เป็นวิธีในกฎหมายของประเทศสหราชอาณาจักร หรือระบบของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ประชาชนที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวสามารถยื่นคำร้องต่อศาลตามมาตรา ๗ (Chapter ๗) หรือลูกหนี้สามารถยื่นแผนการชำระหนี้โดยสมัครใจได้เอง ตามมาตรา ๑๓ (Chapter ๑๓) หรืออาจใช้รูปแบบของกฎหมายล้มละลายของประเทศอินเดีย เช่น บุคคลธรรมดาสามารถยื่นคำขอเริ่มต้นชีวิตใหม่ (Fresh Start) ซึ่งเป็นการขอปลดเปลื้องหนี้สินที่ไม่เกิน ๓๕,๐๐๐ รูปี หากบุคคลนั้นมีรายได้ไม่เกิน ๖๐,๐๐๐ รูปี ต่อปี และยังมีรูปแบบของประเทศสิงคโปร์ที่เจ้าหนี้หรือลูกหนี้อาจร้องขอให้ล้มละลายได้เมื่อลูกหนี้เป็นหนี้ไม่น้อยกว่า ๑๕,๐๐๐ ดอลลาร์สิงคโปร์ ซึ่งลูกหนี้สามารถเสนอจำนวนและวิธีการในการชำระหนี้ให้แก่

เจ้าหนี้ภายในเวลาไม่เกิน ๕ ปี เมื่อลูกหนี้ปฏิบัติตามแผนการชำระหนี้ (ซึ่งลูกหนี้อาจเสนอแผนขอลดหนี้บางส่วน) ลูกหนี้ก็จะหลุดพ้นจากหนี้สินและสามารถเริ่มต้นชีวิตใหม่ (Fresh Start)^๒

สรุป

ทางแก้ทางด้านจิตวิทยา

๑. รัฐบาลควรให้การเรียนรู้หรือให้ข้อมูลแก่ประชาชนเกี่ยวกับการวางแผนการเงิน การกำหนดเป้าหมายเพื่อการมีอิสรภาพทางการเงิน การออมและการลงทุนอย่างเป็นรูปธรรม โดยรัฐควรมีหน่วยงานที่รับผิดชอบในด้านนี้โดยเฉพาะ จะทำให้ประชาชนตระหนักและเกิดการเรียนรู้ในการใช้จ่าย การออม และการลงทุนอย่างถูกต้องและระมัดระวัง

๒. สถาบันการศึกษาควรกำหนดหลักสูตรการเรียนการสอนวิชาการบริหารเงินและการบริโภคที่เหมาะสมตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงระดับมหาวิทยาลัย และควรเป็นวิชาภาคบังคับในทุกระดับชั้น เพื่อปลูกฝังเยาวชนและประชาชนให้มีความฉลาดในการออม การบริโภค การลงทุน และรู้จักวางแผนการเงิน

ทางแก้ด้านกฎหมาย

๑. ควรมีกฎหมายปรับปรุงโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดา เพื่อเยียวยาหรือหาทางออกให้กับบุคคลธรรมดาที่มีหนี้สินล้นพ้นตัว เพื่อให้มีโอกาสเริ่มต้นชีวิตใหม่ในการสร้างฐานะ หรือแก้ไขปัญหาหนี้สินที่ไม่สามารถชำระคืนเจ้าหนี้ได้ในกฎหมายล้มละลาย โดยควรพิจารณาแก้ไขกฎหมายพระราชบัญญัติล้มละลาย พ.ศ.๒๕๕๓ ให้มีหลักการที่ลูกหนี้สามารถชำระหนี้ด้วยความสมัครใจ (Individual Voluntarily Arrangement) การขอลดเปลื้องหนี้สินสำหรับบุคคลใด ๆ ที่ไม่สามารถชำระหนี้ได้ (Debt Relief Orders, DROs) หรือการร้องขอให้ตนเองเป็นบุคคลล้มละลายเพื่อหลุดพ้นจากการชำระหนี้ (Bankruptcy Petition) ทั้งสามวิธีนี้เป็นวิธีในกฎหมายของประเทศสหราชอาณาจักร หรืออาจนำระบบของประเทศสหรัฐอเมริกาที่ประชาชนที่มีหนี้สินล้นพ้นตัวสามารถยื่นคำร้องต่อศาลตามมาตรา ๗ (Chapter ๗) หรือลูกหนี้สามารถยื่นแผนการชำระหนี้โดยสมัครใจได้เองตามมาตรา ๑๓ (Chapter ๑๓) หรืออาจใช้รูปแบบของกฎหมายล้มละลายของประเทศอินเดีย เช่น บุคคลธรรมดาสามารถยื่นคำขอเริ่มต้นชีวิตใหม่ (Fresh Start) ซึ่งเป็นการขอลดเปลื้องหนี้สินที่ไม่เกิน ๓๕,๐๐๐ รูปี หากบุคคลนั้นมีรายได้ไม่เกิน ๖๐,๐๐๐ รูปี ต่อปี และยังมีรูปแบบของประเทศสิงคโปร์ที่เจ้าหนี้หรือลูกหนี้อาจร้องขอให้ล้มละลายได้เมื่อลูกหนี้เป็นหนี้ไม่น้อยกว่า ๑๕,๐๐๐ ดอลลาร์สิงคโปร์ ซึ่งลูกหนี้สามารถเสนอจำนวนและวิธีการในการชำระหนี้ให้แก่เจ้าหนี้ภายในเวลาไม่เกิน ๕ ปี เมื่อลูกหนี้ปฏิบัติตามแผนการชำระหนี้ (ซึ่งลูกหนี้อาจเสนอแผนขอลดหนี้บางส่วน) ลูกหนี้ก็

^๒เอียน ชุนแก้ว, การขอจัดการทรัพย์สินตามกฎหมายล้มละลายโดยสมัครใจของบุคคลธรรมดา (Individual Voluntary Insolvency Petition), เอกสารวิชาการส่วนบุคคลหลักสูตร “ผู้บริหาร กระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่ ๒๓” วิทยาลัยการยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, ๒๕๖๒

จะหลุดพ้นจากหนี้สินและสามารถเริ่มต้นชีวิตใหม่ (Fresh Start)^๓ และควรกำหนดหลักเกณฑ์เพิ่มเติม ดังนี้

๑.๑ กรณีเกี่ยวกับกระบวนการเสนอคำฟ้องขอให้ลูกหนี้ที่เป็นบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำล้มละลาย บุคคลที่มีสิทธิยื่นคำร้อง ได้แก่ ลูกหนี้และต้องเป็นลูกหนี้ประเภทบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำ จากการที่ได้ศึกษากฎหมายล้มละลายของประเทศไทยตามพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๕๘๓ ซึ่งให้เจ้าหนี้เท่านั้นที่นำมายื่นคำฟ้องเป็นคดีล้มละลายได้ และหากลูกหนี้ไม่ต้องการที่จะล้มละลายแต่ประสบปัญหาทางการเงินแล้วลูกหนี้สามารถยื่นคำร้องขอฟื้นฟูกิจการได้ต้องเป็นลูกหนี้ประเภทนิติบุคคลตามหลักเกณฑ์ตามหมวด ๓/๑ หรือ นิติบุคคลตามหมวด ๓/๒ เท่านั้น และเหตุใดจึงต้องเป็นลูกหนี้ซึ่งมีรายได้ประจำ กรณีนี้ผู้วิจัยเห็นว่าหนี้ครัวเรือนดังที่ได้วิเคราะห์มาแล้วนั้นเกิดจากหนี้อุปโภคบริโภคที่สถาบันการเงินนั้นอนุมัติให้สินเชื่อโดยพิจารณาจากความเป็นไปได้ในการชำระหนี้เงินกู้คืนกับสถาบันการเงินนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่ากรณีที่ลูกหนี้มีหนี้สินส่วนตัว กล่าวคือมีหนี้สินมากกว่าทรัพย์สิน แต่ยังคงมีรายได้ประจำก็ย่อมเป็นหลักประกันความเป็นไปได้แล้วว่าลูกหนี้บุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำนั้นจะชำระหนี้ให้กับเจ้าหนี้ได้

๑.๒ ในกรณีที่ลูกหนี้ยื่นคำร้องขอปรับปรุงโครงสร้างหนี้ส่วนบุคคลหรือยื่นขอให้ตนเองล้มละลายด้วยความสมัครใจ ควรมีมาตรการช่วยเหลือลูกหนี้ไม่ให้ล้มละลาย โดยกำหนดให้มีมาตรการบังคับหยุดพักการชำระหนี้ “Automatic Stay” ที่ห้ามเจ้าหนี้และผู้ที่เกี่ยวข้องกับหนี้ใช้สิทธิบังคับชำระหนี้แก่ลูกหนี้ในทุกทางไม่ว่าจะเป็นคดีแพ่งหรือคดีล้มละลาย หากลูกหนี้ใช้สิทธิโดยไม่สุจริตและทำให้หลักประกันของเจ้าหนี้เสียหาย ศาลอาจมีคำสั่งยกเลิกมาตรการดังกล่าวได้ เป็นการป้องกันผลประโยชน์ให้กับทั้งฝ่ายเจ้าหนี้และลูกหนี้

๑.๓ การกำหนดกระบวนการยื่นคำร้องปรับโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาเป็นการเฉพาะ เมื่อศาลพิจารณาเห็นชอบด้วยแผนการปรับโครงสร้างหนี้แทนกระบวนการล้มละลายปกติที่ศาลจะมีคำสั่งพิทักษ์ทรัพย์เด็ดขาดและพิพากษาให้เป็นบุคคลล้มละลายนั้น คำสั่งเห็นชอบด้วยแผนการปรับโครงสร้างหนี้จะไม่กระทบต่อสิทธิเสรีภาพของลูกหนี้ดังเช่นกระบวนการล้มละลายปกติส่งผลให้ลูกหนี้ยังคงทำนิติกรรมเกี่ยวกับทรัพย์สินของตนได้ และเป็นไปตามหลักการให้อภัยแทนการลงโทษทางการแพ่งซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศและเป็นไปตามกฎหมายล้มละลายตามหลักสากล

๒. ควรแก้ไขกฎหมายลดอัตราดอกเบี้ยในกรณีที่หนี้ของบุคคลธรรมดาที่ไม่ใช่หนี้สินทางธุรกิจ ซึ่งรวมถึงลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้รายย่อย และหนี้บัตรเครดิต เป็นต้น

๓. ควรออกกฎหมายนำระบบ DRO (Debt Relief Orders) มาใช้ในการแก้ไขปัญหานี้รายย่อย

^๓ เอื้อน ขุนแก้ว, การขอจัดการทรัพย์สินตามกฎหมายล้มละลายโดยสมัครใจของบุคคลธรรมดา (Individual Voluntary Insolvency Petition), เอกสารวิชาการส่วนบุคคลหลักสูตร “ผู้บริหาร กระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่ ๒๓” วิทยาลัยการยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, ๒๕๖๒

การนำระบบ DRO (Debt Relief Orders) ของประเทศสหราชอาณาจักรมาใช้เป็นแนวทางในการแก้ปัญหานี้ครัวเรือนในประเทศไทยก็น่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่ง

ระบบ DOR เป็นทางเลือกที่ดีในการแก้ปัญหานี้ครัวเรือน เพื่อให้ลูกหนี้รายย่อยสามารถหลุดพ้นจากหนี้ได้อย่างสิ้นเชิง ซึ่งระบบนี้ใช้ในกลุ่มประเทศสหราชอาณาจักร

ระบบ DOR ถูกนำมาใช้ในประเทศอังกฤษเมื่อ ค.ศ. ๒๐๐๗ ในกฎหมาย Tribunals, Courts and Enforcement Act ๒๐๐๗ โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมในกฎหมายล้มละลายหลัก คือ Insolvency Act ๑๙๘๖ ด้วย

หลักการของ DRO มีว่า จำนวนหนี้ที่ลูกหนี้จะขอใช้กระบวนการ DRO จะต้องไม่เกิน ๓๐,๐๐๐ ปอนด์ และผู้ยื่นคำขอเข้ากระบวนการนี้จะต้องเป็นผู้ที่ไม่เป็นเจ้าของอสังหาริมทรัพย์หรือเจ้าของบ้าน

ประโยชน์ของกระบวนการ DRO

๑. ลดขั้นตอนและประหยัดค่าใช้จ่ายและสะดวกกว่าการเข้าสู่กระบวนการล้มละลาย

๒. สามารถพักการชำระหนี้โดยสิ้นเชิงภายในกำหนดระยะเวลา ๑๒ เดือนนับแต่เริ่มกระบวนการ เจ้าหนี้ไม่สามารถฟ้องบังคับชำระหนี้หรือกระทำการระงับสิทธิใด ๆ ของลูกหนี้ได้ ระยะเวลานี้เป็นกระบวนการให้ลูกหนี้ได้มีโอกาสหางานสร้างรายได้หรือประกอบอาชีพตั้งต้นชีวิตใหม่ และไม่จำเป็นต้องไปปรากฏตัวที่ศาล ไม่ต้องเข้ากระบวนการศาล

เมื่อครบระยะเวลาพักชำระหนี้ ๑๒ เดือน หากยังไม่มีรายได้พอชำระหนี้ ก็ให้ถือว่าหนี้นั้นระงับ หรือถูกล้างไปทั้งจำนวน

ปกติแล้วกระบวนการ DRO คือกระบวนการล้างหนี้ที่นอกศาลที่มีกฎหมายรับรอง แต่จะมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่เป็นนายทะเบียนและประกาศให้บุคคลทั่วไปทราบว่าใครบ้างที่เข้าสู่กระบวนการนี้ โดยจะเรียกเก็บค่าธรรมเนียมต่ำ แต่จ่ายครั้งเดียว ปกติแล้วคนที่เข้าสู่กระบวนการนี้ส่วนใหญ่จะจบลงที่สามารถล้างหนี้ให้หมดไปและไม่ต้องตกอยู่ในสถานะบุคคลล้มละลาย

๓. ออกกฎหมายหรือระเบียบเกี่ยวกับการโฆษณาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ในทำนองเดียวกันกับการโฆษณาเครื่องดื่มประเภทสุราและของมีนเมา หรือโฆษณาบุหรี่ ในลักษณะมีค่าเตือนที่เป็นอันตรายต่อการสูบบุหรี่หรือก่อกวนทุกประเภท

บทที่ ๕

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง แนวทางการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจากมุมมองจิตวิทยาและกฎหมาย ล้มละลายในประเทศไทย ผู้วิจัยได้กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัยไว้ ๓ ข้อ ประกอบด้วย

๑. เพื่อศึกษาปัจจัยมูลเหตุของการก่อหนี้ของบุคคลธรรมดาในมิติทางด้านเศรษฐกิจและจิตวิทยา

๒. เพื่อศึกษาโครงสร้างกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยเกี่ยวกับกลไกในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือน

๓. เพื่อเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นระบบโดยอาศัยแนวคิดทางจิตวิทยาและกฎหมาย

ในการดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากหลายแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง และรวบรวมข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์เชิงลึกจากประชากรกลุ่มตัวอย่างเพื่อให้ข้อมูลที่ได้มีความเที่ยงตรงและน่าเชื่อถือ ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลนั้น ผู้วิจัยใช้การสังเคราะห์และวิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล แล้วนำมาสรุปโดยนำมาพิจารณาเกี่ยวกับแนวคิดทฤษฎีตามหลักจิตวิทยาและกฎหมายล้มละลายที่ใช้บังคับอยู่ในปัจจุบัน จนกระทั่งได้แนวทางในการแก้ไขปัญหา อุปสรรค ข้อจำกัดของการก่อหนี้ครัวเรือนและการแก้ปัญหาหนี้ ซึ่งผลที่ได้สามารถตอบวัตถุประสงค์การวิจัยครบทุกข้อแบ่งเป็นบทสรุปและข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

สรุป

ปัญหาหนี้ครัวเรือนสะสมเกิดขึ้นจากลักษณะดังต่อไปนี้

ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา เกิดจากการบริโภคในลักษณะเลียนแบบ โดยผู้บริโภคภาคครัวเรือนที่สร้างหนี้ไม่ได้พิจารณาถึงรายได้หรือความสามารถในการหารายได้ ขาดการเคารพตนเอง (Self-esteem) ขาดวินัยในการออมและการลงทุน ไม่มีเป้าหมายที่จะมีอิสรภาพทางการเงิน ขาดการควบคุมตนเอง ชอบความพึงพอใจเฉพาะหน้ามากกว่าคิดถึงผลลัพธ์ในบั้นปลาย ถูกจูงใจโดยการโฆษณา

ปัจจัยทางด้านกฎหมาย ขาดกฎหมายควบคุมการสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดา กล่าวคือ ไม่มีกฎระเบียบหรือกฎหมายควบคุมมิให้บุคคลธรรมดาก่อหนี้เกินรายได้ ขาดกฎหมายปรับปรุงโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดา และขาดกฎหมายล้มละลายที่เปิดโอกาสให้บุคคลธรรมดาที่มีหนี้สินและไม่สามารถชำระหนี้ได้ยื่นคำร้องขอล้มละลายต่อศาลด้วยความสมัครใจได้

ข้อเสนอแนะ

๑. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐบาลควรกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องการออม การลงทุน การมีเป้าหมายในการบรรลุอิสรภาพทางการเงิน การสร้างวินัยทางการเงิน และการดำรงชีวิตให้ใช้จ่ายไม่เกินรายได้ ควรกำหนดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนภาคบังคับในการศึกษาทุกระดับชั้น

๒. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

๒.๑ รัฐบาลควรผลักดันให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช ๒๕๕๓ โดยเพิ่มเติมกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำ โดยผู้วิจัยเห็นว่าควรพิจารณาแก้ไขในแนวทางของกฎหมายล้มละลายของประเทศสหรัฐอเมริกา Chapter ๑๓ และนำข้อดีของระบบกฎหมายของประเทศสหราชอาณาจักรและประเทศสิงคโปร์มาประกอบเพิ่มเติมให้ได้กฎหมายแก้ปัญหาหนี้ที่สมบูรณ์ทันสมัยและสามารถแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนได้อย่างยั่งยืน

๒.๒ นอกเหนือจากข้อ ๑. แล้วรัฐบาลควรออกกฎหมายแก้ปัญหาหนี้ของบุคคลธรรมดา หรือที่เรียกว่าระบบ DRO ที่ใช้กันในกลุ่มประเทศสหราชอาณาจักรเพื่อให้ลูกหนี้รายย่อยให้สามารถเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้

๒.๓ รัฐบาลควรออกกฎหมายหรือระเบียบเกี่ยวกับการโฆษณาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ในทำนองเดียวกันกับการโฆษณาเครื่องดื่มประเภทสุราและของมีนเมา หรือโฆษณาบุหรี่ ในลักษณะมีคำเตือนที่เป็นอันตรายต่อการสูบบุหรี่หรือก่อนนี้ทุกประเภท

๓. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมของการฟ้องบังคับชำระหนี้กับลูกหนี้ที่เป็นหนี้ครัวเรือน

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

เอกสารวิจัย

เอื้อน ชุนแก้ว. “การขอจัดการทรัพย์สินตามกฎหมายล้มละลายโดยสมัครใจของบุคคลธรรมดา (Individual Voluntary Insolvency Petition)”. เอกสารวิชาการส่วนบุคคลหลักสูตร, ผู้บริหาร กระบวนการยุติธรรมระดับสูง รุ่นที่ ๒๓, วิทยาลัยการยุติธรรม สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการศาลยุติธรรม, ๒๕๖๒.

ฐานข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์

ธันท์ สุขวัฒนาวิทย์, ปัจจัยส่วนประสมทางการตลาด”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก <http://dspace.bu.ac.th/bitstream/123456789/1223/1/tanut.sukw.pdf>. ๒๕๖๓.

พิจิตรา สุทธิเกษม, ไกรสร บารมีอวยชัย. “การพัฒนากฎหมายล้มละลาย: ศึกษากรณีการปรับโครงสร้างหนี้ครัวเรือน ของบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำ”. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <https://grad.dpu.ac.th/upload/content/files,.pdf>. ๒๕๖๓.

สรสา ชื่นโชคสันต์, นางสาวภาวนิษฐ์ ชั่ววัลลี, นายวิริยะ ดำรงค์ศิริ. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_30_Oct_2019.aspx. ๒๕๖๒.

สุพริศร์ สุวรรณิก. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/DocLib_/Article_2_Oct_2018.pdf. ๒๕๖๒.

เสาวนีย์ ณ นคร. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก : <http://libdcms.nida.ac.th/thesis6/2557/b185289.pdf>. ๒๕๕๗.

https://www.prachachat.net/finance/news-703734https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitution/Highlights/ASEANCommunity/BankersTalk/Vol3_Issue1.pdf

<https://www.bot.or.th/Thai/FinancialInstitution/Highlights/ASEANCommunity/BankersTalk/Vol๓Issue๑.pdf>

<https://www.prachachat.net/finance/news-585969>

https://www.scbeic.com/th/detail/product/7138https://www.bot.or.th/Thai/ResearchAndPublications/articles/Pages/Article_30Oct_2019.aspx

http://digital_collect.lib.buu.ac.th/dcms/files/55930277/chapter2 .pdf

<https://psychodiary.com/behavioral/maslows-hierarchy-of-needs>

<https://www.moneyandbanking.co.th/article/news/debt-economic-140664/>

ภาษาต่างประเทศ

Morgan Housel, The Psychology of Money, Harriman House, 2020

ภาคผนวก

แบบสอบถามงานวิจัย วปอ.

โครงการวิจัย เรื่อง แนวทางการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจากมุมมองจิตวิทยาและกฎหมาย
ล้มละลายในประเทศไทย

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

ผู้วิจัย ดร.คณิศร ทนงชัย ฉายไฟโรจน์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ ๖๓

.....

(โปรดทำเครื่องหมายในช่องสี่เหลี่ยม หรือเติมข้อความในช่องว่าง)

1. รายละเอียดเกี่ยวกับผู้ตอบแบบสอบถาม

เพศ

ชาย

หญิง

อายุ.....ปี

อาชีพ

รับราชการ

รับจ้าง

การศึกษา

ต่ำกว่าระดับปริญญาตรี

ปริญญาตรี

ปริญญาโท

ปริญญาเอก

รายได้ต่อเดือน

ต่ำกว่า 15,000 บาท

15,000-30,000 บาท

30,000-50,000 บาท

มากกว่า 50,000 บาท

2. สถานการณ์การเป็นหนี้ในปัจจุบัน

ไม่มีหนี้สินใดๆ

มีหนี้สิน

3. ประเภทหนี้

- หนี้กู้ยืมที่บ้าน
- หนี้กู้ยืมรถยนต์
- หนี้กู้ยืมเครื่องใช้ไฟฟ้าหรือสิ่งอำนวยความสะดวกในบ้าน
- หนี้โทรศัพท์มือถือ
- หนี้การศึกษาบุตร
- หนี้ท่องเที่ยว
- หนี้กู้ยืมเพื่อการลงทุน
- หนี้เพื่อการใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
- หนี้อื่นๆ (โปรดระบุ).....

4. จำนวนภาระหนี้

- ไม่เกิน 10,000 บาท
- เกิน 10,000 บาท แต่ไม่เกิน 50,000 บาท
- เกิน 50,000 บาท แต่ไม่เกิน 100,000 บาท
- เกิน 100,000 บาท แต่ไม่เกิน 1,000,000 บาท
- เกิน 1,000,000 บาท แต่ไม่เกิน 5,000,000 บาท
- เกิน 5,000,000 บาท แต่ไม่เกิน 10,000,000 บาท
- เกิน 10,000,000 บาท ขึ้นไป

5. สาเหตุของการก่อหนี้ เป็นเพราะเหตุใด

- มีความจำเป็นเนื่องจากรายได้ไม่พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน
- มีความจำเป็นต้องมีสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิต
- หักห้ามใจตนเองไม่ได้ มีความต้องการอยากสะดวกสบาย
- ต้องทำตัวให้ทันสมัยเทียบเท่ากับบุคคลอื่น
- ชีวิตต้องมีความสุขไว้ก่อน เป็นหนี้ไม่ใช่เรื่องใหญ่
- อื่น ๆ(โปรดระบุ).....

6. ท่านคิดว่าสาเหตุที่มีภาระหนี้สิน เหตุผลที่แท้จริงเกิดจากอะไร (สามารถตอบได้มากกว่า 1 ข้อ)

- ไม่รู้วิธีวางแผนการเงิน ไม่รู้วิธีวางแผนการใช้จ่าย
- ไม่มีความรู้เรื่องการออมเงินและการลงทุน
- หักห้ามใจตนเองไม่ได้
- ไม่มีเป้าหมายที่จะบรรลุอิสรภาพทางการเงินในบั้นปลายชีวิต
- ใช้ชีวิตไปเรื่อย ๆ ขาดการกำหนดเป้าหมาย

7. ท่านคิดว่าสามารถชำระหนี้ได้หมดสิ้นหรือไม่ภายในเวลาเท่าใด

- จากรายได้ในปัจจุบัน ยังมองไม่เห็นทางว่าจะชำระหนี้ได้หมด
- สามารถชำระหนี้ได้ตอนอายุ.....ปี.(โปรดระบุ)

8. ท่านคิดว่าเมื่อเกษียณอายุการทำงาน หรือเมื่อถึงวัยที่ไม่สามารถทำงานไหว จะมีเงินออมเท่าใด

-บาท (โปรดระบุ)
- ไม่สามารถระบุได้
- คาดว่าไม่มีเงินเหลือออม
- มีเงินออมแต่ไม่พอระบุจำนวน

9. ท่านคิดว่าทางแก้ไขในการหลุดพ้นจากภาระหนี้สินคืออะไร

- เจ้าหนี้ควรมีมาตรการลดหนี้ให้
- เจ้าหนี้ควรมีมาตรการยืดระยะเวลาผ่อนชำระหนี้ให้นานออกไป
- รัฐบาลควรมีมาตรการช่วยเหลืออย่างเร่งด่วน
- ควรมีกฎหมายประนอมหนี้ให้ลูกหนี้สามารถกำหนดรูปแบบการชำระหนี้ตัวเอง
- ควรมีกฎหมายล้มละลายกำหนดให้ลูกหนี้สามารถยื่นคำร้องขอให้บุคคลล้มละลายล้างหนี้ค้ำชำระทั้งหมดเพื่อเริ่มต้นชีวิตใหม่
- อื่นๆ (โปรดระบุ).....

ประวัติย่อผู้วิจัย

ชื่อ	นายคมน์ทงชัย ฉายไพโรจน์
วัน เดือน ปีเกิด	๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๙
การศึกษา	จบการศึกษาระดับปริญญาตรีคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปริญญาโทจากมหาวิทยาลัยอินเดียนา ณ. เมือง Bloomington ประเทศ สหรัฐอเมริกา ปริญญาเอกสาขาเศรษฐศาสตร์จากสถาบันบัณฑิตบริหารศาสตร์ (นิดา)
หลักสูตรผู้เชี่ยวชาญ	ได้รับประกาศนียบัตรผู้เชี่ยวชาญด้านทรัพย์สินทางปัญญาจาก ๓ ประเทศ คือ สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น และเยอรมัน เคยเข้าหลักสูตรการพัฒนาศักยภาพบุคคลชั้นสูงจาก ANTHONY ROBBINS จาก ประเทศสหรัฐอเมริกา และ สิงคโปร์ หลายครั้ง
อบรมหลักสูตรผู้บริหาร	วปส 8 หลักสูตรการประกันภัยชั้นสูง วิทยาลัยการประกันภัย บยส 24 หลักสูตรบริหารยุคิธรรมระดับสูง สถาบันพัฒนาข้าราชการฝ่ายตุลาการ
ผลงาน	เขียนหนังสือแนวพัฒนาศักยภาพบุคคล ๒๙ เล่ม เป็นวิทยากรบรรยายหลักสูตร พัฒนาบุคลากรทางการแพทย์และสาธารณสุขหลายแห่ง เช่น รพ.จุฬาลงกรณ์, รพ.รามา, รพ.พระมงกุฎ ฯลฯ และในโรงพยาบาลทั่วประเทศมากกว่า ๒๐ โรงพยาบาล หนังสือคำอธิบายกฎหมายทรัพย์สินทางปัญญา
ประวัติการทำงานโดยย่อ	ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดหล่มสัก ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลแขวงนครสวรรค์ ผู้พิพากษาหัวหน้าศาลจังหวัดชลบุรี เลขานุการศาลฎีกา
ตำแหน่งปัจจุบัน	ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์คดีชำนาญพิเศษ

สรุปย่อ

ลักษณะวิชา สังคมจิตวิทยา

เรื่อง แนวทางการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนจากมุมมองจิตวิทยาและกฎหมายล้มละลาย
ในประเทศไทย

ผู้วิจัย นายคมน์ทงชัย ฉายไฟโรจน์ หลักสูตร วปอ. รุ่นที่ 63

ตำแหน่ง ผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์คดีชั้นอุทธรณ์ ศาลยุติธรรม

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) ได้กำหนดวิสัยทัศน์ของประเทศไทยไว้ว่า “ประเทศไทยมีความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน เป็นประเทศพัฒนาแล้ว ด้วยการพัฒนาตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ทั้งนี้ ได้กำหนดความหมายของคำว่า “ความยั่งยืน” หมายถึง การพัฒนาที่สามารถสร้างความเจริญ รายได้ และคุณภาพชีวิตของประชาชน ให้เพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นกับประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ กลับพบข้อมูลที่สวนทางกับเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติอย่างแจ้งชัด กล่าวคือประเทศไทยยังมีปัญหาความเหลื่อมล้ำอย่างรุนแรง ช่องว่างระหว่างคนจนกับคนรวยกว้างขึ้นอย่างน่ากังวล โดยจะเห็นได้จากตัวเลขหนี้ครัวเรือน ที่คนส่วนใหญ่ของประเทศโดยเฉพาะอย่างยิ่งจากหน่วยครัวเรือนที่ขาดความสามารถในการสร้างความมั่งคั่งส่วนบุคคล ขาดการออม รายได้ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่าย เกิดสภาพความรวยกระจุก ความจนกระจายอย่างชัดเจน ซึ่งจากข้อมูลของธนาคารแห่งประเทศไทย ณ วันที่ 30 ธันวาคม 2563 คนไทยเป็นหนี้ครัวเรือนสูงถึงประมาณร้อยละ 89.4 ต่อ GDP และล่าสุด ณ วันที่ 2 กรกฎาคม 2564 ข้อมูลจากศูนย์วิจัยกสิกรไทยระบุว่าประเทศไทยมีหนี้ครัวเรือนแตะระดับร้อยละ 90 ต่อ GDP

หนี้ครัวเรือนนับเป็นปัญหาสำคัญ ซึ่งอาจเป็นต้นตอของปัญหาความเหลื่อมล้ำ ปัญหาสังคม ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาสถาบันการเงิน ปัญหาการเมือง และที่สุดอาจนำไปสู่ปัญหาความมั่นคงและปัญหาอื่นๆ อีกมากมาย หากปัญหานี้ยังคงสะสมและทวีความรุนแรงขึ้น จะส่งผลกระทบต่อการพัฒนาตามยุทธศาสตร์ชาติในทุกมิติ แม้ทุกรัฐบาลก็ได้ตระหนักถึงปัญหานี้ และได้ออกมาตรการแก้ไขช่วยเหลือรูปแบบต่างๆ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า ในการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนนี้ อาจจะต้องพิจารณาหาแนวทางอื่น ๆ มาประกอบ ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาถึงสาเหตุของการก่อหนี้ครัวเรือน เพื่อหามาตรการใหม่ ๆ ที่มีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืนมาช่วยแก้ปัญหา โดยผู้วิจัยมุ่งหวังที่จะศึกษาถึงสาเหตุของปัญหาและหาทางออกของปัญหาทั้งในเชิงจิตวิทยาและเครื่องมือทางกฎหมาย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยมูลเหตุของการก่อหนี้ครัวเรือนในมิติทางด้านจิตวิทยา
2. เพื่อศึกษาโครงสร้างกฎหมายล้มละลายของประเทศไทยเกี่ยวกับกลไกในการแก้ปัญหาหนี้สินของบุคคลธรรมดาหรือหนี้ครัวเรือน
3. เพื่อเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาหนี้ครัวเรือนอย่างเป็นระบบโดยอาศัยแนวคิดทางจิตวิทยาและเครื่องมือทางกฎหมาย

ขอบเขตของการวิจัย

1. ขอบเขตด้านเนื้อหา

- 1.1 การวิจัยนี้เน้นการศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางจิตวิทยาและหลักกฎหมายเท่านั้น
- 1.2 การวิจัยนี้จะมุ่งเน้นที่พฤติกรรมก่อหนี้ของบุคคลธรรมดา และนำเสนอทางออกในการแก้ปัญหาทั้งในระดับจุลภาค และมหภาค โดยจะให้น้ำหนักการวิจัยด้านจิตวิทยาเป็นสำคัญ
- 1.3 การวิจัยนี้อาจมีการยกตัวอย่างสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง เช่น อัจฉกคำพิพากษาศาลฎีกามาเป็นตัวอย่างเพื่อนำเสนอทางแก้ไขปัญหานี้สินของบุคคลธรรมดา

2. ขอบเขตด้านประชากร

ประชากรที่ใช้ในการศึกษารั้งนี้ ได้แก่ กลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคคลธรรมดาที่มีหนี้ครัวเรือน

วิธีดำเนินการวิจัย

ดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ร่วมกับการวิจัยเชิงพรรณนา (Descriptive Research) ดังนี้

1. การรวบรวมข้อมูล

- 1.1 ข้อมูลปฐมภูมิ ดำเนินการโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคคลธรรมดาที่มีหนี้ครัวเรือน
- 1.2 ข้อมูลทุติยภูมิ ดำเนินการโดยการศึกษาจากตำราและเอกสารต่าง ๆ

2. การวิเคราะห์ข้อมูล

ดำเนินการโดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Context Analysis) และการวิเคราะห์เปรียบเทียบ และสังเคราะห์ข้อมูลทฤษฎี หลักการต่าง ๆ

3. การนำเสนอข้อมูล

นำเสนอข้อมูลแบบรายงานวิจัยเชิงพรรณนาและวิเคราะห์ นำเสนอแนวคิดใหม่ๆ จากการศึกษาวิจัย

ผลการวิจัย

1. ผลจากการสัมภาษณ์ส่วนบุคคล พบว่า

1.1 สาเหตุประการหนึ่งของการเป็นหนี้คือไม่สามารถหักห้ามใจในการบริโภค มีความจำเป็นเนื่องจากรายได้ไม่พอใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน มีความต้องการสิ่งอำนวยความสะดวกในชีวิต ไม่รู้วิธีวางแผนการเงินและวางแผนการใช้จ่าย ไม่มีความรู้เรื่องการออมและการลงทุน ยังมองไม่เห็นหนทางว่าจะชำระหนี้คืนได้หมด

1.2 กลุ่มที่มีการศึกษาระดับปริญญาตรีและปริญญาโทที่มีรายได้ต่อเดือนระหว่าง 15,000 บาทถึง 50,000 บาท พบว่าทุกคนมีหนี้ครัวเรือนอยู่ระหว่าง 1,000,000 บาทถึง 5,000,000 บาท ส่วนใหญ่เป็นหนี้กู้ซื้อบ้าน ซื้อรถยนต์ และกู้ยืมเพื่อซื้อสิ่งอำนวยความสะดวก โดยบอกว่ารายได้ไม่พอกับรายจ่าย ทุกคนไม่รู้วิธีการวางแผนการเงิน เกือบ 90% มีหนี้โทรศัพท์มือถือ เครื่องใช้ไฟฟ้า และมีความเห็นว่าควรมีกฎหมายล้มละลายให้ลูกหนี้สามารถปรับปรุงโครงสร้างการผ่อนชำระหนี้ได้ ส่วนใหญ่ยังมองไม่เห็นหนทางชำระหนี้ได้หมด

จากแบบสอบถามสามารถสรุปได้ว่าบุคคลที่มีเงินเดือนประจำ ยังมีเงินเดือนสูง ยิ่งก่อนหน้านี้มาก ส่วนใหญ่เกิดจากการบริโภคที่ไม่สอดคล้องกับรายได้ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือบริโภคมากกว่าที่หาได้ ไม่มีแผนการออมเงิน ส่วนใหญ่เกิดจากรสนิยมของการบริโภค นอกจากนี้ยังพบว่า ยิ่งคนมีการศึกษาสูงขึ้น มีแนวโน้มที่จะก่อนหน้านี้มากขึ้น ส่วนหนึ่งอาจเกิดจากความสามารถในการเข้าถึงแหล่งเงินกู้ได้ดีกว่า

2. ผลการศึกษาจากข้อมูลitudinal พบว่าสาเหตุของปัญหาหนี้ครัวเรือน เกิดจากปัจจัยทางเศรษฐกิจ ปัจจัยทางสังคม และปัจจัยทางจิตวิทยา

ปัจจัยทางเศรษฐกิจ ได้แก่ ระบบการเงินในปัจจุบันของประเทศไทยเป็นระบบการเงินที่ผูกขาดธนาคารหรือสถาบันการเงินจำนวนน้อย ขาดธนาคารชุมชนหรือธนาคารรายย่อยที่เป็นทางเลือกให้ประชาชนเข้าถึงแหล่งเงินกู้ต้นทุนต่ำ ไม่มีมาตรการผ่อนคลายในการเข้าถึงแหล่งทุน และการชำระหนี้คืน ลูกหนี้เมื่อเป็นหนี้แล้วขาดอำนาจต่อรองและต้องตกเป็นเบี้ยล่างที่ต้องแบกรับความเครียดและการหาเงินมาชำระดอกเบี้ยที่สูงมาก ไม่มีโอกาสล้มตาอำปาก ไม่อาจหลุดพ้นจากกับดักแห่งหนี้ หลายคนต้องเป็นหนี้ตลอดชีวิต หากเปรียบเทียบในเชิงสังคม คนที่มีหนี้สินแล้วมองไม่เห็นช่องทางการปลดหนี้ ชีวิตก็ไม่ต่างจากการเป็นทาสทางเศรษฐกิจของระบบเศรษฐกิจที่บิดเบี้ยวเต็มไปด้วยความเหลื่อมล้ำและไม่เป็นธรรม

ปัจจัยทางสังคม ได้แก่ กับดักแห่งหนี้ที่ระบบเศรษฐกิจและสังคมออกแบบไว้ผ่านโครงสร้างทางสังคมที่เน้นการบริโภค ผ่านระบบการตลาดที่ปล่อยให้มีการโฆษณาชวนเชื่อ ผ่านระบบการศึกษาที่ไม่สอนให้คนรู้จักออม ไม่มีการรณรงค์ส่งเสริมความรู้เรื่องการลงทุน และไม่ปลูกฝังทัศนคติให้มีอิสรภาพทางการเงิน และผ่านระบบเศรษฐกิจตลาดเสรีที่ไม่เป็นธรรมกับผู้บริโภค ดังจะเห็นได้จากการเปิดโอกาสให้มีการก่อหนี้ได้อย่างง่ายดาย แต่การปรับปรุงโครงสร้างหนี้หรือการแก้ปัญหาหนี้ของภาคประชาชนกลับทำได้ยากยิ่ง

ปัจจัยทางจิตวิทยา ได้แก่ มีความต้องการบริโภคในลักษณะเลียนแบบ ขาดการเคารพตนเอง (Self-esteem) กล่าวคือ ขาดความเชื่อมั่นในตัวเอง ขาดความนับถือตนเอง ส่งผลให้

การใช้ชีวิตและการบริโภคถูกใจโดยสังคมแวดล้อม รวมถึงการขาดวินัยในการออมและการลงทุน ไม่มีเป้าหมายที่จะมีอิสรภาพทางการเงิน และขาดการควบคุมตนเอง ชอบความพึงพอใจเฉพาะหน้า มากกว่าคิดถึงผลลัพธ์ในบั้นปลาย นอกจากนี้ ยังถูกจูงใจโดยการโฆษณา สิ่งนี้เป็นปัจจัยภายนอก เป็นเรื่องที่นักจิตวิทยาการตลาดนำมาใช้ในการส่งเสริมการขาย

2. แนวทางในการแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนในอดีต

การแก้ไขปัญหาหนี้ครัวเรือนที่ภาครัฐได้ดำเนินการมาอย่างต่อเนื่องยังคงใช้วิธีแก้ปัญหาแบบเก่าและมีผลเพียงบรรเทาปัญหาในระยะสั้นเท่านั้น เช่น การพักชำระหนี้ การขยายระยะเวลาการชำระหนี้ การลดดอกเบี้ย การเจรจาไกล่เกลี่ยให้เจ้าหนี้ชะลอการฟ้องคดีออกไปก่อน เป็นต้น แต่ส่วนใหญ่แล้วจะไม่มีมาตรการลดหนี้ หรือปรับปรุงโครงสร้างหนี้ที่จะทำให้หนี้หมดไปได้ ผลแห่งนโยบายของรัฐบาลที่ผ่านมา ลูกหนี้ก็จะยังคงมีหนี้สินและภาระดอกเบี้ยทบต้นอยู่ต่อไป รวมทั้งลูกหนี้ไม่อยู่ในฐานะที่จะต่อรองหรือออกแบบวิธีการชำระหนี้ได้เอง อีกทั้งไม่อาจเสนอแผนการลดหนี้บางส่วนได้ เห็นได้ว่ารัฐบาลยังขาดเครื่องมือใหม่ ๆ ทางด้านกฎหมาย เช่น กฎหมายล้มละลายที่ทันสมัยในการเปิดโอกาสให้ลูกหนี้สามารถแก้ปัญหานี้สินของตนเองได้ ขาดกฎหมายควบคุมการสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดา ขาดกฎหมายปรับปรุงโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดา

ข้อเสนอแนะ

จากผลการศึกษา ผู้วิจัยขอเสนอข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ ที่มุ่งเน้นการแก้ปัญหานี้สินอย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพสูงสุด โดยใช้เครื่องมือทางจิตวิทยา และกฎหมายล้มละลาย และข้อเสนอแนะงานวิจัยเพิ่มเติม ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

รัฐบาลควรกำหนดให้มีหน่วยงานที่รับผิดชอบในการสร้างกระบวนการเรียนรู้เรื่องการออม การลงทุน การมีเป้าหมายในการบรรลุอิสรภาพทางการเงิน การสร้างวินัยทางการเงิน และการดำรงชีวิตให้ใช้จ่ายไม่เกินรายได้ ควรกำหนดเป็นหลักสูตรการเรียนการสอนภาคบังคับในการศึกษาทุกระดับชั้น

2. ข้อเสนอแนะระดับปฏิบัติการ

2.1 รัฐบาลควรผลักดันให้มีการแก้ไขเพิ่มเติมพระราชบัญญัติล้มละลาย พุทธศักราช 2483 โดยเพิ่มเติมกระบวนการพิจารณาเกี่ยวกับการปรับโครงสร้างหนี้ของบุคคลธรรมดาซึ่งมีรายได้ประจำ โดยผู้วิจัยเห็นว่าควรพิจารณาแก้ไขในแนวทางของกฎหมายล้มละลายของประเทศสหรัฐอเมริกา Chapter 13 และนำข้อดีของระบบกฎหมายของประเทศสหราชอาณาจักรและประเทศสิงคโปร์มาประกอบเพิ่มเติมให้ได้กฎหมายแก้ปัญหานี้สินที่สมบูรณ์ทันสมัยและสามารถแก้ปัญหานี้สินได้อย่างยั่งยืน

2.2 นอกเหนือจากข้อ 1. แล้วรัฐบาลควรออกกฎหมายแก้ปัญหานี้สินของบุคคลธรรมดา หรือที่เรียกว่าระบบ DRO ที่ใช้กันในกลุ่มประเทศสหราชอาณาจักรเพื่อให้ลูกหนี้รายย่อยให้สามารถเริ่มต้นชีวิตใหม่ได้

2.3 รัฐบาลควรออกกฎหมายหรือระเบียบเกี่ยวกับการโฆษณาผลิตภัณฑ์ทางการเงิน ในทำนองเดียวกันกับการโฆษณาเครื่องดื่มประเภทสุราและของมีนเมา หรือโฆษณาบุหรื ในลักษณะมี คำเตือนที่เป็นอันตรายต่อการสู้มหรือก่อกำหนั้ทุกประเภท

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

ควรมีการวิจัยเพิ่มเติมเกี่ยวกับผลกระทบทางสังคมของการฟองบั้งคับชำระหนั้กับ ลูกหนั้ที่เป็นหนั้ครัวเรือน